

H A T E N O M O R E

PAGALBA NUKENTĖJUSIEMS NUO HOMOFOBINIŲ, BIFOBINIŲ IR TRANSFOBINIŲ NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ

PRAKTINIS VADOVAS

MICHALAS BILEWICZAS

NATALIJA BITIUKOVA

PAULINA GÓRSKA

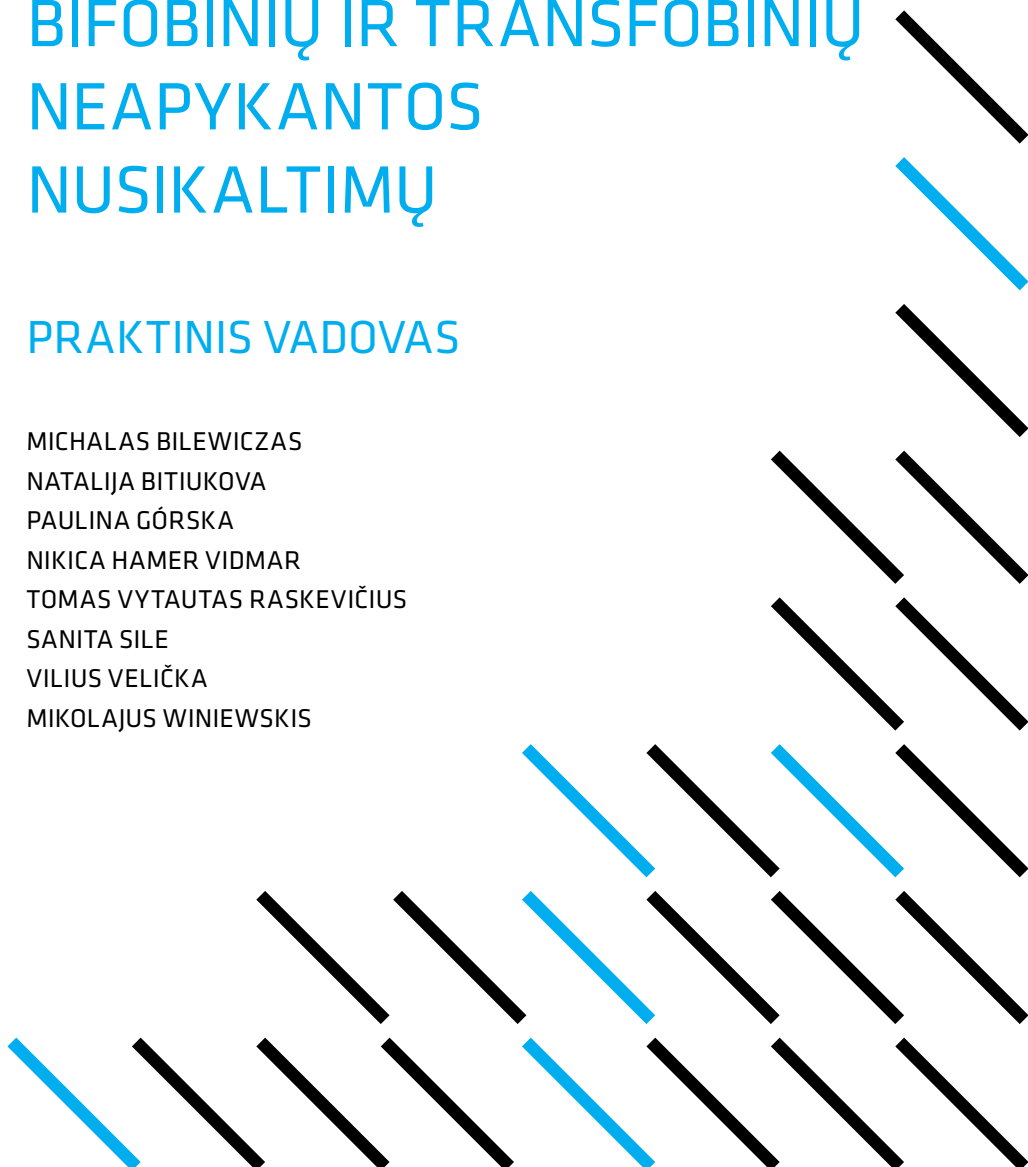
NIKICA HAMER VIDMAR

TOMAS VYTAUTAS RASKEVIČIUS

SANITA SILE

VILIUS VELIČKA

MIKOLAJUS WINIEWSKIS

PAGALBA
NUKENTĖJUSIEMS NUO
HOMOFOBINIŲ, BIFOBINIŲ
IR TRANSFOBINIŲ
NEAPYKANTOS
NUSIKALTIMŲ

PAGALBA NUKENTĖJUSIEMS NUO HOMOFOBINIŲ, BIFOBINIŲ IR TRANSFOBINIŲ NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ

PRAKTINIS VADOVAS

MICHALAS BILEWICZAS
NATALIJA BITIUKOVA
PAULINA GÓRSKA
NIKICA HAMER VIDMAR
TOMAS VYTAUTAS RASKEVIČIUS
SANITA SILE
VILIUS VELIČKA
MIKOLAJUS WINIEWSKIS

Nacionalinė lesbiečių, gėjų, biseksualių ir translyčių (LGBT*) asmenų
asociacija, 2016

Pagalba nukentėjusiems nuo homofobinių, bifobinių ir transfobinių neapykantos nusikaltimų. Praktinis vadovas

Redaktorius: Tomas Vytautas Raskevičius

Autoriai:

Michałas Bilewicz

Natalija Bitiukova

Paulina Górska

Nikica Hamer Vidmar

Tomas Vytautas Raskevičius

Sanita Sile

Vilius Velička

Mikolajus Winiewskis

Šis leidinys parengtas įgyvendinant Europos Komisijos (EK) Pagrindinių teisių ir pilietybės programos lėšomis finansuojamą projektą „Nuo homofobinių ir transfobinių neapykantos nusikaltimų nukentėjusių asmenų poreikių pritaikymas – teisėsaugos institucijų kompetencijų kėlimas“ (angl. „Accommodating the needs of the victims of homophobic and transphobic hate crimes – raising the competences of law-enforcement institutions“) (sutarties Nr. JUST/2013/FRAC/AG/6163)

Šis leidinys parengtas įgyvendinant Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV) Valstybės departamento lėšomis finansuojamą projektą „#NOH8LT: Efektyvaus atsako neapykantos nusikaltimams seksualinės orientacijos pagrindu plėtojimas“ (angl. „#NOH8LT: Developing Effective Response to LGBT* Hate Crimes“) (sutarties Nr. S-LH500-15-GR-066).

Už indėlį rengiant šį leidinį asociacija LGL dėkoja: Virginijai Prasmickaitei, Eduardui Platovui, Eglei Kuktoraitei ir tarptautiniams partneriams, siekiantiems efektyvių pokyčių nepageidaujamo neapykantos nusikaltimų reiškinių srityje.

Šis leidinys buvo rengiamas siekiant išvengti bet kokių netikslumų, tačiau ateityje galimi teksto papildymai ar korekcijos. Savo komentarus ir pasiūlymus siųskite adresu office@gay.lt.

Nei Europos Komisija (EK), nei Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV) Valstybės departamentas, nei jų atstovai negali būti laikomi atsakingais už šiame leidinyje esančios informacijos panaudojimą.

Spausdino: UAB „Petro ofsetas“

Leidinio dizainas: Artur Gąsieniec, pracownia@pandidot.pl

ISBN 978-609-420-520-0

© Lietuvos gėjų lyga, 2016

Turinys

ĮVADAS	7
NUO HOMOFOBINIŲ IR TRANSFOBINIŲ NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ NUKENTĖJUSIŲ ASMENŲ PATIRČIŲ ANALIZĖ	11
NUO HOMOFOBINIŲ IR TRANSFOBINIŲ NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ NUKENTĖJUSIŲ ASMENŲ POREIKIŲ ANALIZĖ	35
NUSIKALTIMŲ AUKŲ DIREKTYVOS NUOSTATŲ ANALIZĖ	63
ĮRANKIŲ RINKINYS	83
Įrankis Nr. 1 – Protokolas policijos pareigūnams	86
Įrankis Nr. 2 – Gairės prokurorams	104
Įrankis Nr. 3 – Gairės teismams	110
Įrankis Nr. 4 – Specialių apsaugos poreikių vertinimo gairės	115
Įrankis Nr. 5 – Rekomendacijos asmenų, nukentėjusių nuo homofobinių, bifobinių ir transfobinių nusikalstamų veikų, apklausai	126
Įrankis Nr. 6 – Informacijos nusikaltimų aukoms brošiūra	130
Įrankis Nr. 7 – Terminų žodynas	143
ŠALTINIAI	152

Įvadas

AUTORIUS: TOMAS VYTAUTAS RASKEVIČIUS

Nacionalinė LGBT* teisių organizacija LGL džiaugiasi galėdama pristatyti leidinį „Pagalba nukentėjusiems nuo homofobinių, bifobinių ir transfobinių neapykantos nusikaltimų. Praktinis vadovas“. Šį leidinį parengė trijų nacionalinių ekspertų grupė, bendradarbiaudama tarptautinio Europos Komisijos ir JAV Valstybės departamento lėšomis finansuojamo projekto rėmuose. Pagrindinis impulsas, paskatinęs parengti šią policijos pareigūnams, prokurorams ir teismų administracijos darbuotojams skirtą mokomąją medžiagą, buvo susijęs su 2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos priimta direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai (toliau – „Aukų teisių direktyva“). Šis teisės aktas ne tik sukuria naujų įpareigojimų teisėsaugos sistemos pareigūnams, bet ir įvardija specifines priemones, kurių būtina imtis dirbant su nuo neapykantos nusikaltimų seksualinės orientacijos ir (ar) lytinės tapatybės pagrindais nukentėjusiais asmenimis. Pagrindinis šių pokyčių tikslas – ne tik užtikrinti efektyvią prieš lesbiečių, gėjų, biseksualių ir translyčių asmenų (LGBT*) bendruomenės narius nukreiptų neapykantos nusikaltimų prevenciją, bet ir apsaugoti šiuos asmenis nuo papildomo traumavimo, bauginimo ir keršto rizikos baudžiamojo proceso metu.

Remiantis LGBT* bendruomenei priklausančių asmenų liudijimais ir šių asmenų žmogaus teisių apsaugos srityje dirbančių nevyriausybinų organizacijų pateiktais

duomenimis, daugelis su neapykantos nusikaltimais susidūrusių LGBT* asmenų praneša apie netinkamą ir (ar) nepagarbų policijos pareigūnų ir kitų teisėsaugos pareigūnų elgesį sužinojus apie šių asmenų seksualinę orientaciją ir (ar) lytinę tapatybę. Toks elgesys nebūtinai yra tyčinis ar susijęs su noru pažeminti LGBT* bendruomenei priklausančių asmenų orumą – taip gali nutikti ir dėl specifinių žinių trūkumo. Kita vertus, tai turi itin neigiamos įtakos nuo neapykantos nusikaltimų nukentėjusių asmenų saugumo jausmui ir pasitikėjimui teisėsaugos sistema. Užsisuka „užburto rato“ fenomenas – teisėsaugos institucijomis nepasitikintys LGBT* asmenys nepraneša apie patirtus neapykantos nusikaltimus, o teisėsaugos pareigūnai, savo ruožtu, ne tik negali efektyviai spręsti prieš LGBT* asmenis nukreiptų neapykantos nusikaltimų problemos, bet ir negali padidinti savo profesinių kompetencijų šios specifinės socialinės grupės atžvilgiu, nes su šiais asmenimis nesusiduria praktikoje. Dėl šios priežasties būtina imtis kryptingų poveikio priemonių, didinant Lietuvos teisėsaugos institucijų pasirėngimą dirbti su nuo neapykantos nusikaltimų nukentėjusiais LGBT* asmenimis.

Šis leidinys – tai bandymas susisteminti nacionalinių ekspertų ir LGBT* asmenų žmogaus teisių apsaugos srityje dirbančių nevyriausybinų organizacijų patirtį kovos su neapykantos nusikaltimais srityje ir perduoti ją suinteresuotoms šalims paprasta bei suprantama forma. Leidinyje pateikta informacija skirta įvairiems ikiteisminio tyrimo ir baudžiamojo proceso veiksmams atliekantiems pareigūnams, kurie tiesiogiai susiduria su nuo neapykantos nusikaltimų nukentėjusiais LGBT* asmenimis, būtent – būsimiems ir esamiems policijos pareigūnams, ikiteisminio tyrimo tyrėjams, prokurorams, teismų administracijos darbuotojams ir kitoms suinteresuotoms šalims. Šiame praktiniame vadove pateikiama informacija buvo remiamasi 2016 m. rugsėjo-lapkričio mėnesiais įgyvendinant 8 pilotinių kompetencijos kėlimo mokymų ciklą būsimiems ir esamiems policijos pareigūnams apie prieš LGBT* asmenis nukreiptus neapykantos nusikaltimus. Šie mokymai buvo įgyvendinti bendradarbiaujant su Lietuvos policijos mokykla ir Policijos departamentu prie Vidaus reikalų ministerijos.

2013 metais Europos Sąjungos Pagrindinių teisių agentūros (PTA) atlikta LGBT* asmenų apklausa atskleidė, kad net 26 proc. LGBT* asmenų per pastarųjų penkerių metų laikotarpį susidūrė su neapykantos nusikaltimais ir (ar) neapykantos kalba. Tarp translyčių respondentų šis skaičius siekia net 35 proc. Įdomu pažymėti, kad net 29 proc. nuo neapykantos nusikaltimų ir (ar) neapykantos kalbos nukentėję LGBT* bendruomenei priklausantys asmenys **nesikreipė ir nepranešė** kompetentingoms teisėsaugos institucijoms dėl baimės susidurti su priešiška pareigūnų reakcija.

Aukų teisių direktyva nuo neapykantos nusikaltimų nukentėjusius LGBT* bendruomenei priklausančius asmenis įvardija kaip specialių apsaugos poreikių turinčias aukas, į kurių specifinius poreikius turėtų būti atsižvelgiama ikiteisminio tyrimo ir kitų baudžiamojo proceso etapų metu. LGBT* bendruomenės narių nerimas, jog su jais nebus elgiamasi pagarbiai, yra viena pagrindinių kliūčių, sąlygojanti tai, kad apie prieš LGBT* asmenis nukreiptus neapykantos nusikaltimus nėra pranešama pakankama apimtimi. Kitais žodžiais tariant, neapykantos nusikaltimų aukų pagrindinių teisių efektyvus užtikrinimas yra tinkamiausia strategija, siekiant atskleisti tikrąjį neapykantos nusikaltimų mastą šalyje.

Praktinis vadovas apie nukentėjusiems nuo homofobinių, bifobinių ir transfobinių neapykantos nusikaltimų teikiamą pagalbą yra padalintas į dvi pagrindines dalis: (a) nuo neapykantos nusikaltimų nukentėjusių asmenų [patirčių ir poreikių analizę bei Aukų direktyvos nuostatų apžvalgą](#) ir (b) prie nacionalinės teisės sistemos ypatybių adaptuotą [įrankių rinkinį](#), kuriuo siekiama užtikrinti efektyvų direktyvoje įtvirtintų aukų teisių įgyvendinimą Lietuvoje. Pirmoji praktinio vadovo dalis, apimanti patirčių, poreikių ir direktyvos nuostatų apžvalgą bei analizę, skirta suteikti pagrindinių žinių apie nuo neapykantos nusikaltimų nukentėjusius LGBT* asmenis, t. y. apie specifinius jų poreikius ir iš Europos Sąjungos teisės kylantį įpareigojimą į šiuos poreikius atsižvelgti. Antroji leidinio dalis, būtent – įrankių rinkinys, turėtų praktiškai pagelbėti policijos pareigūnams, prokurorams ir teismų administracijos darbuotojams, užtikrinant Aukų teisių direktyvoje įtvirtintų apsaugos standartų įgyvendinimą dirbant su nuo neapykantos nukentėjusiais LGBT* asmenimis. Dėl šios priežasties įrankių rinkinys apima ne tik praktines gaires įvairių grandžių teisėsaugos sistemos pareigūnams (t. y. įrankiai Nr. 1-5), bet ir pavyzdinę informacinę brošiūrą aukoms (t. y. įrankis Nr. 6) ir LGBT* terminų žodyną (t. y. įrankis Nr. 7). Išaugusi įvairių grandžių teisėsaugos pareigūnų kompetencija LGBT* asmenų specifinių poreikių atžvilgiu vienareikšmiškai prisidėtų prie padidėjusio LGBT* asmenų pasitikėjimo nacionaline teisėsaugos sistema, tokiu būdu paskatindama juos aktyviau pranešti apie nepageidaujamus homofobija, bifobija ir transfobija motyvuotus incidentus.

Galiausiai, reikia pabrėžti, kad nuomonių pliuralizmas ir pagarba įvairioms visuomenėje egzistuojančioms socialinėms grupėms yra laiko ir aktyvių pastangų reikalaujantis procesas. Šiuo praktiniu vadovu nėra siekiama keisti asmenines nuomones ar požiūrį į tam tikrus socialinius reiškinius. Kita vertus, būtina užtikrinti, kad subjektyvūs vertinimai netaptų ribojančiu veiksniu vykdant profesines kompetencijas, t. y. užtikrinant galimybę visiems Lietuvos Respublikos gyventojams be

išimties siekti teisingumo ir savo šalyje jaustis saugiai. Tikimės, kad šis leidinys prisidės prie išaugusių būsimų ir esamų policijos pareigūnų, ikiteisminio tyrimo tyrėjų, prokurorų, teismų administracijos darbuotojų, paramos aukoms tarnybų specialistų ir kitų suinteresuotų šalių kompetencijų dirbant su nuo neapykantos nusikaltimų nukentėjusiais LGBT* asmenimis. Tik užtikrinę vieni kitų atžvilgiu pagarbų elgesį galėsime parengti efektyvų atsaką prieš į asmens tapatybės esmę nukreiptus neapykantos nusikaltimus ir tokiu būdu prisidėti prie tolerancija ir tarpusavio supratimu grindžiamos visuomenės brandos.

Nuo homofobinių ir transfobinių neapykantos nusikaltimų nukentėjusių asmenų patirčių analizė

AUTORIAI: PAULINA GÓRSKA, MIKOLAJUS WINIEWSKIS,
MICHALAS BILEWICZAS¹

2015 metais penkiose Europos Sąjungos (ES) valstybėse (Kroatijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Lietuvoje ir Vengrijoje) atliktas tyrimas apie homofobinius, bifobinius ir transfobinius neapykantos nusikaltimus. Anksčiau ES Pagrindinių teisių agentūros (PTA) atliktų tyrimų duomenimis nustatyta, kad LGBT* (lesbietės, gėjai, biseksualūs ir translyčiai) asmenys, gyvenantys minėtose valstybėse narėse, lyginant su ES vidurkiu, dėl savo seksualinės orientacijos, lytinės tapatybės ir (ar) lyties raiškos dažniau rizikuoja patirti smurtą, fizinį ar žodinį priekabiavimą.

„Stabdyk neapykantą“ (angl. „Hate No More“) kampanijos metu atliktas tyrimas susidėjo iš dviejų dalių – internetinės apklausos, kurioje iš viso dalyvavo 1818 vyresnių nei 18 metų amžiaus respondentų, ir pusiau struktūruotų interviu su asmenimis, kurie per pastaruosius penkerius metus yra patyrę homofobinį, bifobinį ir transfobinį smurtą ar priekabiavimą bei apie tokį įvykį yra pranešę policijai. Internetinėje apklausoje dalyvavę LGBT* asmenys buvo kviečiami atsakyti į klausimus apie neapykantos nusikaltimus seksualinės orientacijos, lytinės tapatybės

---

1 Center for Research on Prejudice, *Hate No More. Quantitative Study Report*, Warsaw, 2015.

ir (ar) lyties raiškos pagrindais. Apklausa skirta asmenims tiek patyrusiems, tiek nepatyrusiems ir (arba) pranešusiems apie neapykantos nusikaltimus dėl seksualinės orientacijos, lytinės tapatybės ir (ar) lyties raiškos.

Šioje leidinio dalyje pristatomos pagrindinės atlikto tyrimo išvados, susijusios su asmenų, patyrusių homofobinį, bifobinį ir transfobinį smurtą ar priekabiavimą, patirtimis. Taip pat apžvelgiamos teisėsaugos institucijų penkiose valstybėse narėse galimybės atsižvelgti į šias specifines patirtis.

TYRIMO REZULTATŲ APŽVALGA

- Beveik trečdalis (30 proc.) respondentų iš penkių tyrime dalyvavusių valstybių bent kartą patyrė neapykanta motyvuotą išpuolį ar priekabiavimą per pastarųjų penkerių metų laikotarpį.
- Respondentai priekabiavimą patyrė dažniau nei smurtinius išpuolius.
- Translyčiai respondentai neapykanta motyvuotą smurtą ar priekabiavimą per pastarųjų penkerių metų laikotarpį patyrė dažniau nei kiti apklausoje dalyvavę asmenys.
- Dauguma rimčiausių incidentų, apie kuriuos nukentėję asmenys pranešė teisėsaugos institucijoms, yra susiję su grasinimais ir kitomis žodinės agresijos formomis.
- Fizinio smurto atvejai pasitaikė rečiau ir sudarė apie trečdalį (29 proc.) respondentų nurodytų incidentų.
- Trečdalis (34 proc.) visų neapykanta motyvuotų smurto ir (ar) priekabiavimo atvejų įvyko viešose vietose – gatvėse, parkuose ar automobilių stovėjimo aikštelėse.
- Kiti užfiksuoti incidentai įvyko mokyklos, kolegijos ar universiteto teritorijoje, viešajame transporte, namuose.
- Apklausoje dalyvavę homofobinį, bifobinį ir transfobinį smurtą ir (ar) priekabiavimą patyrę respondentai traumuojančias patirtis nurodė kaip vieną pagrindinių veiksnių, turėjusių įtakos sumažėjusiam pasitikėjimui aplinkiniais, prastai savijautai, menkesniam saugumo jausmui, lyginant su tais respondентаis, kurie tokių incidentų nepatyrė.

- Asmenims, patyrusiems neapykanta motyvuotą smurto ir (ar) priekabiavimo atvejį, būdingi panašūs poreikiai kaip ir kitokios formos traumavimą patyrusiems asmenims. Kita vertus, pastebimi ypatumai, kylantys būtent iš neapykanta motyvuotų išpuolių specifikos.
- Traumavimas neapykantos nusikaltimų atveju, lyginant su kitais nusikaltimais, pasireiškia tuo, kad nukentėjęs asmuo jaučia, jog išpuolis yra nukreiptas prieš jo tapatybę.
- Tik įsisažmoninus, kokį poveikį homofobiniai, bifobiniai ir transfobiniai neapykantos nusikaltimai turi nuo jų nukentėjusiems asmenims, ir įvardijant iš šių aplinkybių kylančius specifinius aukų poreikius, galima planuoti ir įgyvendinti atitinkamas paramos aukoms priemones.
- 1 iš 7 (13,5 proc.) penkiose valstybėse vykusioje apklausoje dalyvavusių respondentų, kurie per pastarųjų penkerių metų laikotarpį patyrė homofobinį, bifobinį ir transfobinį išpuolį, apie šį įvykį pranešė teisėsaugos institucijoms.
- Tyrimo metu atskleisti šie pagrindiniai teisėsaugos institucijų darbo trūkumai reaguojant ir (ar) tiriant homofobinius, bifobinius ir transfobinius neapykantos nusikaltimus:
  - atsisakymas atvykti į nusikaltimo vietą;
  - nukentėjusio asmens atkalbinėjimas pateikti skundą;
  - patirto incidento nuvertinimas;
  - nepakankamos policijos pareigūnų žinios apie homofobiją, bifobiją ir transfobiją;
  - policijos pareigūnų atvirai demonstruojamas neigiamas požiūris į aukos seksualinę orientaciją ir (ar) lytinę tapatybę;
  - policijos pareigūnų neveikimas stebint priekabiavimo atvejus.

PATIRTYS, SUSIJUSIOS SU HOMOFOBINIO, BIFOBINIO IR TRANSFOBINIO SMURTO IR (AR) PRIEKABIAVIMO ATVEJ AIS

Pirmiausia tyrimo dalyvių buvo prašoma apibūdinti patirtis, susijusias su neapykanta motyvuotais incidentais. Tai padėtų nustatyti tokių incidentų paplitimą, rizikos veiksnius tapti auka bei padėtų identifikuoti galimas nusikaltėlio charakteristikas.

Neapykantos nusikaltimų paplitimas

- Beveik trečdalis (30 proc.) visų apklausoje dalyvavusių respondentų nurodė per pastarųjų penkerių metų laikotarpį patyrę bent vieną neapykanta motyvuotą incidentą.
- Respondentai priekabiavimą patyrė dažniau nei fizinį smurtą.

Rizikos tapti neapykantos nusikaltimo auka veiksniai

- Apklausoje dalyvavę translyčiai respondentai neapykanta motyvuotą smurtą ar priekabiavimą per pastarųjų penkerių metų laikotarpį vidutiniškai patyrė pusantro karto dažniau, lyginant su kitais apklausoje dalyvavusiais LGB asmenimis.
- Biseksualios moterys su neapykanta motyvuotu seksualiniu smurtu ar tokio pobūdžio grasinimais susidūrė dažniau.

Neapykantos nusikaltimus įvykdžiusių kaltininkų charakteristikos

- Vertinant tyrime dalyvavusių respondentų patirtis, nustatyta, jog didžiąją daugumą neapykanta motyvuotų incidentų įvykdė heteroseksualūs vyrai, kurie dažniausiai veikė grupėmis.
- Apklausoje dalyvavę respondentai iš Vengrijos nurodė, kad dažniausiai būdavo užpuolami asmenų, priklausančių ekstremistinėms grupuotėms.
- Biseksualūs vyrai nurodė, jog dažniausiai būdavo užpuolami asmenų, priklausančių futbolo sirgalių grupuotėms.
- Respondentai, gyvenantys mažesniuose miesteliuose ar kaimo vietovėse, dažniau nurodė užpuoliką (-us) pažinoję asmeniškai. Ši grupė, lyginant su didmiesčių gyventojais, taip pat nurodė priekabiavimą ar agresiją kur kas dažniau patyrę mokyklose ar kitose mokymo įstaigose.

ASMENYS, KURIE PRANEŠĖ APIE HOMOFOBINĮ, BIFOBINĮ AR TRANSFOBINĮ NEAPYKANTOS NUSIKALTIMĄ

Beveik trečdalis (30 proc.) visų apklausoje dalyvavusių respondentų nurodė, kad per pastarųjų penkerių metų laikotarpį yra bent kartą patyrę priekabiavimą, fizinę ar seksualinę prievartą, grasinimus susidoroti dėl jų esamos ar numanomos seksualinės orientacijos, lytinės tapatybės ir (ar) lyties raiškos.

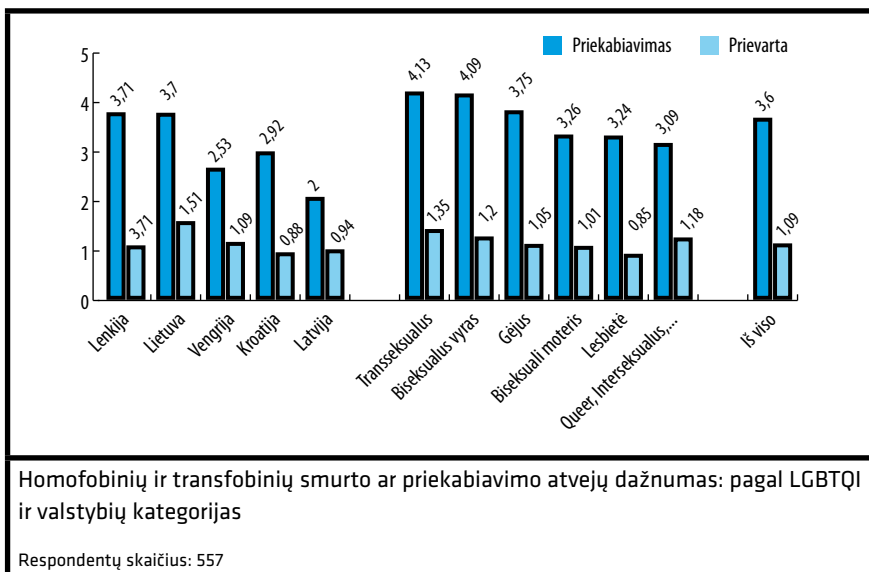
- Beveik pusė (45 proc.) visų apklausoje dalyvavusių translyčių respondentų per pastarųjų penkerių metų laikotarpį bent kartą pranešė apie neapykanta motyvuotą incidentą kompetentingoms teisėsaugos institucijoms.
- Apklausoje dalyvavusios biseksualios moterys, lyginant su kitomis respondentų grupėmis, apie patirtus neapykanta motyvuotus incidentus buvo linkusios pranešti rečiausiai (18 proc.).
- Vyresni respondentai apie patirtus neapykanta motyvuotus incidentus kompetentingoms teisėsaugos institucijoms taip pat buvo linkę pranešti rečiau.
- Didesnes pajamas gaunantys respondentai apie patirtus neapykanta motyvuotus incidentus kompetentingoms teisėsaugos institucijoms taip pat buvo linkę pranešti rečiau.

NEAPYKANTA MOTYVUOTŲ INCIDENTŲ DAŽNUMAS

Iš apklausoje dalyvavusių 557 respondentų, kurie per pastarųjų penkerių metų laikotarpį bent kartą pranešė apie homofobinį, bifobinį ar transfobinį neapykantos nusikaltimą, gauti duomenys apie smurto ir (ar) priekabiavimo atvejus pasiskirstė taip:

- Vidutinis užfiksuotų priekabiavimo atvejų vienam asmeniui skaičius sudarė 3.6 atvejo, o vienam asmeniui tenkančių incidentų dažnis buvo 1.06.
- Respondentai iš Lietuvos neapykanta motyvuotus incidentus nurodė patyrę dažniau nei respondentai iš kitų valstybių narių, t. y. vienam asmeniui teko 3.7 priekabiavimo atvejai ir 1.51 smurtiniai atvejai.
- Translyčiai asmenys, lyginant su kitomis apklaustųjų grupėmis, neapykanta motyvuotus incidentus patyrė dažniau.
- Lesbietės ir biseksualios moterys, lyginant su kitomis apklaustųjų grupėmis, neapykanta motyvuotus incidentus patyrė rečiau.

RIMČIAUSI NEAPYKANTA MOTYVUOTI INCIDENTAI

Apklausoje dalyvavę asmenys, kurie per pastarųjų penkerių metų laikotarpį patyrė bent vieną neapykanta motyvuotą incidentą dėl savo tariamos ar tikros seksualinės orientacijos, lytinės tapatybės ir (ar) lyties raiškos, buvo paprašyti įvardyti, jų manymu, patį rimčiausią incidentą.

- Daugelis nurodytų incidentų buvo susiję su smurtinio pobūdžio grasinimais ir kitomis žodinės agresijos formomis.
- Fizinis smurtas, respondentų liudijimu, sudarė kiek mažiau nei trečdalį visų rimčiausių incidentų (29 proc.).
- Biseksualios apklausoje dalyvavusios moterys nurodė, jog rimčiausias neapykanta motyvuotas incidentas dažniausiai buvo susijęs su seksualiniu smurtu ar tokio pobūdžio grasinimais.

APLINKA, KURIOJE ĮVYKO NEAPYKANTA MOTYVUOTI INCIDENTAI

- Trečdalis visų neapykanta motyvuotų incidentų įvyko viešosiose erdvėse – gatvėse, miesto parkuose, aikštėse, automobilių stovėjimo aikštelėse.
- Kiti užfiksuoti neapykanta motyvuoti incidentai įvyko mokyklos, kolegijos ar universiteto teritorijoje, viešajame transporte, namuose.
- Tyrimo metu nustatyta, kad vyresnio amžiaus respondentai riziką nukentėti nuo neapykanta motyvuoto incidento viešose vietose patyrė dažniau.

NUO NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ NUKENTĖJUSIŲ ASMENŲ LIUDIJIMAI

LESBIETĖ MOTERIS, 38, KROATIJA

Grupelė jaunuolių, tarp kurių buvo dvi merginos ir trys vaikinai, priėjo prie suoliuko parke, kur tuo metu sėdėjau su mergina. Mes buvome susikibę už rankų, todėl jie pradėjo mus įžeidinėti ir grasinti.

HOMOSEKSUALUS VYRAS, 22, VENGRIJA

Incidentas įvyko autobuse, draugas man ant peties padėjo galvą. Tai pamatę jaunuoliai, kurių buvo maždaug 10, pradėjo mus užgaulioti, vadinti necenzūriniais žodžiais. Visa tai truko apie 10-15 minučių, šią situaciją stebėję aplinkiniai niekaip nesikišo ir jų nesudrausmino. Iš autobuso nenorėjau išlipti, nes buvo jau vėlu ir tamsu, o kitas autobusas būtų atvykęs tik už valandos.

BISEKSUALI MOTERIS, 21, LIETUVA

Buvau išprievartauta, o kelis kartus tai vos nepasikartojo. Po tokios patirties pradėjau vengti rengtis itin „moteriškai“. Dabar bandau atrodyti androginiškai. Tapau pasikėsinimo išprievartauti auka, nes užpuolikas mano seksualinę orientaciją palaikė seksualiai laisvu elgesiu.

ASMENŲ, ĮVYKDŽIUSIŲ NEAPYKANTA MOTYVUOTUS NUSIKALTIMUS, CHARAKTERISTIKOS

Apklausoje dalyvavę asmenys, per pastarųjų penkerių metų laikotarpį patyrę bent vieną neapykanta motyvuotą incidentą, buvo prašomi nurodyti šį incidentą sukėlusio kaltininko charakteristikas. Apibendrinant rezultatus, galima teigti, kad kaltininkai dažniausiai yra paprasti žmonės, o ne ekstremistinių grupuočių nariai:

- Dauguma neapykanta motyvuotų incidentų kaltininkų – vyrai (71 proc.).
- Didžioji dalis kaltininkų veikiausiai yra heteroseksualūs (88 proc.).
- Daugelis užfiksuotų incidentų įvykdyti ne po vieną, o veikiant grupėse (65 proc.). Kita vertus, Latvijoje daugelį neapykanta motyvuotų incidentų įvykdė pavieniai asmenys (88 proc.).
- Biseksualūs vyrai nurodė, kad prieš juos įvykdytus neapykanta motyvuotus incidentus dažniausiai įvykdė asmenys, priklausantys futbolo sirgalių grupuotėms (86 proc.).

- Beveik trečdalį homofobinių, bifobinių ar transfobinių išpuolių įvykdė asmenys, kurie kartu su auka mokėsi toje pačioje mokykloje (32 proc.).
- 1 iš 8 neapykanta motyvuotų incidentų įvykdytas artimoje aplinkoje, t. y. namiškiai ir (ar) šeimos nariai buvo įvardyti kaip tokio incidento kaltininkai.
- Atvejai, kai homofobinių, bifobinių ar transfobinių incidentų kaltininkais tapo teisėsaugos pareigūnai, užfiksuoti itin retai.

NEAPYKANTA MOTYVUOTŲ INCIDENTŲ POVEIKIS AUKAI

Be akivaizdžių padarinių, tokių kaip fiziniai sužalojimai ar stresas, kuriuos sukelia neapykanta motyvuoti incidentai, daug nukentėjusių asmenų patiria ir traumavimo sukeltus socialinius ir psichologinius padarinius. Nors galima sutikti, kad bet koks smurtinis išpuolis sukelia padarinius nukentėjusio asmens sveikatai ir (ar) emociniam stabilumui, tačiau, kalbant apie neapykanta motyvuotus incidentus, psichologiniai ir socialiniai padariniai aukai gali būti didesni.

Neapykanta motyvuotų incidentų poveikis ne kiekvienam nukentėjusiam asmeniui sukelia vienodus padarinius ar išgyvenimus. Kaip ir kitų nusikaltimų atvejais, skirtingus žmones traumavimas veikia skirtingai. Neapykantos nusikaltimų aukos nurodo tokius sunkumus, su kuriais susidūrė po įvykio:

- Sunkumai darbe ar mokykloje.
- Su asmeniniais santykiais susiję sunkumai šeimoje ar draugų rate – sumažėjęs pasitikėjimas aplinkiniais, dažnesni ginčai ir konfliktai, nutolimas nuo artimų žmonių ir pan.
- Emocinė įtampa – polinkis į depresiją, atsiribojimas, nerimas, nervingumas, sumažėjęs pasitikėjimas savimi, pyktis, sutrikęs miegas, koncentracijos sutrikimas, padidėjęs baimės ir nesaugumo jausmas.
- Psichosomatiniai simptomai – galvos skausmai, sutrikusi žarnyno veikla, valgymo įpročių pasikeitimas, nuovargio jausmas, pakilęs kraujospūdis, raumenų įtampa, nugaros skausmai.

Homofobinių, bifobinių ir transfobinių neapykantos nusikaltimų padariniai: „Stabdyk neapykantą“ tyrime naudotos matavimo kategorijos

Tyrime naudotos tokios matavimo kategorijos, skirtos įvertinti traumavimo padarinius aukos socialinei ir psichologinei būsenai:

- **Atsiskleidimo aplinkiniams (atvirumo) lygis:** tyrime dalyvavę respondentai buvo paprašyti nurodyti, kokia apimtimi apie savo seksualinę orientaciją, lytinę tapatybę ir (ar) lyties raišką yra atviri skirtingoms aplinkinių grupėms, t. y. draugams, šeimos nariams, bendradarbiams, kaimynams, bendramoksliams, medicinos darbuotojams, sveikatos priežiūros paslaugų teikėjams, užsakovams, klientams, vadovybei ir kitiems asmenimis darbe.
- **Asmeninė kontrolė:** šiuo kriterijumi siekta įvertinti subjektyvų respondentų asmeninės kontrolės pojūtį, kuris apima laisvę rinktis bei daryti sprendimus.
- **Sveikatos būklė:** dabartinės respondentų sveikatos būklės vertinimas.
- **Saugumo pojūtis:** saugumo savo aplinkoje pojūtis.
- **Bendras pasitikėjimo aplinkiniais, kurie nėra draugai ar šeimos nariai, jausmas:** respondentai buvo paprašyti įvertinti, kokia apimtimi sutinka su šiais teiginiais: „Daugelis žmonių iš esmės yra sąžiningi“, „Daugelis žmonių iš esmės yra patikimi“ ir „Daugelis žmonių iš esmės yra gero būdo ir malonūs“.
- **Gyvenimo kokybės pojūtis:** vertinimas, nustatantis respondentų pasitenkinimo bendra gyvenimo kokybe lygį.
- **Vidinė homofobija:** tyrimo metu pateikti penki klausimai, kuriais siekta nustatyti vidinės homofobijos lygį, kuri pasireiškia kaip neapykanta, pasišlykštėjimas savimi ir kitais homoseksualiais žmonėmis. Ankstesni tyrimai rodo, kad asmenys, nesugebėję priimti savo seksualinės orientacijos ir (ar) lytinės raiškos, gali išgyventi nuolatinį stresą bei įtampą dėl savo jausmų ir negali suformuoti teigiamo savęs įvaizdžio.
- **Santykinis nepasitenkinimas:** vertinamas subjektyvus asmens nepasitenkinimo savo padėtimi, lyginant su kitais LGBT* ar su heteroseksualiais asmenimis, lygis.

REZULTATŲ APIBENDRINIMAS

„Stabdyk neapykantą“ apklausos rezultatai rodo, jog asmenys, per pastarųjų penkerių metų laikotarpį nukentėję nuo neapykanta motyvuoto incidento, nurodo didesnę traumavimo poveikį keturiose iš aštuonių kategorijų. Nuo neapykanta motyvuotų incidentų nukentėję respondentai nurodė žemesnę asmeninės kontrolės ir bendro pasitikėjimo aplinkiniais lygį, prastesnę sveikatos būklę, mažesnę saugumo jausmą, lyginant su tais, kurie nuo tokių incidentų nenukentėjo.

Pažymėtina, kad šie rodikliai nebūtinai atspindi skirtumus tarp respondentų iš skirtingų valstybių. Taip pat jie nebūtinai yra susiję su respondentų socio-demografinėmis charakteristikomis.

Apklausos rezultatai leidžia daryti prielaidą, jog su neapykanta motyvuotais incidentais susijusios gyvenimiškos patirtys neturėjo įtakos respondentų atvirumo apie savo seksualinę orientaciją, lytinę tapatybę ir (ar) lyties raišką aplinkiniams lygiui, taip pat pasitenkinimo gyvenimu jausmui ar vidinės homofobijos mastui.

Taip pat atkreiptinas dėmesys, jog nuo homofobinių, bifobinių ar transfobinių nusikaltimų nukentėję aukštą išsilavinimo lygį turintys didžiųjų miestų gyventojai, kurie apie savo seksualinę orientaciją ir (ar) lytinę tapatybę su aplinkiniais buvo sąlyginai atviri, į neapykanta motyvuotus incidentus reagavo konstruktyviau. Šios patirtys minėtus respondentes pastūmėjo imtis veiksmų ir prisijungti prie kolektyvinių pastangų siekiant gerinti LGBT* asmenų padėtį savo šalyje.

NUO NEAPYKANTA MOTYVUOTŲ INCIDENTŲ NUKENTĖJUSIŲ ASMENŲ SPECIFINIAI POREIKIAI

Asmenys, nukentėję nuo neapykanta motyvuotų incidentų, turi daug panašių poreikių kaip ir asmenys, patyrę kitokio pobūdžio traumavimą. Kita vertus, vertinant specifinius neapykanta motyvuotų incidentų padarinius nukentėjusių asmenų socialinei ir psichologinei būklei, galima daryti prielaidą, kad pagalbos ir paramos aukoms poreikiai vis dėlto yra specifiniai. Nemaža dalis nuo neapykanta motyvuotų incidentų nukentėjusių asmenų smurtą ir priekabiavimą gali suprasti kaip

išpuolį prieš jų tapatybės šerdy, jų giluminį savęs įvaizdį. Pažymėtina, kad taip nebūtinai jaučiasi kitų nusikaltimų aukos. Neapykantos nusikaltimai gali siųsti žinutę, kad asmenys, prieš kuriuos buvo įvykdyti tokie nusikaltimai, yra nepageidaujami, nevertingi, niekintini. Dažnai tokie nusikaltimai šią žinutę siunčia ne tik konkretaus nusikaltimo aukai, bet ir kitiems asmenims, priklausantiems tai pačiai socialinei grupei. Neapykantos nusikaltimai iš esmės turi bauginimo poveikį, todėl pasireiškia ir pakartotinio traumavimo rizika. Todėl tik tinkamai įvertinus ir įsisažmoninus specifinius aukų poreikius, galima planuoti atitinkamas pagalbos priemonės nuo neapykantos nusikaltimų nukentėjusiems asmenims, efektyvaus atsako į tokius nusikaltimus galimybes ir traumavimo prevenciją.

NEAPYKANTA MOTYVUOTO NUSIKALTIMO PADARINIŲ NUKENTĖJUSIAM ASMENIUI IŠ LIETUVOS PAVYZDYS

Interviu respondentė buvo paklausta, kaip neapykanta motyvuotas incidentas paveikė jos tapatybės jausmą:

„[...] pavojinga, kaip sako, „demonstruotis“, atseit jūs – iškrypėliai – sėdėkit sau namie ir „nesidemonstruokit“ viešumoje. Buvo iš tikrųjų pikta, [...] kad turiu slėpti. Nors atrodo, kas čia tokio, kam gali užkliūti, bet, na, užkliūvi. Net jeigu čia šiaip kažkoks pretekstas, gal būtų „prisikabinę“ dėl ko nors kito, aš nežinau, bet... na, tarsi čia yra toks dalykas, kad jeigu tave atpažins, identifikuos kaip „neteisingos“ orientacijos, tai gali primušti. Todėl turi slėptis. Ir taip... na, tikrai pikta. Kodėl aš turiu slėptis? Aš niekam nieko blogo nedarau.“

Kokybinio tyrimo metu atlikti interviu su nuo homofobinių, bifobinių ir transfobinių neapykantos nusikaltimų nukentėjusiais asmenimis atskleidė specifinius šių asmenų poreikius, kurie galėtų būti sugrupuoti į šias pagrindines kategorijas:

- Saugumo poreikis
- Poreikis „priklausyti“
- Pagarbos ir pripažinimo poreikis

SAUGUMO POREIKIS

Poreikis jaustis saugiam stipriausiai jaučiamas incidento metu arba iš karto po jo, nepriklausomai nuo incidento pobūdžio (fizinis užpuolimas ar žodinis priekabavimas). Tokiose situacijose auka dažnai patiria šoko būseną, gali sunkiai orientuotis aplinkoje ar jausti itin stiprų nesaugumo jausmą. Tinkama pirmoji aplinkinių

reakcija po incidento gali sušvelninti aukos patiriamą psichologinio traumavimo poveikį. Nukentėjusio asmens patirčių pripažinimas, pasiūlymas padėti, ramiu tonu išsakytas užtikrinimas, kad atvykę policijos pareigūnai imsis atitinkamų apsaugos priemonių – visa tai gali prisidėti prie kuriamos „simbolinio“ saugumo atmosferos. „Simbolinis“ saugumas šiuo atveju reiškia, kad aplinkiniai asmenys yra aukos pusėje, kad teisėsaugos tarnybos ir (ar) teisinės sistemos atstovai apgins ir suteiks reikalingą paramą, nesiels priešiška ar abejingai. Saugumo jausmas, ypač pirmosiomis minutėmis po incidento, dažnai lemia tai, kaip auka jaučiasi vėliau ir turi didelės reikšmės bendrai nukentėjusio asmens būsenai.

Reikėtų nepamiršti, kad LGBT* asmenys dažnai patiria ir tam tikrą socialinę atskirtį. Dėl šios priežasties labai svarbu, kad teisėsaugos tarnybų atstovai tinkamai reaguotų apsaugant šių asmenų teises, ypač tais atvejais, kai šie asmenys patiria homofobiškus, bifobiškus ar transfobiškus neapykanta motyvuotus incidentus.

Kokybinių interviu metu kai kurie respondentai, patyrę homofobinius, bifobinius ar transfobinius neapykantos nusikaltimus, atskleidė, kad po incidento itin jautriai reagavo į bet kokius jų atžvilgiu išsakytus komentarus, nesvarbu, ar tai buvo asmeniniai ar oficialūs policijos pareigūnų, prokuratūros ar teismo atstovų pasisakymai. Tuo tarpu net nežymūs padaršiniai, kad policija imsis atitinkamų apsaugos priemonių, kad nėra ko bijoti, gali daryti reikšmingą įtaką tam, kaip auka vertina situaciją. Teigiamos reakcijos, išsakytas palaikymas siunčia simbolinę žinutę, kad tai, kas atsitiko, nėra teisinga ar teisėta. Vienas interviu dalyvis iš Latvijos apibūdino savo patirtį policijos nuovadoje:

„[vyko konfliktas, konfrontacija, vienas iš jų [užpuolikas], kuris man trenkė, buvo itin agresyviai nusiteikęs, rėkė, kad aš p... ir kad už tai gavau. Tačiau šalia buvusi policininkė greitai jį nuramino ir liepė užsičiaupti. Jis pakluso. Ji buvo labai paslaugi ir palaikė mane, jaučiau, kad neleis prie manęs kabinėtis.“

Jauni LGBT* asmenys psichologinio ir fizinio saugumo poreikį gali jausti dar labiau. Taip gali nutikti dėl daugelio priežasčių. Ieškant savo tikrosios tapatybės išgyvenama sumaištis, o seksualinė orientacija ir (ar) lytinė tapatybė nuo šeimos narių ir aplinkinių neretai yra slepiama. Laikotarpiu, kai LGBT* tapatybė dar tik yra įsisąmoninama, asmens pažeidžiamumas ir jautrumas gali būti itin padidėję. Dėl šių priežasčių kontaktas su policija jauniems žmonėms gali atrodyti itin bauginantis. Vienas iš interviu dalyvių prisiminė tokį įvykį, kai policija jį ir jo partnerį sulaikė už nepadorų elgesį viešumoje. Tuo metu vaikas nuo aplinkinių slėpė savo tikrąją

seksualinę orientaciją. Policijos pareigūnai sulaikytus jaunuolius kitų asmenų aki-vaizdoje išvadino necenzūriniais žodžiais, atvirai įžeidinėjo. Vaikinas naktį praleido apimtas siaubo, kad, išaiškėjus jo homoseksualios tapatybės faktui, artimieji jį atstums.

Kalbant apie nuo neapykanta motyvuotų incidentų nukentėjusių asmenų poreikius, svarbu nepamiršti ir apsaugos nuo pakartotinio traumavimo. Tyrime dalyvavę respondentai, kurių skundai buvo nagrinėjami toliau ir pasiekė teismą, nurodė, kad daug laiko reikalaujantys procesiniai veiksmai, pakartotinis pasakoji-mas apie incidento aplinkybes, pakartotinė akistata su kaltininku teismo posėdžių ar apklausų metu, juos vertė iš naujo išgyventi nemalonius su incidentu susijusius jausmus, jie jautėsi pažeidžiami ir nerimavo dėl galimo keršto.

POREIKIS PRIKLAUSYTI

Keli tyrimo dalyviai išreiškė socialinės įtraukties poreikį arba, kitais žodžiais tariant, poreikį priklausyti tam tikrai socialinei grupei, kai valstybė garantuoja pamatines žmogaus teises, nepaisant lyties, amžiaus, religijos ar seksualinės orientacijos. Kai kurie respondentai pabrėžė savo, kaip piliečių, statusą, t. y. kad jie „kaip visi moka mokesčius“, atlieka kitas pilietines pareigas ir todėl tiki turintys teisę į vienodai užtikrinamą teisingumą.

Tai, kaip į homofobinius, bifobinius ar transfobinius neapykanta motyvuotus incidentus reaguoja teisėsaugos institucijos, gali nulemti, ar pilietinės teisės yra efektyviai įgyvendinamos, ar, atvirkščiai, paneigiamos. Jei pilietinės teisės nėra įgyvendinamos tinkama apimtimi, LGBT* asmenų atskirtis dar labiau padidėja. Todėl teisėsaugos ir kitų valstybės institucijų abejingumas gali turėti itin neigiamą poveikį priklausymo visuomenei kaip grupei jausmui.

Tai, kaip policijos pareigūnai traktuoja LGBT* asmenų organizuojamus viešus renginius, turi itin didelę simbolinę reikšmę. Profesionalus ir nediskriminuojantis policijos darbas LGBT* eitynių ar kitų viešojoje erdvėje vykstančių renginių metu gali reikšmingai prisidėti prie pasitikėjimo teisėsaugos institucijomis augimo, kas, savo ruožtu, dažnai pasireiškia išaugusiu pranešimų apie homofobinius, bifobinius ar transfobinius neapykanta motyvuotus incidentus skaičiumi.

PRIPAŽINIMO IR PAGARBOS POREIKIS

Nusikaltimu padarytos skriaudos ir patirtos neteisybės pripažinimas bei patvirtini-mas, kad nusikaltimas įvykdytas būtent dėl aukos tapatybės, atspindi esminius nuo homofobinių, bifobinių ir transfobinių nusikaltimų nukentėjusių asmenų poreikius.

Visi tyrime dalyvavę respondentai sutiko, kad neapykantos nusikaltimai iš esmės skiriasi nuo kitų smurto ar priekabiavimo atvejų. Tais atvejais, kai teisėsaugos institucijos homofobinius, bifobinius ar transfobinius nusikaltimo motyvus atmeta kaip skundo tyrimui ar bylos nagrinėjimui nereikšmingas aplinkybes, tai tik dar labiau paaštrina aukos patiriamą traumavimą ir nusivylimo teisine sistema jausmą.

KRIMINALINĖS JUSTICIJOS ATSAKAS Į HOMOFOBINIUS, BIFOBINIUS IR TRANSFOBINIUS NUSIKALTIMUS

Kriminalinė justicija, arba baudžiamasis teisingumas, suprantama kaip socialinės kontrolės sistema, per atitinkamų įstatymų leidybą, praktikas ir institucijas užtikrinanti nusikaltimų kontrolę bei prevenciją ir taikanti atitinkamas poveikio priemones teisės pažeidėjams. Kriminalinės justicijos paskirtis yra sudaryti sąlygas piliečiams gyventi saugioje ir solidarioje visuomenėje, kurioje kiekvienam užtikrinama saugi aplinka, paisoma žmogaus teisių, o teisingumas vykdomas vienodai ir teisingai visiems be išimties. Policija, prokuratūra ir teismų sistema – tai institucijos, atsakingos už teisingumo įgyvendinimą, todėl kiekvienos iš šių institucijų vaidmenį homofobinių, bifobinių ir transfobinių neapykantos nusikaltimų kontekste prasminga aptarti išsamiai.

PRANEŠIMAS APIE HOMOFOBINĮ, BIFOBINĮ IR TRANSFOBINĮ SMURTĄ AR PRIEKABIAVIMĄ

Policija – teisėsaugos institucija, su kuria dauguma nuo neapykantos nusikaltimų nukentėjusių asmenų susiduria pirmiausiai. „Stabdyk neapykantą“ tyrimo dalyviai, nekenčėję nuo neapykanta motyvuotų incidentų per pastarųjų penkerių metų laikotarpį, buvo paprašyti nurodyti, ar apie tai pranešė policijai. Rezultatai atskleidė, kad tik nedidelė dalis nukentėjusių asmenų praneša apie homofobinius, bifobinius ar transfobinius neapykanta motyvuotus incidentus.

PAGRINDINIAI REZULTATAI

- Tik 13,5 proc. iš apklausoje dalyvavusių respondentų, t. y. 1 iš 7, kurie per pastarųjų penkerių metų laikotarpį nukentėjo nuo neapykanta motyvuotų incidentų, apie tai pranešė policijai.
- Lyginant su kitomis smurto ar priekabiavimo formomis, apie fizinius išpuolius buvo pranešama dažniausiai.
- Lyginant su didžiųjų miestų gyventojais, apklausos respondentai, gyvenantys mažesniuose miesteliuose ar kaimo vietovėse, apie rimčiausius neapykanta motyvuotus incidentus buvo linkę nepranešti dėl viešumo ar galimo keršto baimės.
- Bisexualios moterys apie rimčiausią patirtą neapykanta motyvuotą incidentą pranešti buvo linkusios rečiau dėl galimo keršto baimės.
- Respondentai iš Lietuvos apie homofobinį, bifobinį ar transfobinį nusikaltimą policijai buvo linkę pranešti 1 iš 5 atvejų (20 proc.). Mažiausiai apie incidentus yra linkę pranešti respondentai iš Lenkijos (vos 1 iš 10), dažniausiai apie incidentus pranešė respondentai iš Latvijos (23,5 proc.).

Kalbant apie rimčiausius neapykanta motyvuotus smurto atvejus, viso labo 7 proc. nukentėjusių respondentų apie šiuos atvejus pranešė policijai. Tai, ar nukentėję asmenys apie rimčiausią incidentą pranešė policijai, priklausė nuo patirto smurto ar priekabiavimo pobūdžio:

- Tyrimo dalyviai dažniausiai pranešė apie fizinio ir seksualinio smurto atvejus.
- Tais atvejais, kai fizinis smurtas nebuvo panaudotas, bet nukentėjęs asmuo patyrė grasinimus susidoroti, nuolatinį įžeidinėjimą ir (ar) pravardžiavimą, policijai buvo pranešta vos 1 atveju iš 50.
- Apie tokius incidentus kaip grasinimas seksualine prievarta, nepadorių gestų rodymas ar šaipymasis respondentai pranešti policijai nebuvo linkę.

Vyresni ar žemesnį išsilavinimą turintys respondentai apie rimčiausią neapykanta motyvuotą incidentą pranešti policijai buvo linkę dažniausiai. Kai kurie tyrimo respondentai nurodė, kad apie rimčiausią neapykanta motyvuotą incidentą pranešė kitoms struktūroms ar institucijoms, pavyzdžiui, LGBT* teises ginančioms nevyriausybinėms organizacijoms.

PRIEŽASTYS, DĖL KURIŲ NEPRANEŠAMA

Egzistuoja keletas priežasčių, dėl kurių asmenys, patyrę neapykantos nusikaltimus, į policiją ar kitas teisės saugos institucijas nusprendžia nesikreipti. Kai kurias priežastis minėjo ir tyrime dalyvavę respondentai:

- Įsitikinimas, kad policijai pateiktas skundas neatneš laukiamų rezultatų, veikiau tik dar labiau pablogins situaciją, pakurstys kaltininką keršyti, ypač jei kaltininkas gyvena kaimynystėje ar yra ekstremistinės grupuotės narys.
- Baimė ir nepasitikėjimas policija, nusivylimas, kylantis iš ankstesnės su teisės saugos institucijomis susijusios patirties.
- Nuogaštavimas, kad aukos pasakojimu nepatikės.
- Baimė baudžiamojo proceso metu patirti diskriminaciją ar stigmatizaciją.
- Jaučiamas tam tikro susitaikymo jausmas – panašaus pobūdžio incidentai jau tapo įprasti.
- Gėdos jausmas, nenoras būti matomam „auka“.
- Baimė atskleisti savo seksualinę orientaciją ir (ar) lytinę tapatybę teisės saugos institucijoms.
- Nepakankamos žinios apie neapykantos nusikaltimus, baudžiamojo proceso eigą.

Respondentai, kurie dėl rimčiausio neapykanta motyvuoto incidento į policiją nesikreipė, buvo paprašyti nurodyti nesikreipimo priežastis. Dažniausiai pateikiama priežastis – incidentas paties nukentėjusio asmens yra suprantamas kaip nereikšmingas, be to, nėra tikima, kad policija imsis priemonių siekiant surasti kaltininką. Translyčiai respondentai, lyginant su kitais tyrimo dalyviais, buvo dažniau linkę atsakyti, kad, jų manymu, policija negalėtų jiems padėti. Biseksualios respondentės moterys galimo keršto baimę nurodė kaip pagrindinę nesikreipimo į policiją priežastį. Respondentai, patyrę fizinę ar seksualinę prievartą, gėdos jausmą ir netikėjimą, kad policija galės ir norės jiems padėti, buvo linkę įvardinti kaip pagrindinę priežastį, dėl kurios į teisės saugos institucijas jie nesikreipė. Respondentai, gyvenantys mažesniuose miesteliuose ar kaimo vietovėse, nurodė, kad nepatogumo ir gėdos jausmai bei noras įvykį laikyti paslapyje tapo pagrindinėmis priežastimis, kodėl į policiją jie nesikreipė. Žemesnį išsilavinimą turintys respondentai teigė į policiją nesikreipę dėl užpuoliko baimės bei baimindamiesi pašaipios policijos pareigūnų reakcijos.

Keli respondentai nurodė, kad pranešti apie tokius incidentus yra kiekvieno asmens pilietinė atsakomybė. Tokiu atveju pranešimo tikslas yra ne tik

skriaudos, kurią jie patyrė asmeniškai, pripažinimas, bet ir noras atkreipti visuomenės dėmesį į žalą, kurią tokio pobūdžio nusikaltimai daro LGBT* bendruomenei kaip socialinei grupei.

PATIRTYS PRANEŠUS APIE NEAPYKANTA MOTYVUOTUS INCIDENTUS POLICIJAI

Šioje dalyje jau aptarėme tris pagrindines nuo neapykanta motyvuotų incidentų nukentėjusių asmenų specifinių poreikių kategorijas: (a) „simbolinio“ saugumo poreikis, (b) poreikis priklausyti socialinei grupei ir (c) pripažinimo bei pagarbos poreikis. 38 respondentai, kurie apie rimčiausią neapykanta motyvuotą incidentą per pastarųjų penkerių metų laikotarpį pranešė policijai, buvo paprašyti nurodyti, ar į minėtus poreikius buvo atsižvelgta. Respondentų, kurie kreipėsi į policiją, teigimu, į jų poreikius atsižvelgta nepakankama apimtimi.

ATVEJAI, KAI NEBUVO ATSIŽVELGTA Į HOMOFOBINĮ, BIFOBINĮ AR TRANSFOBINĮ NUSIKALTIMO MOTYVĄ

Vienas pagrindinių nuo neapykanta motyvuotų incidentų nukentėjusių asmenų poreikių – teisėsaugos institucijų pripažinimas, kad įvykdytas nusikaltimas buvo padarytas iš homofobinių, bifobinių ar transfobinių paskatų. Deja, dažna problema, su kuria susidūrė apie nusikaltimą pranešę asmenys, yra būtent tai, kad ikiteisminio tyrimo ir kitų baudžiamojo proceso etapų kontekste į homofobinį, bifobinį ar transfobinį nusikaltimo motyvą nebuvo atsižvelgiama pakankama apimtimi. Nors į policiją besikreipiantys asmenys pabrėžė homofobines, bifobines ar transfobines incidento aplinkybes, pavyzdžiui, nupasakojo įžeidinėjimų turinį, pateikė grasinimų įrodymus, reikalavo į minėtas aplinkybes atsižvelgti, tačiau homofobinis, bifobinis ar transfobinis nusikaltimo kontekstas policijos pareigūnų dažnai buvo ignoruojamas.

Svarbu pažymėti, kad kai kuriose valstybėse baudžiamosios teisės normos LGBT* asmenų, kaip socialinės grupės, prieš kurią draudžiama kurstyti neapykantą, neišskiria. Kita vertus, paaiškėjo, kad ir tose valstybėse, kuriose teisės aktai homofobija, bifobija ar transfobija motyvuotus incidentus kvalifikuoja kaip neapykantos nusikaltimus, policijos pareigūnai nėra linkę incidento aplinkybių interpretuoti kaip neapykantos nusikaltimų. Toks požiūris yra susijęs ne tik su konkrečios nusikalstamos veikos kvalifikavimo problema, bet ir atsiliepia bendrai nusikaltimų statistikai bei daro reikšmingą įtaką kitiems procesiniams veiksams (pavyzdžiui, nusikaltimo liudininkų parodymų rinkimui).

Dažniausiai tyrime dalyvavę respondentai nurodė, kad aukos seksualinė orientacija ir (ar) lytinė tapatybė tiriant nusikaltimą nebuvo pripažinti kaip reikšmingi faktoriai. Taip pat buvo atsisakoma įžvelgti homofobinę, bifobinę ar transfobinę padarytos nusikalstamos veikos motyvaciją. Nemažai interviu respondentų nurodė susidūrę su pareigūnų abejingumu arba neutralia pozicija, kurią suvokė kaip aplaidumą, ir bendru policijos požiūriu, kad homofobiniai, bifobiniai ir transfobiniai nusikaltimai nėra itin svarbūs. Respondentai taip pat nurodė, kad, bendraudami su policija ar kitomis teisėsaugos institucijomis, dažnai jautė, lyg pranešimas apie nusikaltimą keltų nepatogumų ar papildomai apsunkintų šių institucijų darbą.

Aukos seksualinės orientacijos ir (ar) lytinės tapatybės, kaip svarbių nusikaltimo aplinkybių, nepripažinimas, respondentų nuomone, kyla dėl kelių priežasčių. Visų pirma, policija ir kitos teisėsaugos institucijos gali sąmoningai vengti išsiaiškinti tikrąją aukos seksualinę orientaciją ir (ar) lytinę tapatybę, siekdamos sukurti neutralumo ar konfidencialumo įvaizdį ir taip bandyti išvengti kaltinimų dėl galimo diskriminacinio požiūrio. Nors tokia praktika kai kurių respondentų buvo vertinama kaip profesionalaus darbo rodiklis, kita dalis respondentų jautė, jog svarbus jų tapatybės aspektas liko nepripažintas. Antra vertus, tyrimo respondentai taip pat pastebėjo, kad jų seksualinės orientacijos ir (ar) lytinės tapatybės nepaisymas kilo būtent iš nežinojimo ir specifinių įgūdžių trūkumo. Respondentai nurodė, kad tais atvejais, kai policijos pareigūnai bandė elgtis pagarbiai (išskyrus retus atvejus, kai pareigūnai atvirai demonstravo išankstinį nusistatymą), jiems trūko specifinių žinių ir įgūdžių vertinant aukos tapatybės svarbą nusikaltimo aplinkybių kontekste. Homofobinių, bifobinių ir transfobinių motyvų nepaisymas kai kurių respondentų buvo suprastas ne tik kaip realių bylos aplinkybių iškraipymas, bet ir kaip prieštaravimas pačiam kreipimosi į policiją tikslui. Viena iš tyrime dalyvavusių respondenčių iš Lietuvos, paklausta, kaip jautėsi, kai į jos nurodytas homofobija motyvuotas užpuolimo aplinkybes policijos tyrėjas neatsižvelgė, pasidalino tokia patirtimi:

„Nesmagiai jaučiausi. Nes, iš tiesų, kažkam mano orientacija pasirodė tokia svarbi, kad mane mušė, o kažkam tai – visiškai nereikšmingas dalykas. Vis tiek tai – mano tapatybės dalis. Sakė [policijoje]: „Jeigu užpuolė, tai koks skirtumas, už ką užpuolė, ar batai nepatiko, ar šukuosena, ar orientacija, ar maža kas dar“. Kad jeigu kas nors nori užpulti, tai jis ir užpuls, suras dėl ko prisikabinti.“

NETINKAMO TEISĖSAUGOS INSTITUCIJŲ ATSAKO Į HOMOFOBIJĄ, BIFOBIJĄ AR TRANSFOBIJĄ MOTYVUOTUS INCIDENTUS ATVEJAI

NEATVYKIMAS Į ĮVYKIO VIETĄ

Policijos pareigūnai atsiliepė tik į pusės tyrime dalyvavusių ir apie rimčiausią incidentą pranešusių respondentų iškvietimą atvykti į įvykio vietą. Tais atvejais, kai policija į įvykio vietą vis dėlto atvyko, į trečdajį iškvietimų buvo sureaguota tik praėjus pusvalandžiui ar valandai po iškvietimo. Vienas iš interviu dalyvių papasakojo, kad po ilgo laukimo atvykę pareigūnai nukentėjusiems, kurie buvo šoko būsenos, pareiškė, kad jei jie neprisimins įvykio detalių, policija negalės padėti surasti kaltininkų. Galiausiai nukentėję asmenys pareiškimo neregistravo ir kaltininkų net nebuvo bandoma ieškoti.

POLICIJOS PAREIGŪNŲ BANDYMAI ATKALBĖTI TEIKTI PAREIŠKIMĄ

Daugiau kaip pusė respondentų, kurie kreipėsi į policiją, nurodė, kad susidūrė su bandymu juos atkalbėti registruoti skundą dėl patirto neapykanta motyvuoto incidento. Toks atkalbinėjimas pasireiškė tiek tiesiogiai, tiek netiesiogiai. Vienas iš respondentų papasakojo apie atvejį policijos nuovadoje, kai, atvykęs pranešti apie nusikaltimą, laukdamas eilėje prie registratūros, buvo atvirai tardomas apie įvykio aplinkybes bei priverstas čia pat, stovėdamas eilėje, atskleisti savo seksualinę orientaciją. Jo nuomone, registratūros darbuotojos elgesys rodė, jog ji sąmoningai bandė nukentėjusius asmenis atgrasyti nuo galimybės pateikti pareiškimą. Nors panašūs atkalbinėjimo ar atgrasymo būdai nėra išimtinai taikomi tik LGBT* asmenims, tačiau iš respondentų liudijimų galima manyti, jog homofobinių, bifobinių ir transfobinių neapykantos nusikaltimų atveju tai pasitaiko dažnai.

NEPAKANKAMAS SUPRATIMAS APIE HOMOFOBIJĄ, BIFOBIJĄ IR TRANSFOBIJĄ KAIP REIŠKINĮ

Keli respondentai teigė pastebėję jų skundą tyrusių pareigūnų žinių ir bendro supratimo apie tai, kas yra homofobija, bifobija ar transfobija motyvuoti neapykantos nusikaltimai, trūkumą. Kai kuriais atvejais respondentai turėjo paaiškinti, kas yra homofobija, bifobija ar transfobija bei ką reiškia sąvoka LGBT*.

NEGATYVUS PAREIGŪNŲ POŽIŪRIS Į AUKOS SEKSUALINĘ ORIENTACIJĄ IR (AR) LYTINĘ TAPATYBĘ

Kai kuriais atvejais nuo nusikalstamų veikų nukentėję asmenys susidūrė su neigiamu policijos pareigūnų požiūriu į jų tapatybę. Translytė moteris iš Lietuvos papasakojo apie įvykį, kai ji savo namuose buvo užpulta nepažįstamų asmenų, o jos sesuo patyrė fizinį sužalojimą. Į įvykio vietą atvykę policijos pareigūnai padėjo moterims, tačiau nebuvo linkę įvykio registruoti. Moteris turėjo reikalauti, kad pareiškimas būtų užregistruotas. Respondentė taip pat nurodė girdėjusi, kaip pareigūnai nuovadoje slapta iš jų šaipėsi, laidė juokelius, jas ignoravo, vertė ilgą laiką laukti ir kitaip bandė atgrasyti nuo skundo pateikimo. Nors nukentėjusi moteris patyrė gan rimtą fizinį sužalojimą, jai nebuvo pasiūlyta atlikti medicininę ekspertizę, o tai, savo ruožtu, apsunkino bylos eigą. Medicininė apžiūra buvo atlikta daug vėliau, kai tai padaryti patarė nukentėjusiosios advokatas. Policija, savo ruožtu, jokių aktyvių veiksmų užpuolikai surasti ir sulaikyti nesiėmė.

Kitu atveju interviu respondentė iš Lenkijos papasakojo apie pokalbį su policijos pareigūnu, kuris vyko policijos nuovadoje: „*Pareigūnas man pasakė kažką panašaus į tai, kas nuskambėjo kaip kaltinimas: „Tai turbūt langus tau išdaužė, nes per daug visur „demonstruoji“ savo homoseksualumą“. Aš buvau apstulbusi, girdėdama tokį samprotavimą. Jis tai kartojo vėl ir vėl. Aš paklausiau, ką jis turi omenyje, teigdamas, kad mes „demonstruojamės“, nes nesupratau, ką jis tuo norėjo pasakyti. Į tai jis atsakė maždaug taip: „Ar nemanote, kad tai šiais laikais tapo madinga?“. Kai aš perklausiau, kas būtent tapo madinga, jis atsakė: „Kaip kadaise buvo madinga būti žydu, tada visi buvo žydais. Dabar madinga būti gėjumi, tad dabar visi yra homoseksualūs“.*

POLICIJOS PAREIGŪNŲ SMURTAS

Tyrimo metu taip pat užfiksuotas gan išskirtinis atvejis, kai smurtautojais tapo policijos pareigūnai. Respondentas iš Lenkijos papasakojo apie incidentą, kai jį sumušė policijos pareigūnai. Tai atsitiko tamsiu paros metu, tuščioje gatvėje prie įėjimo į gėjų klubą, kur jis kartu su savo partneriu ir draugu stoviniavo ir garsiai juokėsi. Prie jų priėjo policijos pareigūnai ir paprašė parodyti dokumentus. Kai vaikinai paklausė, kodėl policininkai šito reikalauja, pareigūnai staiga pradėjo elgtis agresyviai ir liepė vienam iš jų sėstis į policijos automobilį. „[Pareigūnas] apėjo automobilį, atidarė dureles... Aš sėdėjau už vairuotojo sėdynės. Jis sugriebė mano galvą ir įspraudė tarp mano kelių ir sėdynės, tada pradėjo daužyti kumščiais, batu. Kažkuriuo momentu papurškė ašarinių dujų – po to aš jau nežinau [...] ar antras policininkas prisidėjo. [...] Blaivykloje jis man pasakė, kad „mes turėjom reikalų ir su rimtesniais p... nei tu“. Dar jie manęs klausė, ar aš sergu ŽIV ar AIDS.“

Dalis „Stabdyk neapykantą“ tyrimo klausimų siekė nustatyti, kokia apimtimi Europos Parlamento ir Tarybos Direktyvos 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai, būdai ir reikalavimai yra taikomi policijos darbe tyrime dalyvavusiose valstybėse narėse. Apklausos ir interviu metu gauti duomenys leidžia daryti išvadą, kad specialieji aukų poreikiai daugelei nukentėjusių asmenų nebuvo nustatyti (kaip numatoma Direktyvos 22-ajame straipsnyje), savo ruožtu netaikytos ir specialios apsaugos priemonės. Taip pat tik nedaugeliu atvejų taikomos Direktyvos 8-ojo straipsnio nuostatos, numatančios teisę naudotis paramos aukoms tarnybų paslaugomis.²

2 Kita vertus, pažymėtina, jog dauguma tyrimo metu surinktų duomenų apima laikotarpį iki Aukų direktyvos perkėlimo į nacionalinę teisę termino, t. y. iki 2015 m. lapkričio 16 d.. Dėl šios priežasties konstatuotina, jog iki šio termino pabaigos valstybės narės nebuvo teisiškai įpareigtos nustatyti specialius aukų poreikius ir teikti informaciją apie paramos aukoms tarnybų teikiamas paslaugas.

NUKENTĖJUSIŲ ASMENŲ NENUKREIPIMAS Į PARAMOS AUKOMS TARNYBAS

Apklaustos respondentų teigimu, daugeliu atvejų, kai apie rimčiausius homofobija, bifobija ar transfobija motyvuotus incidentus buvo pranešta policijai, policijos pareigūnai nesiėmė būtinų priemonių, kuriomis siekiama informuoti nukentėjusius asmenis apie jiems priklausančią psichologinę, teisinę ar medicininę pagalbą.

Iš visų tyrimo metu atliktų interviu, tik trys respondentai buvo informuoti apie galimybę kreiptis dėl psichologinės ar medicininės pagalbos. Kai kuriais atvejais net nuo itin rimto fizinio užpuolimo nukentėję asmenys medicininės ir psichologinės pagalbos turėjo ieškoti patys. Nė vienas iš interviu dalyvavusių respondentų neprisiminė gavę informacijos apie galimybę kreiptis dėl teisinės pagalbos. Tarp respondentų iš Lietuvos ir Vengrijos neatsirado nė vieno, kuris būtų nurodęs gavęs nukreipimą į tarnybą ar instituciją, teikiančią medicininę, psichologinę, praktinę ar kitą pagalbą nusikaltimų aukoms.

Kai kurie iš tyrime dalyvavusių nukentėjusių asmenų pagalbos ieškojo patys. Keli iš jų dėl pagalbos kreipėsi į psichologą bei į nevyriausybinės organizacijos, atstovaujančias LGBT* asmenų interesams. Pagrindinė parama, kurią nukentėję asmenys gavo iš šių asmenų ar organizacijų, buvo susijusi su tyrimo eigos stebėseną ir teisinėmis konsultacijomis.

Apibendrinant galima teigti, jog didžioji dauguma tyrime dalyvavusių asmenų, kurie pranešė policijai apie patirtus neapykanta motyvuotus incidentus, teisėsauogos darbu nebuvo patenkinti. Tik 1 iš 5 respondentų nurodė, kad policijos darbas, susijęs su jų skundu, juos tenkino.

ASMENŲ, KURIŲ SKUNDAS DĖL NEAPYKANTOS NUSIKALTIMO PASIEKĖ PROKURATŪRĄ, PATIRTYS

Tik 10 iš 38 respondentų, kurie dėl patirto homofobinio, bifobinio ar transfobinio smurto ar priekabiavimo kreipėsi į policiją, turėjo kontaktą ir su prokuratūros darbuotojais. Dėl nedidelio respondentų skaičiaus tyrimo kontekste daromos prielaidos turėtų būti vertinamos atsargiai, t. y. kaip nurodančios, tačiau nereprezentuojančios visų be išimties nukentėjusių asmenų patirčių.

6 iš 10 respondentų, kurie susidūrė su prokuratūros atstovais, buvo įsitikinę, kad prokurorų elgesį su jais lėmė jų seksualinė orientacija, lytinė tapatybė ir (ar) lyties raiška. Nuomonės, ar tai nulėmė prastesnę ar geresnę paslaugų kokybę, pasidalino perpus – keturi respondentai prokuratūros darbu buvo patenkinti, keturi – nepatenkinti. Subjektyvios tyrimo respondentų patirtys apie tai, ar į jų specifinius poreikius buvo atsižvelgta tyrimo prokuratūroje metu, lėmė ne tik nukentėjusių asmenų pasitenkinimą prokuratūros darbu, bet ir tai, ar jų bylos baigtis jiems buvo priimtina.

ASMENŲ, KURIŲ SKUNDAS DĖL NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ PASIEKĖ TEISMĄ, PATIRTYS

Tik 16 iš 38 respondentų, kurie dėl patirto homofobinio, bifobinio ir transfobinio smurto ar priekabiavimo kreipėsi į policiją, bylos pasiekė teismą. Pagrindinė to priežastis – nenustatyti nusikaltimo kaltininkai.

Keletas interviu respondentų nurodė, kad teismo sprendimu jie nebuvo patenkinti. Pavyzdžiui, kai gatvėje užpulti vaikinai kreipėsi į policiją, jie sulaukė priekaištų, jog neturėjo „pasiduoti“ kaltininkų įžeidinėjimams, kurie, beje, iš užpuolikų lūpų skambėjo ir teismo salėje. Visgi teismas užpuolimo atveju neįžvelgė neapykantos motyvo (nors šis motyvas buvo pripažintas žodinių įžeidinėjimų kontekste) ir nurodė, kad asmenys nukentėjo dėl to, kad reagavo į žodinius įžeidinėjimus, užuot juos ignoravę. Respondentai tokį nuosprendį suprato ne tik kaip teismo bandymą atsakomybę už incidentą perkelti aukai, bet ir visišką neatsižvelgimą į tikruosius užpuolimo motyvus. Kitu atveju tyrimo respondentas savo mintis išdėstė labai aiškiai:

„Toks nuosprendis manęs visiškai netenkina. Teisėjas ignoravo, kad nusikaltimas padarytas iš homofobinių paskatų ir turbūt nusprendė, kad vis tiek jie ... nieko nesupranta“.

Apibendrinant interviu rezultatus, galima daryti prielaidą, kad daugumos respondentų policijos ir kitų teisėsaugos institucijų darbas, nagrinėjant jų skundus, netenkina. Net tais atvejais, kai kaltininkai buvo identifikuoti ir patraukti baudžiamojon atsakomybėn, pats faktas, kad homofobinė, bifobinė ar transfobinė incidento motyvacija proceso metu nebuvo tinkamai pripažinta, lėmė, kad nukentėję asmenys visą procesą vertino neigiamai.

IŠVADOS

Traumavimas skirtingus žmones veikia skirtingai. Homofobinio, bifobinio ar transfobinio smurto ar priekabiavimo pasekmės aukai, ypač psichologinis tokio nusikaltimo poveikis, gali būti itin reikšmingas. Toks nusikaltimo poveikis lemia ir specifinius aukų poreikius.

Remiantis „Stabdyk neapykantą“ tyrimo metu surinkta medžiaga, darytina išvada, kad nacionalinės teisėsaugos institucijos tinkamai neatliepia asmenų, nukentėjusių nuo homofobinių, bifobinių ar transfobinių nusikalstamų veikų, poreikių. Didžioji dalis aukų apie patirtą smurtą ar priekabiavimą policijai nepraneša, o tai, savo ruožtu, reškia, kad šios nusikalstamos veikos nėra niekaip registruojamos. Viena vertus, tai galima interpretuoti kaip aukos laisvą apsisprendimą nesikreipti į teisėsaugos institucijas ir tokiu būdu nesiekti teisingumo pasinaudojant kriminalinės justicijos priemonėmis. Kita vertus, vengimas pranešti apie nusikaltimus gali būti nulemtas ir tų asmenų, kurie dėl patirtų homofobinių, bifobinių ar transfobinių incidentų kreipėsi į teisėsaugos institucijas, tačiau jų darbu nebuvo patenkinti, patirčių.

Netinkamas policijos pareigūnų darbas, reaguojant į homofobinius, bifobinius ir transfobinius incidentus, nesugebėjimas atsižvelgti į specifinius aukų poreikius, nepasitenkinimas prokuratūros ir teismų darbu lemia tai, kad nukentėję asmenys rizikuoja patirti antrinį traumavimą. Tokiu būdu institucijos, kurios turėtų padėti, traumavimo patirtį tik dar labiau paaštrina. Susiklosčiusią situaciją puikiai iliustruoja vieno iš tyrimo dalyvių patirtis:

„Tiesą sakant, jaučiuosi blogiau. Tai [tyrimas] pernelyg užsitęsė, turiu vis iš naujo viską išgyventi. Dažnai susimąstau ar išvis buvo verta apie tai pranešti, nes tik prailginu kentėjimą. Ir aš labai abejoju, ar bus priimtas kaltinamasis nuosprendis, manau, kad jis [kaltininkas] greičiausiai bus išteisintas, kas mane turbūt tik dar labiau nuliūdins. Nežinau, tikrai neįsivaizduoju, ką visu šituo pasieksiu. Gal būtų geriausia apie tokius incidentus nepranešinėti, „neprasidėti“ su teismais, bandyti savo vardą apsaugoti nuo viešumos ir tikėtis, kad su laiku žmonės pamirš, viskas pasibaigs ir panašūs užpuolimai liausis.“

Nuo homofobinių ir transfobinių neapykantos nusikaltimų nukentėjusių asmenų poreikių analizė

AUTORĖ: NIKICA HAMER VIDMAR

Remiantis direktyvos 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai, 61-ąja konstatuojamąja dalimi ir 25-uuju straipsniu, valstybės narės privalo sudaryti sąlygas profesionalams ir specialistams, kurie turės kontaktų su aukomis (baudžiamajame procese dalyvaujantys policijos pareigūnai, teismo darbuotojai, teisėjai ir prokurorai, advokatai, paramos aukoms ir atkuriamojo teisingumo tarnybų atstovai), su visomis aukomis, o ypač – su neapykantos nusikaltimų aukomis, elgtis tinkamai ir profesionaliai. Tai ne tik įgūdžių klausimas – taip pat reikia gerai žinoti, kas yra diskriminacija, dėl ko ji kyla, kaip giliai traumuojamos dėl diskriminacijos padarytų smurtinių neapykantos nusikaltimų aukos. Vien tik bendro pobūdžio mokymų, kaip elgtis su aukomis, nepakanka – reikia ir specialių mokymų apie aukų poreikius, kad specialistai mokėtų atpažinti aukas, nustatyti jų poreikius ir elgtis su jomis pagarbiai, jautriai, profesionaliai ir jų nediskriminuojant. Asmenys, kurie gali dalyvauti atliekant asmeninius įvertinimus, kad nustatytų specialius aukų apsaugos poreikius ir jų poreikį gauti specialias apsaugos priemones, turėtų dalyvauti specialiuose mokymuose, kaip tinkamai atlikti tokius veiksmus. Tai turėtų apimti mokymus paramos aukoms tarnyboms, į kurias aukoms turėtų būti nurodyta kreiptis, mokymus specialistams, kurie dirbdami daugiausiai dėmesio

skiria aukoms su specialiais poreikiais, taip pat specialius psichologijos mokymus. Į tokius mokymus turėtų būti integruotas ir lyčių aspektas.

Europos Komisijos Teisingumo generalinio direktorato gairių dokumentas „Dėl aukų teisių direktyvos perkėlimo į nacionalinę teisę ir įgyvendinimo“ nurodo, kad mokymus apie aukų teises ir poreikius būtina įtraukti į pagrindinę policijos pareigūnų ir teismo personalo mokymų programą.³ Iš gerosios praktikos matyti, kad advokatų, teisėjų ir prokurorų atžvilgiu būtina užtikrinti, jog mokymai apie aukų poreikius būtų įtraukti į pagrindinę teisės studijų ar advokatūros egzaminų programą. Taip pat reikia organizuoti specializuotus aukų teisių ir poreikių kursus asmenims, norintiems tobulinti savo asmenines ir profesines žinias. Specialistus dalyvauti mokymo kursuose, įskaitant ir tarpdisciplininius mokymus, paskatintų, pavyzdžiui, jei, norintiems kilti karjeros laiptais ar eiti teisėjo pareigas, būtų keliamas reikalavimas baigti konkrečius kursus apie aukų poreikius. Rekomenduojama organizuoti mokymus apie aukų poreikius visiems paramos aukoms ir atkuriamojo teisingumo tarnybų darbuotojams ir (arba) savanoriams: pavyzdžiui, reikalavimą organizuoti specialius mokymus apie aukų poreikius galima įtraukti į finansavimo ar paslaugų teikimo sutartis, kurias atskiros paramos teikimo organizacijos pasirašo su valstybės institucijomis. Valstybių narių veiksmai mokymų srityje turėtų būti papildyti gairėmis, rekomendacijomis ir keitimosi gerosios praktikos pavyzdžiais, atsižvelgiant į 2011 m. birželio 10 d. Rezoliuciją dėl nusikaltimų aukų teisių užtikrinimo ir apsaugos, ypač baudžiamosiose bylose, gerinimo veiksmų plano (toliau – „Budapešto veiksmų planas“).⁴

Direktyvos tikslai

Remiantis 2011 m. birželio 10 d. Tarybos rezoliucija dėl nusikaltimų aukų teisių užtikrinimo ir apsaugos, ypač baudžiamosiose bylose, gerinimo veiksmų plano

---

3 Europos Komisija, „DG Justice Guidance Document Related to the Transposition and Implementation of Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 Establishing Minimum Standards on the Rights, Support and Protection of Victims of Crime, and Replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA“, Nr. Ares(2013)3763804, 2013 m. gruodžio mėn., <https://e-justice.europa.eu/fileDownload.do?id=05758a3a-9e2e-49a5-a7ec-3737c3ad6876>.

4 Tarybos rezoliucija dėl nusikaltimų aukų teisių užtikrinimo ir apsaugos, ypač baudžiamosiose bylose, gerinimo veiksmų plano, Nr. 2011/C187/01, 2011 m. birželio 10 d., [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32011G0628\(01\)&from=LT](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32011G0628(01)&from=LT).

(„Budapešto veiksmų plano“), 2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR, siekia patikslinti ir papildyti pamatiniame sprendime 2001/220/TVR išdėstytus principus. Direktyva siekia padidinti aukų apsaugą visoje Sąjungoje, visų pirma baudžiamojo proceso metu (4-oji konstatuojamoji dalis). Kaip nurodyta 1-ajame straipsnyje, šios direktyvos tikslas yra užtikrinti, kad nusikaltimų aukos gautų tinkamą informaciją, paramą ir apsaugą bei galėtų dalyvauti baudžiamajame procese. Valstybės narės užtikrina, kad aukos būtų pripažįstamos aukomis ir kad su jomis paramos aukoms ar atkuriamojo teisingumo tarnybose arba kompetentingose valdžios institucijose, kurių veikla susijusi su baudžiamuoju procesu, visuomet būtų elgiamasi pagarbiai, jautriai, individualiai, profesionaliai ir jų nediskriminuojant. Šioje direktyvoje nustatytos teisės taikomos aukoms jų nediskriminuojant, be kita ko, dėl jų seksualinės orientacijos ir lytinės tapatybės. Aukų teisių direktyva yra išsamesnė ir ambicingesnė už anksčiau galiojusį pamatinį sprendimą.⁵ Be to, atskiros Aukų teisių direktyvos nuostatos gali veikti tiesiogiai, t. y. jomis gali būti remiamasi teisme.

Aukos reakcija

Kaip rašoma Aukų teisių direktyvos 9-ojoje konstatuojamojoje dalyje, nusikaltimas yra neteisėta veika prieš visuomenę ir aukų asmens teisių pažeidimas. Prieš asmenį nukreiptas smurtas ar jo patirta nusikalstama veika gali sukelti įvairių reakcijų – gali būti, kad auka incidentą vertins kur kas rimčiau nei bet kokią kitą stresą sukeltantį įvykį. Daugelis tokių incidentų asmenį traumuoja, sukelia labai daug streso, nes auka jaučiasi bejėgė, nesijaučia saugiai ir pradeda bijoti dėl savo gyvybės.

Nors traumuojančiose patirtyse dažnai figūruoja grėsmė gyvybei, iš tiesų traumavimą patirti galima bet kokiaje situacijoje, kurioje asmuo jaučiasi sugniuždytas, net jei jis nenukenčia fiziškai. Dėl traumuojančio įvykio asmuo gali patirti fizinę, emocinę arba psichologinę žalą. Ne objektyvūs faktai, o būtent asmens subjektyvūs emociniai išgyvenimai leidžia spręsti, ar įvykis buvo traumuojančias, ar ne. Kuo labiau

---

5 Tarybos pamatinis sprendimas dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose, Nr. 2001/220/TVR, 2001 m. kovo 15 d., <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32001F0220&from=EN>.

žmogus išsigando, kuo labiau jį apėmė bejėgiškumo jausmas, tuo labiau tikėtina, kad jis patyrė traumavimą.

Aukos stresą patiria dėl įvairių priežasčių:

- dėl traumos;
- dėl nusikalstamos veikos ir (ar) traumavimo pasekmių;
- dėl baudžiamojo proceso veiksmų, kuriuose dalyvauja auka.

Remiantis Amerikos psichiatrų asociacijos Psichikos sutrikimų diagnostikos ir statistikos vadovo 5-uoju leidimu (DSM-V), taikomi šie sąvokų apibrėžimai:

- **Trauminis stresorius** – bet koks įvykis (ar įvykiai), kurio metu asmuo arba jo artimas šeimos narys ar draugas susiduria su mirtimi, seksualiniu smurtu arba rimtai susižaloja, arba jei kyla pavojus, kad taip nutiks.
- **Stresas** – konkreti ir nekonkreči asmens reakcija į dirgiklį, kuris išveda jį iš pusiausvyros ir su kuriuo jam sunku arba neįmanoma susitvarkyti.
- **Stresorius** – bet koks emocinis, fizinis, socialinis, ekonominis ar kitas veiksnys, kuris sutrikdo įprastą asmens fiziologinę, pažintinių funkcijų, emocinę ir elgesio pusiausvyrą.
- **Psichologinis stresorius** – bet koks gyvenimo įvykis ar pokytis, kurį galima susieti laike (ir galbūt priežastiniu ryšiu) su psichikos sveikatą veikiančių veiksmų atsiradimu, apraiška ar paūmėjimu

Dėl traumavimo asmuo patiria daug psichologinio ir emocinio streso. Emocinis stresas yra bene dažniausia nusikaltimų aukų reakcija. Tokie stresoriai ar traumojantys įvykiai gali sukelti depresiją, nerimą, pyktį ar potrauminio streso sindromą.

Žmonės į stresą ir traumas reaguoja skirtingai – tai priklauso nuo jų asmenybės, gyvenimo patirties, gyvenamosios aplinkos (labiau ar mažiau tolerantiška, linkusi arba nelinkusi juos priimti), dabartinių gyvenimo sąlygų, sveikatos, šeimos ir draugų paramos (ar to, kad jos nėra), amžiaus, užimtumo, taip pat nuo tuo metu jų gyvenime sprendžiamų egzistencinių klausimų, kitų stresą keliančių įvykių. Visa tai reikia vertinti individualiai, priklausomai nuo aukos poreikių.

DSM-V nurodo, kad po traumuojančių ar stresą keliančių įvykių aukos reaguoja įvairiai, jų psichologiniai potyriai nėra vienodi – gali pasireikšti įvairūs simptomai ir skirtingos emocinės reakcijos. Kadangi po katastrofiškų ar neigiamų įvykių klinikinis nerimas pasireiškia nevienodai, sutrikimai priskiriami bendrai kategorijai „Su traumomis ir stresoriais susiję sutrikimai“.

Asmenims, kurie tiesiogiai išgyvena traumuojantį įvykį ir susiduria su mirtimi, seksualiniu smurtu arba rimtai susižaloja (arba jei kyla pavojus, kad taip nutiks), taip pat asmenims, kurie matė, kaip tai nutiko artimam šeimos nariui ar draugui, arba kurie apie tai sužinojo, gali išsivystyti ūmus streso sutrikimas. Prie tiesiogiai traumuojančių įvykių priskirtina (tačiau tuo neapsiriboja): kovotojų ir civilių karo patirtys, grasinimai smurtu ar pats smurtas prieš asmenį (pavyzdžiui, seksualinis smurtas, fiziniai išpuoliai, karo veiksmai, apiplėšimas, vaikystėje patirtas fizinis ir (arba) seksualinis smurtas, pagrobimas, asmens paėmimas įkaitu, teroristiniai išpuoliai, kankinimas), gamtos ar žmogaus sukeltos nelaimės (pavyzdžiui, žemės drebėjimai, uraganai, lėktuvų katastrofos) ir rimti nelaimingi atsitikimai (pavyzdžiui, rimtos avarijos ar nelaimingi atsitikimai darbe).

Ūmaus streso sutrikimui nustatyti reikia, kad pasireikštų bent keli iš žemiau pateiktų simptomų:

- **Įkyrios mintys** (pasikartojantys, nevalingi ir įkyrūs traumą sukėlusio įvykio ar įvykių prisiminimai) – besikartojantys košmarai, kurių turinys ir (ar) poveikis yra susijęs su traumuojančiu įvykiu; disociacinės reakcijos (pavyzdžiui, praeities blyksniai), kurių metu asmuo jaučiasi arba elgiasi taip, tarsi traumą sukėlę įvykiai kartotųsi; intensyvus ar užsitęsęs psichologinis distresas arba stipri fiziologinė reakcija į vidinius ar išorinius dirgiklius, kurie simbolizuoja arba primena kurį nors traumą sukėlusio įvykio aspektą.
- **Slogi nuotaika** – asmuo nebegali patirti teigiamų emocijų (pavyzdžiui, džiaugsmo, pasitenkinimo ar švelnumo).
- **Disociacija** – iškreiptas savo aplinkos ar savęs suvokimas (pavyzdžiui, asmuo gali pradėti save matyti iš kito žmogaus perspektyvos, būti apsvaigęs, jausti, tarsi laikas bėga lėčiau); nesugebėjimas prisiminti svarbių traumą sukėlusio įvykių aspektų (paprastai dėl disociacinės amnezijos, o ne dėl kitų veiksnių, kaip antai galvos trauma, alkoholio ar narkotikų poveikis).
- **Tam tikrų veiksmų vengimas** – bandymai išvengti nemalonių prisiminimų, minčių ar jausmų, glaudžiai susijusių su traumą sukėlusiais įvykiais; bandymai vengti išorinio stimulo (žmonių, vietų, pokalbio temų, veiklos, objektų ar situacijų), kuris verstų prisiminti nemalonių įspūdžių, mintis ar jausmus, glaudžiai susijusių su traumą sukėlusiais įvykiais.
- **Susijaudinimas** – miego sutrikimai (pavyzdžiui, asmeniui sunku užmigti arba miego metu nepabusti, jo miegas neramus); irzlus elgesys ir (neišprovokuoti) pykčio proveržiai, kurie paprastai pasireiškia žodine arba fizine agresija prieš kitus žmones ar daiktus; padidėjęs budrumas; sunkumas susikaupti; perdėtas išgąščio refleksas.

Ūmaus streso sutrikimui nustatyti reikia, kad sutrikusi būseną (simptomai) po traumos tęstųsi nuo 3 dienų iki mėnesio. Simptomai paprastai pasireiškia iškart po traumos, tačiau tam, kad būseną atitiktų ligos kriterijus, jie turi kartotis nuo trijų dienų iki mėnesio. Dėl sutrikimų asmuo patiria kliniškai reikšmingą distresą, nukenčia jo socialinė, darbinė veikla, funkcionavimas kitose svarbiose srityse. Nusikaltimo emocinės, psichologinės bei socialinės pasekmės gali tęstis ištisas savaites, mėnesius ar net metus, paveikti asmens psichinę sveikatą, tarpusavio santykius, gyvenimo kokybę, darbą, finansinę padėtį, o galiausiai ir lemti jo socialinę atskirtį.

Žinant, kokie simptomai dažniausiai pasireiškia dėl patirto smurto ar traumos (ypač – bandymai vengti tam tikrų veiksmų, slogi nuotaika ir disociacija), nenuostabu, kad aukos apie nusikaltimą retai kada nori pranešti policijai.

Dėl su traumavimu susijusios simptomatikos aukai gali būti sunku kreiptis į baudžiamojo teisingumo institucijas, dalyvauti baudžiamajame procese ar bendrauti su sistemos specialistais. Ypatingai susijaudinusi auka gali neatrodyti esanti patikimu liudininku. Dėl įkyrių minčių asmeniui gali būti sunku susitvarkyti net su pačiomis paprasčiausiomis užduotimis. Norėdama užgožti neigiamas emocijas, auka gali neprisiminti svarbių įvykio detalių arba į situaciją reaguoti visiškai atsitraukiant nuo proceso. Kai kurios aukos gali vaizduoti, kad jokie simptomai joms nepasireiškė, kas gali paskatinti specialistus manyti, kad trauma aukai neturi jokio poveikio.

Į traumuojančius įvykius kiekviena auka reaguoja skirtingai, tačiau reakcijas galima suskirstyti į keletą kategorijų:

- **Emocinės reakcijos** – baimė, liūdesys, nerimas, bejėgiškumas, saugumo jausmo praradimas, kontrolės praradimo jausmas, kaltė, depresija, nepasitikėjimas kitais žmonėmis, ypatingas jautrumas, nuotaikos svyravimai, dirglumas, audringos emocinės reakcijos.
- **Fizinės reakcijos** – rankų ar net viso kūno drebulys, galvos svaigimas, psichomotoriniai sutrikimai (prakaitavimas, širdies plakimas, aukštas kraujospūdis, virškinimo sutrikimai, galvos skausmai, raumenų įtampa, prakaitavimas, padidėjęs susijaudinimas, sunkumai kalbėti, sunkumai kvėpuoti (dusulys)), šokas.
- **Kognityvinės reakcijos** (mąstymas ir atmintis) – nesugebėjimas susikaupiti, užmaršumas, sutrikusi mąstysena, sumišimas, išsiblaškytas, nenuoseklus mąstymas, dezorientacija, disociacija.
- **Elgesys** – uždarumas, nenoras bendrauti, izoliacija, verkimas, nekantrumas, agresija, žodiniai pykčio proveržiai, padidėjęs alkoholio, psichotropinių medžiagų ar narkotikų vartojimas.

- **Liudijimo psichologiniai aspektai:** yra daugybė priežasčių, dėl kurių aukoms ir liudytojams gali būti sunku duoti parodymus:
  - ribotas suvokimas, selektyvumas;
  - pojūčių ribotumas (kaip dažnai ir kaip greitai jaučiamas stimulus);
  - gebėjimas vienu metu suvokti kelis dalykus;
  - stimulo kokybė;
  - ankstesnė patirtis, lūkesčiai, bet koks išankstinis nusistatymas ar požiūris;
  - stebėtojo, aukos ar liudytojo dėmesys, motyvacija;
  - atmintis (kiek atsiminimai „įstrigo“ galvoje, ar asmuo nepatyrė trumpalaikio atminties praradimo, „skylių“ prisiminimuose užpildymas);
  - aukos nesugebėjimas prisiminti tikslaus laiko, atstumų (tai galima tik apytikriai apskaičiuoti);
  - gebėjimas prisiminti (niekas negali prisiminti absoliučiai visų detalių);
  - gynybos mechanizmai (melavimas sau, racionalizacija, projekcija, neigimas, represija);
  - nesugebėjimas prisiminti svarbių traumą sukėlusio įvykio aspektų (disociacinė amnezija);
  - aukos emocinė būseną (nuovargis, nerimas, stresas) parodymų davimo metu;
  - fizinė būklė (sveikata, kokią poveikį turėjo piktnaudžiavimas psichotropinėmis medžiagomis);
  - bendravimo problemos.

Stresą patiriančios aukos:

- ne visada sugeba parodymus duoti taip, kad informacija būtų išsami, tiksli ir aiški;
- negali nieko prisiminti (arba bent jau prisiminti pakankamai);
- gali dėmesį sutelkti į nereikšmingas detales, painiotis, rodyti išsiblaškimą;
- sunkiai prisimena detales;
- sunkiai supranta joms užduodamus klausimus;
- kalbėdamos gali sudaryti įspūdį, kad yra sumišusios;
- jei jau turi kokių nors sveikatos problemų, jų būklė dėl streso gali dar pablogėti (pavyzdžiui, apimti traukuliais);
- gali nesusikaupti pokalbio metu;
- gali staiga ir netikėtai prisiminti įvykius (taip vadinamas „praeities blyksnis“);
- gali atrodyti taip, tarsi joms niekas nerūpėtų – abejingumas gali padėti aukai psichologiškai susidoroti su smurtu (gynybos mechanizmai);

- gali būti nusiteikusias priešiška savo užpuoliko, kaltintojo atžvilgiu;
- gali būti išgėrusios vaistų, vartojusios narkotikus ar alkoholį.

Aukų teisių direktyvos 17-ojoje konstatuojamojoje dalyje nurodoma, kad smurtas, kuris yra nukreiptas į asmenį dėl to asmens lyties, lytinės tapatybės ar lyties raiškos arba nuo kurio neproporcingai dideliu mastu kenčia tam tikros lyties asmenys, yra **suprantamas kaip smurtas dėl lyties**. Dėl jo aukai gali būti padaryta fizinė, seksualinė, emocinė ar psichologinė žala ar ekonominiai nuostoliai. Smurtas dėl lyties suprantamas kaip diskriminacijos rūšis ir aukos pagrindinių laisvių pažeidimas, ir apima smurtą artimoje aplinkoje, seksualinį smurtą (įskaitant išžaginimą, seksualinę prievartą ir seksualinį priekabiavimą), prekybą žmonėmis, vergiją bei įvairias žalingos praktikos formas, pavyzdžiui, priverstines santuokas, moterų apipjaustymą ir vadinamuosius „nusikaltimus dėl garbės“.

Tikėtina, kad smurtinių nusikaltimų aukos yra dar labiau pažeidžiamos, mat tokie įvykiai turi joms itin neigiamų padarinių. Smurtiniai nusikaltimai dažniausiai būna staigūs ir nenuspėjami, o tai reiškia, kad po jų gali atsirasti daugybė įvairiausių traumos simptomų.

Neapykantos nusikaltimai, kurie dažniausiai vyksta viešose vietose (paprastai be jokio įspėjimo, bet kuriuo paros metu, kai nusikaltėlis yra nepažįstamas asmuo), verčia aukas jaustis ypač pažeidžiamai ir nesaugiai. Neapykantos nusikaltimai pažeidžia aukų pagrindines žmogaus teises, pavyzdžiui, jų teisę į laisvą ir saugią aplinką. Po tokių incidentų ir smurtinių nusikaltimų išsivysto baimė, kyla nesaugumo, netikrumo ir nenuspėjamumo jausmas. Kai auka nėra tikra dėl galimų nemalonių ar smurtinių incidentų (smurto, įžeidimų ar asmens orumo žeminimo), kai ji negali jų nuspėti, tokia būseną gali turėti ilgalaikių pasekmių ir skatina auką vengti bendrauti su kitais žmonėmis, jais nepasitikėti, bijoti lankytis viešose vietose (ypač jei jos nelydi artimas asmuo).

Kai nusikaltėlis pasirenka auką dėl to, jog ji (numanomai) priklauso kuriai nors socialinei grupei dėl savo tapatybės (rasės, religijos, kalbos, įsitikinimų, tautybės, etniškumo, lyties, lytinės tapatybės, lyties raiškos, socialinės padėties, seksualinės orientacijos, sveikatos, negalios ar socialinės padėties) elementų, neapykantos nusikaltimas kaip nusikaltimas, turintis šališkumo motyvą, kurį daryti skatina asmens išankstinis nusistatymas, kėsina ne tik į tą konkretų asmenį, bet ir į visą bendruomenę, turinčią tą išskirtinį bruožą ar tapatybės elementą. Tuo jis skiriasi nuo „paprastų nusikaltimų“ – taikomasi į visą bendruomenę ar grupę, kurios nariai dėl to gali patirti traumavimą, jausti pavojų ir pradėti bijoti dėl savo saugumo.

9-ojoje konstatuojamojoje dalyje nurodoma, kad nusikaltimų aukos turėtų būti apsaugotos nuo antrinio ir pakartotinio traumavimo, bauginimo bei keršto, joms turėtų būti teikiama tinkama parama siekiant atsigauti nuo patirto streso. Joms taip pat turėtų būti užtikrinta teisė kreiptis į teismą.

Antrinis ir pakartotinis traumavimas reiškia papildomą žalą, kurią auka patiria dėl žalingo visuomenės, valstybės tarnautojų, policijos pareigūnų ar kitų su auka kontaktuojančių asmenų elgesio. Tai yra dėl pirminio traumavimo kilusi neigiama socialinė reakcija, kuri dar labiau pažeidžia teisėtą aukos teises. Antrinis traumavimas – tai specialistų (ir kitų paslaugas aukoms teikiančių asmenų) elgesys su auka ar požiūris į ją, pasižymintis „aukos kaltinimu“ ir neįautrumu, dėl kurio auka gali patirti papildomą traumavimą. Tais atvejais, kai baudžiamasis procesas psichologiškai žaloja auką, antrinis traumavimas dar žinomas kaip „antrasis užpuolimas“. Antrinis traumavimas reiškia tokias paslaugas, po kurių auka jaučiasi „pažeista“ ir kurios kenkia aukos psichologinei savijautai. Tokį poveikį galima pasiekti užduodant netinkamus klausimus, išsakant pastabas, nevengiant (neįautrių) pasisakymų baudžiamojo proceso metu. Auka šį nepageidaujamą reiškinį taip pat gali patirti duodama parodymus, pakartotinai susidūrusi su nusikaltėliu, dėl to, kad ją stebi pašaliniai asmenys („žiūrovai“), taip pat jei su auka nėra elgiamasi pagarbiai ir mandagiai. Antrinis traumavimas gali būti daromas sąmoningai, tyčia. Tokiu atveju jį galima traktuoti kaip su neapykantos nusikaltimais sietiną elgesį arba tiesiog kaip asmens netoleranciją, nepagarbą jam, ypač kai kalbama apie neapykantos nusikaltimų aukas.

Taip pat yra galimybė, kad dėl baudžiamojo proceso ypatybių auka pakartotinai patirs traumą, t. y. paaštrės potrauminio streso reakcijos į pirminį traumavimą ir paūmės jau egzistuojantys (traumos ar smurto sukelti) simptomai. Pavyzdžiui, auka gali pakartotinai patirti traumavimą, jei jos nesiliaus klausinėję apie nusikaltimo detales, siekiant patikrinti, ar parodymai yra nuoseklūs. Tai gali emociškai išbalansuoti auką, trukdyti jai susikaupti, atsiminti įvykius. Aukos mano, kad kai kurie klausimai (pavyzdžiui, detalus smurto atpasakojimas bei bauginantys klausimai) yra ypač traumuojantys, kadangi gali priversti jas grįžti į pirminę traumavimo būseną.

Pakartotinį traumavimą būtina atskirti nuo traumavimo, kurį auka patiria dėl kito traumuojančio įvykio. Jei asmuo jau kartą patyrė traumavimą, yra didesnė tikimybė, kad jam teks išgyventi papildomai traumuojantį įvykį. Dėl traumavimo gali labai nukentėti aukos psichologinis funkcionavimas, ypač jos emocinis stabilumas. Jei auka yra patyrusi ne vieną smurto epizodą, iš tiesų labiau tikėtina, kad jai bus neigiamų psichologinių pasekmių, pavyzdžiui, pasireikš PTSS simptomai,

kils bendravimo problemų, destabilizuosis gyvenimo būdas, sutriks lytinė funkcija, kils depresija ar suicidinės mintys. Tai reiškia, kad aukos apsaugos poreikių ir pakartotinio traumavimo rizikos vertinimą atliekantys policijos pareigūnai ir paramos tarnybų darbuotojai privalo atsižvelgti ir į asmens jau patirtą traumą.

Priežastys, dėl kurių asmenys nusprendžia nepranešti apie padarytą neapykantos nusikaltimą

- Aukos netiki, kad policininkai jas užjaustų ar jų nediskriminuotų; nėra pasitikėjimo policijos įgūdziais ir požiūriu.
- Yra susidaręs įspūdis, kad policija rimtai nežiūri į neapykantos nusikaltimus; aukų manymu, policija nesiimtų jokių veiksmų.
- Aukos policija ne pasitiki, o jos bijo.
- Aukos nenori kreiptis į policiją dėl to, kad jaučia baimę, kaltę ar gėdą. Tai reiškia, kad pranešimas jiems sukeltų labai daug streso.
- Jos nepasitiki teisingumo sistema.
- Įvertinusi savo aplinkybes, auka nusprendžia, kad smurtas nebuvo pakankamai reikšmingas – kai kurios aukos mano, kad jų patirtas smurtas ar išgyventas įvykis nėra pakankamai reikšmingi, kad dėl to vertėtų kreiptis į policiją, arba jos nenori apie nusikaltimą pranešti vien dėl to, kad tai joms nutiko pirmą kartą gyvenime.
- Auka bijo, kad iš jos bus tyčiojama ar ji patirs priešišumą.
- Auka gėdijasi, baiminasi atskleisti savo seksualinę orientaciją ir (arba) lytinę tapatybę, arba tokia galimybė jai kelia diskomfortą.
- Bijoma atskleisti informaciją apie savo seksualinį gyvenimą.
- Bijoma savo socialinės aplinkos reakcijos, tolesnio traumavimo, priešiškumo.
- Bijoma, kad niekas jų nesupras ir nesuteiks paramos.
- Bijoma nusikaltėlio.
- Bijoma ilgai užsitęsti galinčio baudžiamojo proceso.
- Bijoma galimos šeimos ir (ar) draugų reakcijos.
- Informacijos apie egzistuojančias pagalbos ir paramos organizacijas, taip pat reikiamų tarnybų nebuvimas ar tinkamos paramos aukoms neužtikrinimas, ir tuo pačiu asmenų neinformavimas apie jų teises (aukos nežino savo teisių).
- Galimos neigiamos ankstesnės patirtys.
- Bandymai patiems susitvarkyti su traumavimo pasekmėmis.
- Asmeninės priežastys.

- Auka nepasitiki institucijomis ir (arba) jų bijo.
- Stigmatizacijos baimė.
- Abejones, ar naudinga įsivelti į baudžiamąjį procesą.
- Aukos abejoja, ar pranešus apie nusikaltimą joms bus kokios nors naudos iš teismo proceso – jų nuomone, toks procesas yra biurokratiškas, brangus ir (arba) užima pernelyg daug laiko.
- Aukos nepraneša apie nusikaltimą, jei mano, kad pranešimu nieko nepasiektų arba nuo to net nukentėtų (pavyzdžiui, kiltų pavojus joms ar jų artimiesiems, dėl ko kiti jas gali stigmatizuoti ar kaltinti, o jos pačios gali patirti emocinį stresą).
- Kai kurios aukos įvertina nusikaltimo pobūdį ir sprendžia, ar jos iš tiesų nukentėjo nuo nusikaltimo, o vėliau apsversto visų galimų variantų plusus ir minusus. Tokia analizė gali apimti atsiskleidimo veiksmingumą, socialines normas ir numanomą kitų asmenų reakciją; po tokios analizės LGBT* aukos paprastai prieina neigiamos išvados ir apie patirtą incidentą nepraneša.

Iš ES Pagrindinių teisių agentūros (PTA) 2012 metais atliktos LGBT* asmenų apklausos⁶ rezultatų matyti, kad neapykantos nusikaltimų aukoms apie įvykį pranešti yra „sunkiau“ nei kitiems asmenims. Šie duomenys patvirtina akademikų nuomonę, esą dėl diskriminacijos padaryti nusikaltimai nukentėjusius asmenis veikia labiau nei kitų formų traumavimas. Šie sunkumai prisideda prie kitų veiksnių, pavyzdžiui, aukų nežinojimo apie savo teises ir apie galimybes kreiptis į paramos aukoms tarnybas (iš dalies dėl to, kad tokių paramos aukoms tarnybų tiesiog nėra daug). Trumpai tariant, aukos nepasitiki baudžiamojo teisingumo sistema.

Kadangi auka gali nenorėti pranešti apie nusikaltimą, 25-ojoje konstatuojamojoje dalyje numatoma, kad pavėlavus pranešti apie nusikalstamą veiką dėl keršto, pažeminimo ar stigmatizacijos baimės, neturėtų būti atsisakoma priimti aukos skundą.

Toks neapykanta motyvuotų incidentų poveikio aukoms vertinimas grindžiamas tuo, kad nusikaltėlis auką pasirenka dėl tariamos ar tikros tapatybės (į auką kėsiamasi dėl veiksnių, kurių ji pati negali pakeisti ar kontroliuoti). Būtent šis neapykantos nusikaltimų aspektas parodo, kodėl svarbu neapykantos nusikaltimų aukas taip pat pripažinti ir diskriminacijos aukomis.

---

6 Fundamental Rights Agency, EU LGBT Survey, “European Union Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Survey. Main Results”, 2013, http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-eu-lgbt-survey-main-results_tk3113640enc_1.pdf.

Pasakojimas apie patirtą nusikaltimą gali turėti ir teigiamą poveikį, pavyzdžiui, gali pagerėti asmens psichologinė būklė ir sveikata. Tai leidžia incidentą apdoroti emociškai, kas, savo ruožtu, sudaro sąlygas adaptavimuisi, mažina distresą ir suteikia galimybę asmeniui kreiptis dėl reikiamos paramos ir pagalbos.

Aukos apie incidentą dažniausiai papasakoja savo partneriui, šeimos nariams, neformaliems paramos teikėjams (šeimai ir draugams). Apie nusikaltimą papasakojama norint gauti paramos ir pagalbos, tačiau kai kurios aukos apie incidentą pasakoja ir dėl to, kad paramos teikėjai paprasčiausiai tuo metu buvo šalia ir galėjo jas išklaudyti.

Tam tikrų rūšių nusikaltimų aukos yra labiau linkusios papasakoti neformaliems paramos teikėjams (šeimai ir draugams) nei formaliems (policijai ir medikams). Aukos pagalbos kreipiasi tik tuomet, jei mano, kad tai padės joms geriau jaustis, arba jei yra įsitikinusios, kad joms bus suteikta reikiama pagalba arba informacija apie laukiamą teisingumo proceso rezultatą.

Neigiamos socialinės reakcijos į aukos atskleistą informaciją ir galimos pasekmės dažniausiai nustelbia galimą teigiamų rezultatų poveikį. Kai kurie tyrimai rodo, kad teigiamos reakcijos aukos dažniau sulaukia iš neformalių, o ne iš formalių paramos teikėjų (pastarųjų reakcija dažniau yra neigiama, galimai dėl to, kad formalių teikėjų organizacinės funkcijos nėra suderintos su aukų poreikiais).

Smurto prieš LGBT* asmenis rūšis	Kur auka patyrė smurtą?
Ekonominis smurtas (šeima)	Aukos namuose
Psichologinis smurtas (nepažįstamas asmuo)	Viešoje vietoje, lauke arba uždaroje patalpoje (įskaitant ir viešąjį transportą)
Fizinis smurtas (nepažįstamas asmuo)	Mokykloje, universitete, darbe
Seksualinis smurtas (daugiau kaip 50 proc. atvejų – nepažįstamų asmenų)	LGBT* bendruomenės susibūrimo vietose ar netoli jų

Aukoms teikiama parama

Įvertinus visas aukščiau išvardytas aukų reakcijas ir nenoro pranešti apie nusikaltimą priežastis, galima teigti, kad be paramos ir pagalbos aukoms apsieiti neįmanoma – šios priemonės yra būtinos. Teisė į paramą yra viena pagrindinių teisių, įtvirtintų Aukų teisių direktyvoje. 8-ojo straipsnio (kuris aiškinamas kartu su 9-uoju straipsniu) tikslas yra užtikrinti, kad aukoms ir jų šeimos nariams būtų suteikta galimybė nemokamai

kreiptis į konfidencialias paramos aukoms tarnybas. Jos, savo ruožtu, privalo teikti informaciją ir konsultacijas, emocinę ir psichologinę paramą bei praktinę pagalbą. Parama aukoms dažnai yra ypač svarbi, siekiant užtikrinti, kad auka atsigautų, galėtų susidoroti su nusikaltimo padariniais bei įveikti baudžiamojo proceso keliamą stresą. Jei nėra tinkamos paramos, aukai atsigauti bus kur kas sunkiau ir procesas pareikalaus kur kas daugiau laiko. Galimybę kreiptis dėl paramos reikia užtikrinti kuo anksčiau po nusikalstamos veikos įvykdymo momento, nepriklausomai nuo to, ar auka apie tai pranešė. Be to, atsižvelgiant į aukos asmeninius poreikius, paramos gali prireikti tiek baudžiamojo proceso metu, tiek ir tam tikrą laikotarpį po jo. Parama ypatingai naudinga tais atvejais, kai dėl sunkių fizinių ar psichologinių nusikaltimo pasekmių toliau tęsiamas aukos gydymas ir (ar) rehabilitacija arba jei pačiai aukai kyla pavojus dėl jos pasisakymų baudžiamojo proceso metu. Įvairūs tyrimai⁷ parodė, kad suteikus paramą ankstyvame etape, t. y. nepraėjus daug laiko po to laiko, kai asmuo susidūrė su nusikalstama veika, galima ženkliai sumažinti vidutinės trukmės ir ilgalaikės pasekmes tiek pačiam asmeniui, tiek visai visuomenei (kas pasireiškų žmogaus kančia, sveikatos priežiūros ir socialinių tarnybų apkrova, nerealizuojamomis pajamomis ir negalėjimu eiti į darbą). Tinkama parama taip pat gali padėti aukai apsispręsti pranešti apie nusikalstamą veiką bei konstruktyviai bendradarbiauti su policija tyrimo metu ir bylos nagrinėjimo eigoje.

Aukoms turi būti sudaryta galimybė gauti būtent tokią paramą, kurios joms reikia. Šeimos nariai turi turėti galimybę naudotis paramos aukoms tarnybų paslaugomis, atsižvelgiant į jų poreikius ir žalos, patirtos dėl nusikalstamos veikos prieš auką, dydį. Kompetentingos valdžios institucijos turi teisę spręsti, kaip tokie poreikiai nustatomi, mat 8-asis straipsnis tiesiogiai nereikalauja numatyti oficialaus *poreikių vertinimo*. Praktikoje gali atsirasti poreikis patvirtinti atitinkamą vidaus tvarką ar protokolus aukų ir jų šeimos narių specialioms poreikiams įvertinti (nuoroda į 22-ąjį straipsnį dėl asmeninio vertinimo). Tokį vertinimą paprastai atlieka ikiteisminio tyrimo pareigūnai, prokurorai ar paramos aukoms tarnybos.

Kaip nurodoma 37-ojoje konstatuojamojoje dalyje, paramą turėtų būti galima gauti nuo to momento, kai kompetentingos valdžios institucijos sužino apie auką, viso baudžiamojo proceso metu ir atitinkamą laikotarpį po jo, atsižvelgiant į aukos poreikius ir Aukų direktyvoje nustatytas teises. Parama turėtų būti teikiama įvairiomis priemonėmis, nesudarant pernelyg didelių formalumų ir užtikrinant

---

7 Įvairiose knygoose, žurnaluose, straipsniuose ir mokslinėse publikacijose pateikiamų tyrimų sąrašą galite rasti leidinio pabaigoje esančiame skyriuje „Šaltiniai“.

pakankamą geografinį pasiskirstymą valstybėje narėje, t. y. visos aukos turėtų turėti galimybę naudotis tokiomis paslaugomis. Aukoms, kurios patyrė didelę žalą dėl sunkaus nusikaltimo, gali prireikti specialistų teikiamų specialiųjų paramos priemonių. Atsižvelgiant į specifinius neapykantos nusikaltimų aukų poreikius, svarbu užtikrinti galimybę pasinaudoti specialistų teikiamomis paramos paslaugomis, o paramos tarnybos turėtų būti apmokytos teikti paramą ir konsultacijas traumavimo atveju bei tikslinę paramą specialiųjų poreikių turinčioms aukoms. Toks reikalavimas yra numatytas 38-ojoje konstatuojamojoje dalyje, kur rašoma, kad asmenims, kurie yra ypatingai pažeidžiami, arba asmenims, patekusiems į padėtį, kurioje jiems kyla ypatingai didelės žalos grėsmė, pavyzdžiui, – asmenims, nuolat patiriantiems smurtą artimoje aplinkoje, patyrusiems smurtą dėl lyties, ar asmenims, tapusiems kitokių nusikaltimų aukomis valstybėje narėje, kurios piliečiai ar gyventojai jie nėra, – reikėtų suteikti atitinkamą specialistų paramą ir teisinę apsaugą. Paramos aukoms tarnybos turėtų būti grindžiamos integruotu ir tiksliu požiūriu, kurį taikant reikėtų visų pirma atsižvelgti į specifinius aukų poreikius, dėl nusikalstamos veikos patirtos žalos sunkumą, taip pat į aukų, kaltininkų, vaikų ir jų platesnės socialinės aplinkos ryšius. Pagrindinė šių tarnybų ir jų darbuotojų, kurie atlieka svarbų vaidmenį teikiant paramą aukoms, užduotis turėtų būti informuoti aukas apie šioje direktyvoje nustatytas teises, kad jos galėtų priimti sprendimus palankioje aplinkoje, kurioje su jomis elgiamasi oriai, pagarbiai ir jautriai. Paramos rūšys, kurias tokios aukų paramos tarnybos turėtų teikti, gali apimti prieglobsčio ir saugaus apgyvendinimo suteikimą, skubios medicininės pagalbos suteikimą, nukreipimą atlikti medicininę teismo apžiūrą (kad būtų surinkti įrodymai išžagavimo ar seksualinės prievartos atvejais), trumpalaikes ir ilgalaikes psichologines konsultacijas, teises konsultacijas, teisinės gynybos paslaugas ir specialias paslaugas vaikams kaip tiesioginėms ar netiesioginėms aukoms. 9-ojo straipsnio 2-ojoje dalyje taip pat nurodoma, kad valstybės narės skatina paramos aukoms tarnybas skirti itin daug dėmesio specialioms aukų, kurios patyrė didelę žalą dėl nusikalstamos veikos sunkumo, poreikiams. Paramos aukoms tarnybos privalo teikti bent jau tikslinę ir integruotą paramą specialiųjų poreikių turinčioms aukoms, pavyzdžiui, seksualinio smurto, smurto dėl lyties ir smurto artimoje aplinkoje aukoms, įskaitant paramą įvykus traumavimui ir konsultavimą.

3-ojo straipsnio 3-ojoje dalyje nurodoma, kad valstybės narės leidžia, kad aukas lydėtų jų pasirinktas asmuo pirmo kontakto su kompetentinga valdžios institucija metu, jei aukai dėl nusikaltimo poveikio reikia pagalbos, kad ji suprastų, kas sakoma ir būtų suprasta. Tokia pagalba ir parama reikalinga, kad auka nesijaustų vieniša

proceso metu, ypač neapykantos nusikaltimų atveju. Tokio asmens buvimas teismo salėje taip pat gali raminti auką ir teikti jai vilčių. 39-oji konstatuojamoji dalis nurodo, kad nėra reikalavimo paramos aukoms tarnyboms pačioms teikti išsamias specialistų ir profesionalų konsultacijas. Paramos aukoms tarnybos turėtų padėti aukoms kreiptis į esamas tarnybas dėl profesionalios paramos, pavyzdžiui, į psichologus. Siekiant užtikrinti, kad aukos gautų tinkamą paramą, būtina atlikti du veiksmus: nukreipti aukas į paramos tarnybas ir suteikti joms informacijos.

Nukreipimas į paramos aukoms tarnybas

Kaip nurodyta 40-ojoje konstatuojamojoje dalyje, nors paramos teikimas neturėtų priklausyti nuo to, ar aukos yra pateikusios skundą dėl nusikalstamos veikos kompetentingai valdžios institucijai, pavyzdžiui, policijai, tokios valdžios institucijos dažnai turi geriausias sąlygas pranešti aukoms apie galimybę gauti paramą. Todėl valstybės narės raginamos sudaryti tinkamas sąlygas, kad aukas būtų galima nukreipti į paramos aukoms tarnybas, be kita ko, užtikrinant, kad būtų galima laikytis ir būtų laikomasi duomenų apsaugos reikalavimų. Turėtų būti vengiama pakartotinių nukreipimų.

8-ojo straipsnio (t. y. „Teisė naudotis paramos aukoms tarnybų paslaugomis“) 2-ojoje dalyje yra numatytas reikalavimas valstybėms narėms sudaryti palankesnes sąlygas skundą gavusiai kompetentingai valdžios institucijai ir kitoms atitinkamoms įstaigoms nukreipti aukas į paramos aukoms tarnybas (PAT). Tai – ypač svarbus paslaugų teikimo aspektas, kadangi be nukreipimo sistemos aukoms, kurioms reikia tinkamos paramos, dažnai sunku tokią paramą gauti. Tinkamai funkcionuojantis nukreipimo iš policijos į paramos aukoms tarnybas mechanizmas sudaro visų veiksmingų paramos sistemų pagrindą.

Kai kuriose valstybėse narėse nėra numatyta formali nukreipimo (dažniausiai – nuo policijos) tvarka, tačiau kitų valstybių narių ilgalaikė praktika byloja, kad policija privalo automatiškai nukreipti aukas į atitinkamas PAT, kad šios galėtų aktyviai padėti kiekvienai aukai.

Egzistuoja trys pagrindiniai nukreipimo modeliai:

- **Pirmasis modelis.** Policija informuoja auką apie egzistuojančias paramos tarnybas ir leidžia jai pačiai į jas kreiptis savo iniciatyva. Nors šis modelis užtikrina, kad būtų gerbiama aukų valia šiuo klausimu, jis ne toks naudingas, kai auka patiria

stresą ir nėra visiškai pajėgi suvokti jai suteiktą informaciją arba blaiviai įvertinti, kokių veiksmų derėtų imtis. Kai kurios aukos tuo metu siekia atkurti bent jau elementarų saugumo ir kontrolės jausmą, tad nevalia iš jų papildomai reikalauti priimti sudėtingus sprendimus, kai jos nėra tam pasirengusios.

- **Antras modelis.** Policija privalo paprašyti aukos sutikimo perduoti jos kontaktinius duomenis ir esminę informaciją apie nusikaltimą paramos tarnyboms. Tai leidžia tarnybai susisiekti su auka, aktyviai siūlyti paramą ir ją konsultuoti. Toks modelis veikia daugelyje šalių ir yra ypač dažnai taikomas smurto artimoje aplinkoje atvejais bei atvejais, kai nuo nusikalstamų veikų nukenčia nepilnamečiai. Daugumoje valstybių narių policija bent jau kai kuriais atvejais (pavyzdžiui, smurto artimoje aplinkoje atveju) perduoda duomenis paramos aukoms tarnyboms (dažniausiai tik gavus aukos sutikimą).
- **Trečias modelis.** Policija turi teisę atitinkamas paramos aukoms tarnybas informuoti be pačios aukos sutikimo. Šis modelis taikytinas tik tuo atveju, kai traumavimo pasekmės yra tokios rimtos, kad tai leidžia manyti, jog auka nėra pajėgi savarankiškai spręsti dėl kreipimosi į paramos tarnybas (pavyzdžiui, prekybos žmonėmis ar smurto artimoje aplinkoje atvejais). Tokiam modeliui reikia tvirto teisinio pagrindo ir jis egzistuoja tik Nyderlanduose bei Jungtinėje Karalystėje.

Kai kuriose ES valstybėse narėse PAT veikla vykdoma arba pačioje policijos nuovadoje, arba kažkur netoliese. Tokiais atvejais kur kas lengviau nukreipti auką į šias tarnybas. Pavyzdžiu šioje srityje galėtų būti glaudus bendradarbiavimas tarp Švedijos policijos ir Švedijos paramos aukoms asociacijos (šved. „Brottsofferjourernas Riksförbund (BOJ)“). Panašūs modeliai egzistuoja ir Belgijoje, Estijoje, Suomijoje, Prancūzijoje bei Nyderlanduose.

Bendraujant su auka policija privalo jai paaiškinti apie egzistuojančias paramos tarnybas ir nukreipti aukas į PAT, nebent pati auka nepageidauja tokios paramos. Nukreipimo sistemos ne visada yra veiksmingos. Kartais kliūtimi tampa įvairūs apribojimai, susiję su asmens duomenų apsauga, informacijos trūkumu, nepakankamu policijos pareigūnų mokymu apie paramos bei nukreipimo į atitinkamas tarnybas svarbą, taip pat įprastos nukreipimo tvarkos nebuvimas. Kompetentingos institucijos privalo nustatyti patikimas duomenų apsaugos sistemas ir konfidencialumo reikalavimus į PAT nukreiptų aukų asmens duomenų apsaugai, kad PAT galėtų savo iniciatyva su jomis susisiekti.

Taikoma tvarka turėtų užtikrinti, kad, atsižvelgiant į kiekvienos aukos poreikius ir su duomenų apsauga susijusius reikalavimus, visoms aukoms būtų sudaryta

galimybė kaip įmanoma greičiau kreiptis į paramos aukoms tarnybas. Pavyzdžiui, kai kurios valstybėse narėse, kuriose veikia daugiau nei viena paramos aukoms organizacija, yra numatyta tokia nukreipimo tvarka, pagal kurią viena konkreti organizacija atlieka informacinio centro funkciją ir nukreipia aukas į tinkamiausią specializuotą tarnybą pagal jų poreikius. Taip pat svarbu išvengti nukreipimų dubliavimo, kad su auka iš karto nesusiektų kelios PAT. Nustatant nukreipimo į paramos tarnybas tvarką, valstybės narės privalo atsižvelgti į šalyje esančias sąlygas ir egzistuojančias paramos aukoms tarnybas.

Europos Sąjunga rekomenduoja vadovautis tvarių požiūriu ir paskirti vieną tarnybą, kuri veiktų „vieno langelio“ principu (62-oji konstatuojamoji dalis). Tai būtų pagrindinė tarnyba, į kurią aukos kreipiasi ir kuri jas informuoja, palaiko ryšį tarp aukų, valdžios institucijų ir agentūrų. Tokį modelį rekomenduoja Stambulo konvencija, tad „vieno langelio“ principu veikiančios tarnybos jau buvo išbandytos smurto artimoje aplinkoje aukų paslaugų kontekste ir, tikėtina, gali būti pritaikytos ir kitų nusikaltimų atžvilgiu. Tokie modeliai gali padėti sukurti struktūruotą keitimosi informacija tarp valdžios institucijų ir PAT modelį, kuris pakeistų šiuo metu egzistuojančią tvarką, t. y. apsikeitimą informacija, kai to reikalauja konkretus atvejis.

62-oji konstatuojamoji dalis skatina valstybes narės į šios srities veiklą įtraukti pilietinės visuomenės organizacijas (įskaitant ir su nusikaltimų aukomis dirbančias nevyriausybinės organizacijas) ir su jomis glaudžiai bendradarbiauti – politikos formavimo procesų, informavimo ir informuotumo didinimo kampanijų, mokslinių tyrimų, švietimo programų, mokymo veiklų bei paramos nusikaltimų aukoms poveikio stebėsenos ir vertinimo veiklų kontekste. Siekiant, kad nusikaltimų aukos gautų pakankamai pagalbos, paramos ir apsaugos, valstybės institucijos turėtų dirbti derindamos savo veiksmus visais administraciniais lygmenimis (Sąjungos, nacionaliniu, regioniniu bei vietos lygmenimis). Aukoms turėtų būti padedama susisiekti su kompetentingomis valdžios institucijomis ir į jas kreiptis, kad būtų išvengta pakartotinių nukreipimų. Valstybės narės turėtų apsvarstyti galimybę sukurti įvairias įstaigas, apimančias valstybės tarnybas, kurios veiktų laikantis „vieno langelio“ principo, siekiant patenkinti įvairius aukų dalyvaujančių baudžiamajame procese, poreikius, įskaitant ir poreikį gauti informaciją. Valstybės narės taip pat privalo organizuoti už nukreipimą atsakingų policijos pareigūnų mokymus, siekiant užtikrinti proceso saugumą ir sklandumą (žr. 25-ąjį straipsnį).

Kai kalbama apie nukreipimus iš „kitų atitinkamų įstaigų“, kurios turi kontaktų su nusikaltimų aukomis, ši sąvoka apima viešąsias įstaigas ar institucijas, pavyzdžiui, ligonines, mokyklas, ambasadas, konsulatus, socialinės gerovės ar įdarbinimo

tarnybas bei agentūras, kurios turi kontaktų su auka ir identifikuoja nuo nusikalstamos veikos nukentėjusio asmens poreikį kreiptis į PAT dėl specializuotos paramos. Kai kurias aukas, kurioms dėl jų pažeidžiamumo ar aplinkybių išskirtinumo reikia specialistų paramos, reikalinga nemokamai nukreipti į konfidencialias paramos aukoms tarnybas. Specialistų paslaugos gali būti integruojamos ir bendrojo pobūdžio paramos tarnybų sistemos kontekste. Kita vertus, jas gali teikti ir nepriklausomos institucijos ar organizacijos. Taip pat galima numatyti tokį aukų nukreipimo mechanizmą, kuris leistų bendrojo pobūdžio paramos tarnyboms kreiptis į egzistuojančias specializuotas paramos aukoms tarnybas ir prašyti jų suteikti paramą aukoms su specialiais poreikiais.

Dabartinė šiuo metu Europos Sąjungoje veikiančių PAT praktika rodo, kad paramą aukoms dažniausiai savanoriškai teikia nevyriausybines organizacijos. 8-ojo straipsnio 4-ojoje dalyje nurodoma, kad bendro pobūdžio ir specializuotas paramos aukoms paslaugas gali teikti tiek vyriausybines, tiek nevyriausybines organizacijos, organizuojamos profesiniu ar savanorišku pagrindu. Aukų galimybę kreiptis dėl paramos nedera apsinkinti formalumais, kadangi tai gali apriboti realią galimybę tokias paslaugas gauti. Parama gali būti teikiama įvairiai, pavyzdžiui, susitinkant su auka akis į akį, telefonu, internetu ar kitomis nuotolinio ryšio priemonėmis, siekiant užtikrinti didžiausią galimą paslaugų geografinį pasiskirstymą ir galimybę jomis pasinaudoti. Pavyzdžiui, egzistuoja specializuotų paslaugų įvairovė, ypač paslaugų, kurios yra skirtos smurto artimoje aplinkoje ar seksualinės prievartos aukoms.

8-ojo straipsnio 5-oji dalis įpareigoja valstybes nares užtikrinti, kad galimybė naudotis paramos aukoms tarnybų paslaugomis nepriklausytų nuo to, ar auka pateikė oficialų skundą dėl nusikalstamos veikos kompetentingai valdžios institucijai, ir nuo to, ar buvo pradėtas oficialus tyrimas. Ši nuostata ypač svarbi aukoms, kurios dėl nusikaltėlio grasinimų ar bauginimo yra ypač pažeidžiamos (pavyzdžiui, smurto artimoje aplinkoje, neapykantos nusikaltimų ir organizuoto nusikalstamumo atvejais, kai auka pati tiesiogiai kreipiasi į PAT prašydama medikų ar kitos pagalbos ir nenori pranešti apie nusikaltėlį policijai baimindamasi, kad smurtas pasikartos). Auka savo nuožiūra sprendžia ar apie nusikaltimą pranešti policijai, tačiau 63-ojoje konstatuojamojoje dalyje nurodoma, kad reikia skatinti aukas pranešti apie nusikaltimus, šį procesą palengvinti teikiant patikimas paramos paslaugas, naudojant modernias ryšio technologijas ir pasitelkiant gerai apmokytus specialistus, užtikrinančius galimybę saugiai ir paprastai pranešti apie nusikaltimą. Nėgana to, reikia apsvarstyti visas priemones, kurios leistų trečiosioms šalims (įskaitant ir nevyriausybinės organizacijas) pranešti apie nusikaltimus.

Šiuo metu nėra numatyta jokia atskira neapykantos nusikaltimų aukų nukreipimo tvarka – galiojančios procedūros ir priemonės dažniausiai apima visų nusikaltimų aukas. Paramos tarnybų sistema yra sudėtinga ir pasiskirsčiusi sritimis, kas verčia abejoti nukreipimo mechanizmu, kurie neatsižvelgia į išskirtinę neapykantos nusikaltimų specifiką, veiksmingumu. Jei į paramos aukoms tarnybas kreipiasi tik labai maža dalis aukų, tai rodo, kad nukreipimo mechanizmai nėra veiksmingi ir kad reikia aktyviai imtis papildomų priemonių. Neapykantos nusikaltimų aukų atžvilgiu būtų ypač naudinga peržvelgti šalių, kuriose paramos aukoms tarnybos pačios susisiečia su aukomis, gerąją praktiką, ir įvertinti, kaip būtų galima užtikrinti, kad neapykantos nusikaltimų aukoms būtų suteikta specializuota, o ne bendrojo pobūdžio parama. Policija privalo atsižvelgti į nevyriausybinių organizacijų administruojamas pranešimo platformas apie įgyvendintas nusikalstamas veikas, tokiu būdu užtikrinant efektyvų tokių veikų tyrimą. Taip pat rekomenduojama paskirti už ryšius su įvairiomis pažeidžiamomis visuomenės grupėmis atsakingą pareigūną, kuris specializuotųsi ryšių užmezgimo ir palaikymo srityse. Policijos teikiamų paslaugų kokybę ir reagavimą į neapykantos nusikaltimus rekomenduojama gerinti steigiant specializuotus padalinius ar skiriančią už tai atsakingus pareigūnus.

Informacija apie aukų teises

4-asis straipsnis (t. y. „Teisė gauti informaciją nuo pirmo kontakto su kompetentinga institucija“) įpareigoja baudžiamojo teisingumo institucijas aktyviai teikti išsamią informaciją aukoms, užuot laukus, kol auka pati į jas kreipsis. Aukoms turi būti sudaryta „tikra galimybė gauti informaciją“. Ši sąvoka primena bendrajai teisei būdingą „teisių bilį“, kuris aukai neprašius nurodo, kokios teisės suteikiamos valstybės narėse. Ši teisė galioja nuo pat pirmo aukos kontakto su kompetentingomis institucijomis. „Kompetentinga institucija“ direktyvoje apibrėžiama kiek plačiau nei pamatiniame sprendime nurodytos „teisės saugos institucijos“ (t. y. policija). Kompetentingas institucijas, kurios pagal aukų teisių direktyvą dalyvauja baudžiamajame procese, nustato nacionaliniai įstatymai. Pavyzdžiui, sąvoka apima ir muitinės ar sienos apsaugos tarnybas, jei pagal šalies įstatymus jos yra laikomos teisės saugos institucijomis. Tai ypač svarbu prekybos žmonėmis, pažeidimų muitinėje ar kontrabandos atvejais. Ligoninių, darbo biržos ar panašių įstaigų nederėtų laikyti kompetentingoms institucijoms baudžiamojo proceso kontekste. Pirmuoju aukos kontaktu su kompetentinga institucija gali būti pranešimas apie nusikaltimą

policijos nuovadoje, tačiau juo taip pat gali tapti susitikimas su policijos pareigūnais įvykio vietoje, aukai dar nepateikus formalaus skundo. Kontaktas su valdžios institucijomis taip pat apima skambučius į pagalbos liniją ir susirašinėjimą su ja internetu.

Direktyvos 21-ojoje konstatuojamojoje dalyje nurodoma, kad kompetentingų valdžios institucijų, paramos aukoms tarnybų ir atkuriamojo teisingumo tarnybų informacija ir konsultacijos turėtų būti teikiamos kiek įmanoma įvairesnėmis priemonėmis ir aukai suprantamu būdu. Tokia informacija ir konsultacijos turėtų būti teikiamos paprasta ir suprantama kalba. Taip pat turėtų būti užtikrinama, kad procese auką būtų galima suprasti. Nedarant poveikio senaties taisyklėms, pavėlavus pranešti apie nusikalstamą veiką dėl keršto, pažeminimo ar stigmatizacijos baimės, neturėtų būti atsisakoma priimti aukos skundą. Remiantis 26-ąja konstatuojamąja dalimi, teikiant informaciją, pakankamai dėmesio turėtų būti skiriama siekiant užtikrinti, kad su aukomis būtų elgiamasi pagarbiai ir kad aukos galėtų priimti objektyvia informacija pagrįstus sprendimus dėl dalyvavimo procese. Šiuo atžvilgiu itin svarbu suteikti informaciją apie proceso eigą. Taip pat svarbu suteikti atitinkamą informaciją, kad auka galėtų nuspręsti, ar prašyti peržiūrėti sprendimą nevykdyti baudžiamojo persekiojimo. Aukai skirtą informaciją turėtų būti galima perduoti žodžiu, raštu arba elektroninėmis ryšio priemonėmis. Tuo tarpu 27-ojoje konstatuojamojoje dalyje rašoma, kad informacija aukai turėtų būti suteikta nurodytu įprato pašto arba elektroninio pašto adresu, kurį auka pateikė kompetentingai valdžios institucijai.

28-ojoje konstatuojamojoje dalyje nurodoma, kad valstybės narės neturėtų būti įpareigosotos teikti informaciją, jei tokios informacijos atkleidimas galimai trukdytų tinkamai nagrinėti bylą, pakenktų konkrečios bylos nagrinėjimui ar nukentėjusiam asmeniui arba prieštarautų valstybių narių saugumo interesams. 29-ojoje konstatuojamojoje dalyje rašoma, kad kompetentingos valdžios institucijos turėtų užtikrinti, kad aukoms būtų suteikti aktualūs kontaktiniai duomenys, kuriais galima kreiptis dėl jų bylos, nebent auka yra pareiškusi norą negauti tokios informacijos. 32-oji konstatuojamoji dalis nurodo, kad aukos, jų prašymu, turėtų gauti konkrečią informaciją apie nusikaltėlio paleidimą arba pabėgimą iš įkalinimo įstaigos bent jau tais atvejais, kai gali kilti pavojus aukos gyvybei arba papildomo traumavimo rizika (išskyrus tuos atvejus, kai toks pranešimas sukeltų neproporcingai didelės žalos aukai riziką). Jei nustatyta, kad toks pranešimas sukeltų neproporcingai didelės žalos aukai riziką, kompetentinga valdžios institucija, priimdama sprendimą dėl atitinkamų veiksmų, turėtų atsižvelgti į visas kitas konkrečios atvejo aplinkybes.

Nuoroda į „neproporcingai didelės žalos aukai riziką“ turėtų apimti tokius veiksmus kaip nusikaltimo pobūdis, sunkumas ir keršto rizika.

Remiantis 5-uoju straipsniu (t. y. „Aukų teisės teikiant skundą“), valstybės narės užtikrina, kad aukos gautų savo oficialaus skundo, pateikto valstybės narės kompetentingai institucijai, patvirtinimą raštu, kuriame būtų išdėstyti pagrindiniai atitinkamos nusikalstamos veikos elementai, kas yra ypač svarbu, norint pripažinti neapykantos nusikaltimo ir (ar) diskriminacijos faktą. Šiame straipsnyje taip pat siūloma užtikrinti galimybę apie nusikaltimą pranešti kitais kanalais bei priemonėmis.

Asmeninis įvertinimas

Asmeninis aukų įvertinimas pagal 22-ąjį straipsnį, siekiant nustatyti, ar jos neturi kokių konkrečių specialios apsaugos poreikių, yra vienas svarbiausių Aukų teisių direktyvos pasiekimų – aiškiai nurodoma, kad kiekvienos aukos atvežį reikia vertinti atskirai, atsižvelgiant į individualios situacijos aplinkybes.

Asmeniniu įvertinimu siekiama nustatyti, ar auka baudžiamojo proceso metu yra pažeidžiama dėl antrinio ir (ar) pakartotinio traumavimo, bauginimo ir keršto rizikos. Būtina nustatyti tinkamą vertinimo metu aukai užduodamų klausimų apimtį ir ribas. Vertinimas susideda bent iš dviejų etapų, būtent: (1) bandymo nustatyti, ar auka turi specialių apsaugos poreikių; (2) bandymo nustatyti, ar reikia taikyti specialias apsaugos priemones, o jei taip, kokios priemonės taikytinos konkrečiu atveju.

22-ajame straipsnyje nurodyta, kad asmeninio įvertinimo metu visų pirma atsižvelgiama į: (1) aukos asmenines charakteristikas, (b) nusikaltimo rūšį ar pobūdį ir (c) nusikaltimo aplinkybes. Jei auka jau anksčiau yra patyrusi traumavimą, yra didelė tikimybė, kad ji patirs pakartotinį traumavimą ir ją reikia traktuoti kaip specialių apsaugos poreikių turinčią auką, nepriklausomai nuo padaryto nusikaltimo. Atliekant asmeninį įvertinimą, ypatingas dėmesys skiriamas aukoms, kurios dėl nusikalstamos veikos patyrė didelę žalą ir kurios nukentėjo nuo nusikaltimo dėl diskriminacinių motyvų (kai šiuos motyvus galima susieti su aukų asmeninėmis savybėmis); aukoms, kurių santykis su nusikaltėliu ir priklausymas nuo jo daro jas ypač pažeidžiamas; terorizmo, organizuoto nusikalstamumo, prekybos žmonėmis, smurto dėl lyties, smurto artimoje aplinkoje, seksualinio smurto ar išnaudojimo, neapykantos nusikaltimų aukoms bei aukoms su negalia. Kai kurios aukos baudžiamojo proceso metu yra ypač pažeidžiamos dėl antrinio ir pakartotinio traumavimo,

galimo bauginimo ar keršto. Gali būti, kad toks pavojus kyla dėl aukos asmeninių savybių ar nusikaltimo rūšies, pobūdžio ar aplinkybių. Tokių pavojų tinkamai įvertinti galima tik aukos asmeninį įvertinimą atliekant kaip įmanoma anksčiau. Toks įvertinimas privalomas visoms aukoms, siekiant nustatyti, ar jos gali patirti antrinį ar pakartotinį traumavimą, bauginimą ir kerštą, taip pat siekiant nustatyti taikytinas specialias apsaugos priemones.

56-ojoje konstatuojamojoje dalyje rašoma, kad, atliekant asmeninį įvertinimą, būtina atsižvelgti į asmeninių aukos savybių – amžiaus, lyties, lytinės tapatybės, lyties raiškos, etninės kilmės, rasės, religijos, seksualinės orientacijos, sveikatos, negalios, gyventojų statuso, bendravimo sunkumų, ryšio su nusikaltėliu arba priklausomybės nuo jo, ankstesnės su nusikaltimais susijusios patirties – visumą. Taip pat turėtų būti atsižvelgiama ir į nusikaltimo rūšį, pobūdį bei aplinkybes, pavyzdžiui, ar tai – neapykantos nusikaltimas, seksualinis smurtas, smurtas artimoje aplinkoje, ar nusikaltėlis užėmė dominuojančią padėtį, ar aukos gyvena dideliu nusikalstamumu pasižyminčioje ar nusikalstamų grupuočių įtakai priklausančioje teritorijoje, ar aukos kilmės valstybė yra ne valstybė narė, kurioje įvykdyta nusikalstama veika.

57-ojoje ir 58-ojoje konstatuojamosiose dalyse rašoma, kad prekybos žmonėmis, terorizmo, organizuotų nusikaltimų, smurto artimoje aplinkoje, seksualinio smurto ar išnaudojimo, smurto dėl lyties, neapykantos nusikaltimų aukų, aukų su negalia ir aukomis tapusių vaikų patiriamas antrinis ir pakartotinis traumavimas, bauginimas ir kerštas paprastai pasireiškia dažnai. Itin atidžiai reikėtų įvertinti, ar tokioms aukoms gresia papildomas traumavimas, bauginimas ir kerštas. Taip pat reikėtų daryti prielaidą, kad tokios aukos naudosis specialiomis apsaugos priemonėmis. Aukoms, kurios yra pažeidžiamos dėl antrinio ir pakartotinio traumavimo, bauginimo ir keršto, turėtų būti skiriamos tinkamos specialios priemonės, siekiant tokias aukas apsaugoti baudžiamojo proceso metu. Tokių priemonių konkretus pobūdis turėtų būti nustatomas atliekant asmeninį įvertinimą ir atsižvelgiant į aukos pageidavimus. Tokios apsaugos priemonės turėtų būti taikomos nedarant poveikio teisei į gynybą ir laikantis teismo prerogatyvos veikti savo nuožiūra taisyklių. Aukos dvejonės ir baimės, susijusios su baudžiamuoju procesu, turėtų būti svarbus veiksnys sprendžiant, ar joms yra reikalinga taikyti konkrečią specialios apsaugos priemonę.

Policijos vaidmuo tiriant ir išsamiai užfiksuojant visus šališkumo motyvo (dėl kurio galimai buvo padarytas nusikaltimas) požymius yra ypač svarbus. Policijos pareigūnai privalo pakankamai gerai įsisąmoninti neapykantos nusikaltimams būdingą specifiką, šių nusikaltimų rūšis. Jie taip pat turi žinoti, kaip elgtis, jei

nusikalstamą veiką įvykdęs asmuo galimai veikė dėl diskriminacinių paskatų. Policininkai yra įpareigoti kovoti su visomis diskriminacijos formomis, o šiuo konkrečiu atveju – nustatyti ir užfiksuoti neapykantos nusikaltimų apraiškas.

Teisingumo generalinio direktorato gairių dokumente teigiama, kad valstybės narės, remiantis 22-ajame straipsnyje įvardytais kriterijais, nacionaliniu mastu turi sukurti atitinkamas procedūras, kuriomis remiantis, būtų atliekamas asmeninis nukentėjusių asmenų įvertinimas. Šios procedūros turėtų apimti vertinimo įrankius bei praktinius patarimus, kaip įvertinti nusikaltimo aukos asmeninius poreikius. Įrankiai turėtų būti pakankamai lankstūs, kad būtų galima atsižvelgti į individualius aukos poreikius ir pageidavimus. Valstybės narės privalo užtikrinti, kad būtų atsižvelgiama ir į ryšį tarp aukos asmeninių savybių ir tikimybės tapti nusikaltimo auka (pavyzdžiui, diskriminaciniais pagrindais). Tokiu įvertinimu siekiama nustatyti, kurios aukos yra itin pažeidžiamos, kokie yra jų specialūs poreikiai ir kaip joms padėtų konkrečios apsaugos priemonės. Specialiomis apsaugos priemonėmis ne tik siekiama užkirsti kelią antriniam ir pakartotiniam traumavimui, bauginimui ar kerštui, bet ir leidžiama aukoms pajauti teisingumo sistemos orumą ir žmogiškumą, parodant aukai, kad jos jausmai ir patirtys yra verti pagarbos ir dėmesio. Tai ypač svarbu nuo smurto lyties pagrindu nukentėjusioms aukoms, kadangi jų traumavimo priežastimi gali tapti jų pačių tapatybė. Tai gali reikšti, kad auka yra dar labiau pažeidžiama – į tai būtina atsižvelgti atliekant asmeninį įvertinimą ar skiriant specialias apsaugos priemones.

Valstybės narės privalo nurodyti, kuri ikiteisminio tyrimo ar baudžiamojo proceso institucija atlieka aukų asmeninį vertinimą ir užtikrinti, kad šios tarnybos darbuotojai būtų tinkamai apmokomi. Iš gerosios praktikos pavyzdžių matyti, kad policija bei paramos aukoms tarnybos turi idealias sąlygas atlikti specialių poreikių vertinimą. Siekiant užtikrinti, kad įvertinimas būtų atliekamas kuo greičiau po nusikaltimo, reikia, kad valstybės narės sukurtų efektyvius nukreipimo mechanizmus, leidžiančius policijai nukreipti aukas į paramos tarnybas (žr. 8-ąjį straipsnį). Gerosios praktikos pavyzdžiai rodo, kad, norint nustatyti specialius aukos poreikius, būtina atsižvelgti į tokias savybes kaip lytis, amžius, tautybė, kalba, aukos ryšys su nusikaltėliu, ankstesnė su nusikaltimais susijusi patirtis ir panašiai. Gerosios praktikos pavyzdžiai taip pat rodo, kad asmeninių poreikių įvertinimą būtina pastoviai atnaujinti, kad teikiamos paslaugos derėtų su aukos atsigavimo procesu.

Socialinės paramos poveikis

Socialinė parama yra ypač svarbi, norint užtikrinti, kad auka atsigauntų po traumavimą sukėlusio įvykio ar incidento. Socialinė parama reiškia dvipusį ryšį, kai vienas asmuo patiria stresą, o kitas stengiasi teikti paramą. Tai yra tarpusavio santykiai, kurių metu „teikėjas“ bando siūlyti paramą, kuri „gavėjui“ gali būti naudinga, jam padėti. Socialinę paramą taip pat galima suprasti kaip asmens suvokimą apie paramą, kurią jis gali gauti savo socialinėje aplinkoje.

Teigiama reakcija į žmogaus apsisprendimą papasakoti apie užpuolimą laiduoja didesnę atsigavimo proceso kontrolę, kas, savo ruožtu, reiškia, kad auka patirs mažiau streso. Teigiama socialinė reakcija (emocinė parama, empatija, reali pagalba) turi realios įtakos atsigavimo procesui. Neigiama socialinė reakcija į žmogaus apsisprendimą papasakoti apie užpuolimą, t. y. kaltinimai, atstumiantis elgesys, šaltumas, atsiribojimas, abejojimas ir atsisakymas padėti, sietina su sumažėjusiomis asmens galimybėmis kontroliuoti traumavimo padarinius. Dėl to auka ima dažniau save kaltinti, ją apima bejėgiškumo jausmas ir krenta pasitikėjimas savimi ir kitais. Taip pat gali atsirasti ilgalaikių neigiamų pasekmių – traumuojantį įvykį išgyvenę asmenys pradeda tai ignoruoti, užuot ėmęsi kryptingų veiksmų traumavimo padariniams įveikti.

Tai, kokių būdu pagalba suteikiama, yra lygiai taip pat svarbu kaip ir pačios pagalbos pobūdis. Parama turi atitikti aukos poreikius, kuriuos būtina įvertinti specialiai tam skirtais įrankiais ir vadovaujantis praktinėmis nusikaltimų aukų asmeninių poreikių įvertinimo gairėmis.

Paramos rūšys:

- **Emocinė parama** – išklausymas, empatija, supratimas, artumo ir šiltų jausmų parodymas.
- **Instrumentinė parama** – materialinė pagalba arba pagalba konkrečiais veiksmais.
- **Informacinė parama** – informacija, patarimai ar konsultacijos sprendžiant problemą.
- **Aukos įvaizdžio palaikymas** – informacija, kad auka yra vertinama ir gerbiama.
- **Draugystė** – kitų buvimas šalia, galimybė dalyvauti bendroje veikloje su paramą teikiančiais asmenimis lemia paramos veiksmingumą; šiuo atveju svarbi paramos teikėjo asmenybė, jo galimybės (bendravimo įgūdžiai ir laikas, kurį jis gali skirti) ir ryšys su auka (kiek juo pasitikima ir kiek asmenys tarpusavyje yra nepriklausomi).

Paramos aukoms ir liudytojams poveikis:

- Mažėja diskomfortas, baimė ir stresas.
- Teikiant parodymus, asmuo jaučiasi saugiai ir oriai.
- Asmuo jaučiasi svarbus, gerbiamas, suprantamas ir vertinamas.
- Auka geriau informuojama apie savo teises ir praktines galimybes naudotis šiomis teisėmis.
- Liudytojai noriai teikia parodymus, labiau pasitiki teisingumo sistema.
- Geresnė teikiamų parodymų kokybė.
- Baudžiamasis procesas vyksta greičiau ir yra efektyvesnis.

Bendraujant su auka, policija turėtų:

- Parodyti, kad auka gali pasitikėti pareigūnu.
- Parodyti, kad policija supranta auką, jaučia jai empatiją ir pagarbą.
- Vengti pasisakymų, kurie galėtų būti interpretuojami kaip diskriminacija arba iš kurių susidarytų įspūdis, kad pareigūnai kaltina auką dėl patirto incidento.
- Atidžiai ir kantriai klausytis.
- Leisti aukai išreikšti savo emocijas.
- Leisti aukai kalbėti taip, kaip jai lengviausia.
- Kreipiantis į auką, gerbti jos nurodytą lytinę tapatybę ir pageidaujamą įvardį.
- Vengti intymaus, itin asmeniško pobūdžio klausimų bei komentarų.
- Stengtis, kad policijos pareigūnų nuomonė nepaveiktų aukos parodymų.
- Turėti omenyje, kad auka neprivalo pareigūnams atskleisti savo seksualinės orientacijos, lytinės tapatybės ar išsamios informacijos apie savo lytinį gyvenimą.

Išvados

Remiantis 26-uju Aukų direktyvos straipsniu (t. y. „Bendradarbiavimas ir paslaugų koordinavimas“), valstybės narės imasi atitinkamų veiksmų, kad būtų sudarytos palankesnės sąlygos valstybių narių tarpusavio bendradarbiavimui ir koordinavimui, siekiant pagerinti aukų galimybes naudotis šioje direktyvoje nustatytomis teisėmis. Tokiu bendradarbiavimu siekiama:

- a) keistis gerosios praktikos pavyzdžiais;
- b) konsultuotis konkrečiais atvejais;

c) padėti europiniams tinklams, sprendžiantiems su aukų teisėmis tiesiogiai susijusius klausimus.

Tarpvalstybinis bendradarbiavimas turėtų apimti:

- ES valstybių narių ir Teisingumo generalinio direktorato bendradarbiavimą įgyvendinant šią direktyvą.
- Išteklių europiniams tinklams, pilietinei visuomenei ir bendradarbiavimui nusiakaltimų aukų teisių srityje (pavyzdžiui, įtraukiant privataus sektoriaus paslaugų teikėjus) skyrimą.
- Nacionalinių teisėsaugos ir teisminių institucijų rėmimą ir raginimą dalyvauti europinių tinklų veikloje bei bendradarbiavimo iniciatyvose, siekiant keistis gerąja praktika, gilinti žinias, kaip geriau apsaugoti ir užtikrinti aukų teises. Taip pat reikėtų užtikrinti ir bendradarbiavimą tarp baudžiamosios teisės specialistų, siekiant užtikrinti efektyvų aukų teisių įgyvendinimą tarptautinėse bylose.
- Europinių gerosios praktikos standartų tam tikrose srityse (pavyzdžiui, teikiant paramą aukoms) plėtojimą, kuris būtų įgyvendinamas kartu su Teisingumo generaliniu direktoratu.

Valstybės narės privalo imtis atitinkamų veiksmų, pavyzdžiui, organizuoti informavimo ir sąmoningumo didinimo kampanijas, mokslinių tyrimų ir švietimo programas (bendradarbiaujant su atitinkamomis nevyriausybinėmis organizacijomis ir kitais suinteresuotaisiais subjektais), kad būtų galima sumažinti traumavimo riziką ir kuo labiau sumažinti neigiamus nusikaltimų padarinius tam tikroms socialinėms grupėms (pavyzdžiui, nepilnamečiams, smurto dėl lyties ir smurto artimoje aplinkoje aukoms). Gerosiomis praktikomis keistis galima per jau egzistuojančius tinklus:

- Europos teisminį tinklą baudžiamosiose bylose.
- E-teisingumo portalą.
- Europos aukų teisių tinklą („Network“ – neoficialų tinklą, sukurtą padėti įgyvendinti priimtus ES teisės aktus aukų teisių srityje, taip pat siūlyti, jei tik įmanoma, kaip šioje srityje būtų galima tobulinti Europos Sąjungos *aquis*). Tinklas turėtų sudaryti palankesnes sąlygas prasmingoms diskusijoms apie aukų teises reglamentuojančių ES teisės aktų įgyvendinimo iššūkius, padėti mainytis gerąja praktika ir kita svarbia patirtimi (pavyzdžiui, patirtimi, susijusia su aukų teisėmis, asmeniniais specialią apsaugos poreikių įvertinimais ir teise į informaciją),

skatinti bendradarbiavimą tarp kompetentingų institucijų, kurios yra atsakingos už aukų teisių įgyvendinimą valstybėse narėse (pavyzdžiui, kai byla apima kelias valstybes), padėti įvairioms institucijoms, kurios turi kontaktą su aukomis (įskaitant teisėsaugą, teismus ir pilietinę visuomenę), bendradarbiauti, keistis informacija ir palaikyti dialogą.

- „Victim Support Europe“ (VSE) – vieną pagrindinių Europos skėtinių organizacijų, kuri gina visų aukų teises (nesvarbu, koks nusikaltimas buvo padarytas ir kas nuo jo nukentėjo), teikia savo nariams informaciją, leidžia jiems patiems tarpusavyje dalintis informacija, taip pat informuoja kitas organizacijas ir pačias aukas.

Norint įgyvendinti Aukų teisių direktyvos tikslus bei efektyviai užtikrinti aukų teises, būtina visiems pareigūnams, kuriems gali tekti asmeniškai bendrauti su aukomis (pavyzdžiui, policininkams, teismo darbuotojams, advokatams ir paramos aukoms ar atkuriamojo teisingumo tarnybų darbuotojams) organizuoti bendro pobūdžio ir specializuotus mokymus, siekiant, kad šie pareigūnai mokėtų nustatyti specialius aukų poreikius ir su jomis elgtųsi pagarbiai bei profesionaliai.

Nusikaltimų aukų direktyvos nuostatų analizė

AUTORĖ: SANITA SILE

Apie nusikaltimų aukas Europos Sąjungos lygmeniu pradėta kalbėti 2001 metais, kai valstybės narės turėjo įgyvendinti [Tarybos pamatinį sprendimą dėl nukentėjusių padėties baudžiamosiose bylose](#) (toliau – „pamatinis sprendimas“). Pamatinio sprendimu siekta nustatyti pagrindines nusikaltimų aukų teises Europos Sąjungoje, įpareigojant visas valstybes nares iki 2006 metų suderinti savo teisės aktus su pamatinio sprendimo nuostatomis. Apie padarytą pažangą valstybės narės turėjo pranešti 2004 ir 2009 metais. Buvo prieita išvados, kad šis teisės aktas nebuvo efektyviai įgyvendintas ir negalėjo užtikrinti būtiniausių standartų aukoms visoje Europos Sąjungoje. Iš įgyvendinimo ataskaitos buvo matyti, kad nė viena valstybė narė neperkėlė pamatinio sprendimo vienu atskiru nacionalinės teisės aktu. Visos valstybės narės rėmėsi galiojančiomis nuostatomis ir daugelis jų, įgyvendindamos sprendimą, vadovavosi savo baudžiamojo proceso kodeksu. Keletas valstybių priėmė naujus teisės aktus, kuriais į nacionalinę teisę perkėlė vieną ar kelis pamatinio sprendimo straipsnius. Daugelis valstybių narių vietoj teisės aktų nurodė neprialomo pobūdžio kodeksus, instrukcijas ir gaires.⁸ 2011 metais Komisija parengė

---

8 Europos Komisijos ataskaita pagal 2001 m. kovo 15 d. Tarybos pamatinio sprendimo dėl nukentėjusių padėties baudžiamosiose bylose (2001/220/TVR) 18 straipsnį, Nr. SEC(2009) 476, 2009 m. balandžio 20 d., <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52009DC0166&from=EN>.

teisinių priemonių rinkinį aukų teisių apsaugos sistemai sustiprinti, į kurį buvo įtrauktas ir pasiūlymas priimti valstybes narės tiesiogiai įpareigojančią direktyvą dėl būtiniausių nusikaltimų aukų teisių, paramos ir apsaugos standartų.⁹

Direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai, (toliau – „Aukų teisių direktyva“)¹⁰ buvo priimta 2012 m. spalio 25 d. ir įsigaliojo 2012 m. lapkričio 15 d.. Visos valstybės narės privalėjo iki 2015 m. lapkričio 16 d. perkelti šios direktyvos nuostatas į savo nacionalinę teisę. Verta pažymėti, kad Aukų teisių direktyva nėra vienintelis ES teisės aktas, kuriuo siekiama užtikrinti bendrą būtiniausios apsaugos lygį nusikaltimų aukoms. Aukų rinkinyje buvo numatyta net keletas papildomų iniciatyvų, kuriomis bandyta įpareigoti valstybes narės užtikrinti geresnę nusikaltimų aukų teisių apsaugą. Dabartinę ES aukų apsaugos sistemą taip pat sudaro ir direktyva 2011/99/ES dėl Europos apsaugos orderio (EAO) (toliau – „EAO direktyva“),¹¹ reglamentas (ES) Nr. 606/2013 dėl apsaugos priemonių tarpusavio pripažinimo civilinėse bylose¹² ir direktyva 2004/80/EB dėl kompensacijos nusikaltimų aukoms (toliau – „kompensacijos direktyva“).¹³

EAO direktyva sukuria mechanizmą, leidžiantį asmenims, kuriems baudžiamojo proceso metu kurioje nors valstybėje narėje buvo išduotas apsaugos orderis, prašyti išduoti Europos apsaugos orderį ir kitose valstybėse narėse. Šis orderis užtikrina asmens apsaugą kitose valstybėse narėse ten persikėlus arba kelionės metu. Direktyva apima apsaugos orderius, susijusius su tokiais situacijomis, kai nusikaltimo aukai būtų naudinga, jei pavojų keliančiam asmeniui būtų nustatytas draudimas (ar apribojimas) eiti į konkrečias vietas, su ja susisiekti ar prie jos artintis.

Reglamentas (ES) Nr. 606/2013 dėl apsaugos priemonių tarpusavio pripažinimo civilinėse bylose numato galimybę valstybėms narėms tiesiogiai pripažinti kitose valstybėse narėse vykstančiose civilinėse bylose paskirtus apsaugos orderius.

---

9 “European Commission Ensures Better Protection of Crime Victims”, spaudos pranešimas, Nr. IP/11/585, 2011 m. gegužės 18 d., Briuselis, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-585_en.htm.

10 Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR, 2012 m. spalio 25 d., <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012L0029&from=lt>.

11 Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2011/99/ES dėl Europos apsaugos orderio (EAO), 2011 m. gruodžio 13 d., <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1421935731241&uri=CELEX:32011L0099>.

12 Europos Parlamento ir Reglamentas (ES) Nr. 606/2013 dėl apsaugos priemonių tarpusavio pripažinimo civilinėse bylose, 2013 m. birželio 12 d., <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1421938843158&uri=CELEX:32013R0606>.

13 Tarybos direktyva 2004/80/EB dėl žalos atlyginimo smurtinių nusikaltimų aukoms, 2004 m. balandžio 29 d., <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52009DC0170&from=LT>.

Asmenys, kurių atžvilgiu valstybėje narėje, kurioje jie gyvena, buvo išduotas civilinės teisės apsaugos orderis, gali šiuo orderiu tiesiogiai remtis kitose valstybėse narėse, kai kompetentingoms institucijoms yra pateikiama jų teises patvirtinanti pažyma. Tiek EAO direktyva, tiek šis reglamentas jau turėtų būti perkelti į valstybių narių nacionalinę teisę – jų nuostatos įsigaliojo dar 2015 m. sausio 11 d..

Kompensacijos direktyva numato asmenų teisę kreiptis į valstybę narę dėl kompensacijos, kai jie nuo nusikaltimo nukentėjo užsienyje, taip pat teisę į pagalbą šiuo klausimu. Direktyvoje yra numatytas reikalavimas valstybėms narėms steigti nacionalinius kompensavimo mechanizmus, kurie garantuotų sąžiningą ir atitinkamą kompensaciją smurtinių tyčinių nusikaltimų aukoms. Direktyva taip pat sukūrė sistemą, leidžiančią skirtingų šalių institucijoms bendradarbiauti perduodant prašymus dėl kompensacijų, kai situacija apima daugiau nei vieną valstybę. Svarbiausia yra tai, kad ne valstybėje narėje, kur gyvena nukentėjęs asmuo, padaryto nusikaltimo auka prašymą gali teikti savo valstybės narės institucijoms, taip pat į jas kreiptis dėl pagalbos tvarkantis su praktiniais ir administraciniais formalumais.

Visi „Aukų rinkinio“ dokumentai kartu turėtų efektyviai formuoti bendrą visų valstybių narių sistemą, kuri stiprintų nusikaltimų aukų teises, užtikrintų aukų atžvilgiu skirtų apsaugos priemonių galiojimą šioms persikėlus į kitą valstybę narę, taip pat užtikrintų aukų teisę į kompensaciją.

Pamatinio sprendimo ir Aukų teisių direktyvos palyginimas¹⁴

Nors galima manyti, kad ES valstybių narių teisėsaugos institucijos žinojo apie anksčiau galiojusią nusikaltimų aukų apsaugos ir paramos teisinę sistemą, verta atkreipti dėmesį, kad nuo 2015 m. lapkričio 16 d., kai įsigaliojo Aukų teisių direktyva, reikalavimai yra kur kas griežtesni. Pamatinio sprendimo ir Aukų teisių direktyvos palyginimas padės geriau suvokti naujųjų normų taikymo srities apimtį ir paskirtį.

---

14 Paremta Peers, S. „ES nusikaltimų aukų direktyva ir homofobija ir transfobija motyvuotų neapykantos nusikaltimų aukos. Perkėlimo į nacionalinę teisę gairės“, ILGA-Europe prašymu parengė Human Rights Centre, University of Essex, http://www.ilga-europe.org/sites/default/files/Attachments/guidelines_transportation_2014-5_0.pdf.

Aukų teisių direktyva	2001 m. pamatinis sprendimas
Paaiškinimas	Pastabos
Direktyvos tikslai	–
Platesnis „aukos“ ir „šeimos narių“ apibrėžimas: <ul style="list-style-type: none"> • Žuvusių aukų šeimos nariai laikomi aukomis ir įgyja visas direktyvoje numatytas teises; išgyvenusių aukų šeimos nariai turi teisę į paramą ir apsaugą „šeimos nariai“ apibrėžiami plačiai, ši sąvoka apima ir nesusituokusius artimus partnerius. 	1 straipsnis 2 straipsnio 1 dalies (a) ir (b) punktai
Naujos taisyklės dėl aukos teisės suprasti ir būti suprastai: <ul style="list-style-type: none"> • Paprasta ir suprantama informacija – su aukomis bendrauti reikia taip, kad jos suprastų, ką joms norima pasakyti; bendraujant su vaikais reikia ypatingai atsižvelgti į jų interesus. 	–
Naujos išplėstinės taisyklės dėl aukos teisės gauti informaciją: <ul style="list-style-type: none"> • Teisė į informaciją – pirmo kontakto su kompetentinga valdžios institucija metu aukoms suteikiama būtina informacija. Aukoms taip pat suteikiama informacija apie jų bylą, įskaitant ir pranešimą apie bet kokią sprendimą nutraukti išteisinį tyrimą ar nepatraukti asmens baudžiamojon atsakomybėn, taip pat apie priimtą galutinį sprendimą (pateikiant ir tokio sprendimo motyvus) bei informacija apie teismo posėdžio vietą, laiką ir pareikštus kaltinimus. 	3 straipsnis 4–6 straipsniai Lyginant su 4 straipsniu
Sustiprinta teisė į vertimą žodžiu ir raštu: <ul style="list-style-type: none"> • Vertimas žodžiu ir raštu – visoms aukoms suteikiamas išverstas patvirtinimas apie registruotą pranešimą (skundą). 	7 straipsnis Lyginant su 5 straipsnyje numatytais informavimo garantijomis
Ženkliai sustiprinta teisė naudotis paramos aukoms tarnybų paslaugomis: <ul style="list-style-type: none"> • Galimybė naudotis paramos aukoms paslaugomis – valstybės narės privalo užtikrinti galimybę aukoms ir jų šeimos nariams naudotis bendrųjų ir specializuotų paramos aukoms tarnybų paslaugomis, atsižvelgiant į jų poreikius. Direktyvoje nustatomas bazinis teiktinų paslaugų lygis. Parama nepriklauso nuo to, ar auka apie nusikaltimą pranešė oficialiai. Valstybės narės privalo sudaryti palankesnes sąlygas policijai nukreipti auką į paramos aukoms tarnybas (PAT). • Specializuotą paramos tarnybos mažų mažiausiai apima prieglobsčio suteikimą ir tikslinę, integruotą paramą ypatingų poreikių turintiems aukoms, pavyzdžiui, seksualinio smurto, smurto dėl lyties ir smurto artimoje aplinkoje aukoms, įskaitant paramą įvykus traumai ir konsultavimą. 	8 ir 9 straipsniai Lyginant su 13 straipsnyje numatytais specialiuųjų tarnybų taisyklėmis

<p>Visiškai naujos taisyklės dėl atveju, kai priimamas sprendimas nevykdyti baudžiamojo persekiojimo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sprendimo nevykdyti baudžiamojo persekiojimo peržiūra – aukos turi teisę būti informuotos apie sprendimą nevykdyti baudžiamojo persekiojimo prieš pažeidėją, taip pat turi visškai naują teisę į tokio sprendimo peržiūrą (apskundimą). 	11 straipsnis	–
<p>Naujos taisyklės dėl apsaugos priemonių teikiant atkuriamojo teisingumo paslaugas:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Apsaugos priemonės teikiant atkuriamojo teisingumo paslaugas – aukoms, pasirinkusioms dalyvauti atkuriamojo teisingumo procese (pamatiniame sprendime – tarpininkavimas), turi būti užtikrinta galimybė gauti saugias ir kompetentingas atkuriamojo teisingumo paslaugas, taikant tam tikrus Direktyvoje numatytus minimalius reikalavimus. <p>Išplėstos taisyklės dėl aukų apsaugos nusikalstamų veikų tyrimo metu (apklausa, teisinė pagalba, medicininė apžiūra):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sustiprinta visų aukų apsauga – reikia gerbti aukų ir jų šeimos narių privatumą bei vengti kontakto su pažeidėju (pavyzdžiui, visose naujose teismų patalpose privalo būti atskiri laukiamieji aukoms). 	12 straipsnis	Lyginant su 10 straipsnyje numatytais tarpininkavimo dėl baudsmės skyrimo taisyklėmis
<p>Išplėsta teisė į privatumą.</p>	20 straipsnis	Lyginant su 3 straipsnio 2 dalimi
<p>Išplėstos nuostatos dėl aukų, turinčių specialių apsaugos poreikių:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aukų asmeninis įvertinimas siekiant nustatyti specialiuosius apsaugos poreikius – siekiant nustatyti antrinio ar pakartotinio traumavimo, keršto ar bauginimo riziką, kiekvieną auką reikia įvertinti individualiai. Jei nustatomi specialieji apsaugos poreikiai, aukos apsaugai skiriamos specialios apsaugos priemonės. 	21 straipsnis	Lyginant su 8 straipsnio 2 dalimi
<p>Išplėstos nuostatos dėl specialistų mokymo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Specialistų mokymai tapo privalomi, ypatingą dėmesį skiriant bendradarbiavimui tarp valstybių narių, siekiant didinti informuotumą apie aukų poreikius. 	22–24 straipsniai	Lyginant su 2 straipsnio 2 dalimi
<p>Išplėstos taisyklės dėl valstybių narių institucijų bendradarbiavimo.</p> <p>Naujos nuostatos, numatančios reikalavimą valstybėms narėms didinti aukų informuotumą apie savo teises.</p>	25 straipsnis	Lyginant su 14 straipsniu
	26 straipsnio 1 dalis	Lyginant su 12 straipsniu
	26 straipsnio 2 dalis	–

Pati Aukų teisių direktyva susideda iš 72 konstatuojamųjų dalių ir šešių skyrių (t. y. „Bendrosios nuostatos“, „Informacijos teikimas ir parama“, „Dalyvavimas baudžiamajame procese“, „Aukų apsauga ir specialiųjų apsaugos poreikių turinčių aukų pripažinimas“, „Kitos nuostatos“ bei „Baigiamosios nuostatos“). Lyginant su 2001 metais priimtu pamatiniu sprendimu, Aukų direktyvos nuostatos esmingai išplečia baudžiamojo proceso kontekste aukoms taikomų teisių apimtį.

Aukų teisių direktyva

Aukų teisių direktyva siekia užtikrinti geresnę nusikaltimų aukų teisių apsaugą Europos Sąjungoje. Įgyvendinant direktyvą, reikia visapusiškai laikytis jos nuostatų, jas pilnai perkelti į nacionalinę teisę ir įgyvendinti efektyviai. Kaip nurodoma Teisingumo generalinio direktorato gairių dokumente dėl direktyvos perkėlimo ir įgyvendinimo, visos direktyvos perkėlimo į nacionalinę teisę nuostatos privalo laikytis bendrų ES teisės (pavyzdžiui, lygybės ir nediskriminavimo) ir Pagrindinių teisių chartijos principų.¹⁵ Dėl šios priežasties, užtikrinant vienodą ir nediskriminuojantį požiūrį bei siekiant geriau suprasti, kaip reikėtų traktuoti LGBT* bendruomenei priklausančias nusikaltimų aukas, tolesnės analizės kontekste daugiausiai dėmesio skirsime būtent šiai socialinei grupei. Svarbu pažymėti, kad toliau nagrinėjamos ne visos direktyvos nuostatos – nagrinėtinos nuostatos buvo atrinktos pagal jų svarbą konkrečiai socialinei grupei (šiuo atveju, būtent – LGBT* bendruomenei priklausančioms aukoms).

2012 metais Europos Sąjungos Pagrindinių teisių agentūra (toliau – „PTA“) atliko Europos Sąjungos lesbiečių, gėjų, biseksualių ir translyčių asmenų apklausą (toliau – „ES LGBT* tyrimas“),¹⁶ kurioje dalyvavo 93,079 respondentai iš 28 valstybių narių. Būtinybę Aukų teisių direktyvą analizuoti iš LGBT* bendruomenei priklausančių nusikaltimų aukų perspektyvos pagrindžia paveikslėlis Nr. 1. – Europos Sąjungoje nuo neapykantos nusikaltimų yra nukentėję net 26 proc. visų apklausoje dalyvavusių LGBT* bendruomenei priklausančių asmenų.

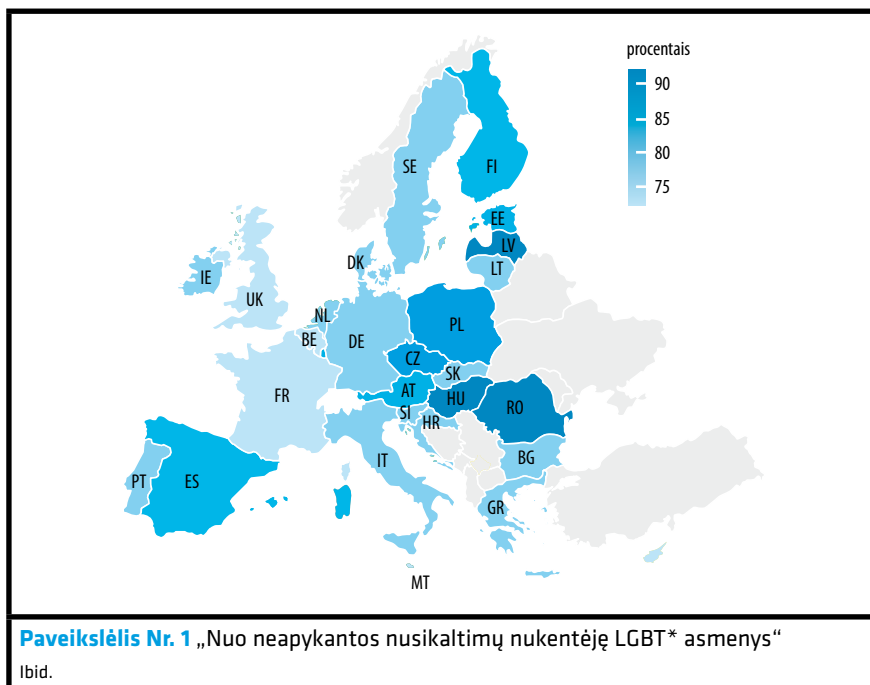
Tai – visos Europos Sąjungos problema, tačiau kai kuriose valstybėse narėse šis nepageidaujamas reiškinys yra paplitęs labiau nei kitose. Aukų direktyvos tikslas bei kiekvienos valstybės narės įstatymų leidėjų pareiga – užtikrinti visų aukų apsaugą

---

¹⁵ *Supra* 3.

¹⁶ *Supra* 6.

ir paramos joms teikimą. Tai atspindi direktyvos 4-ojoje konstatuojamojoje dalyje, kurioje teigiama, kad, siekiant pagerinti nusikaltimų aukų teisių užtikrinimą, paramą joms ir jų apsaugą, veiksmų reikia imtis visos Sąjungos lygmeniu.

Svarbios konstatuojamosios dalys

LGBT* bendruomenei priklausančioms aukoms ypač svarbi 9-oji konstatuojamoji dalis, kurioje teigiama, kad nusikaltimų aukos turėtų būti pripažįstamos aukomis ir su jomis turėtų būti elgiamasi pagarbiai, jautriai ir profesionaliai, nediskriminuojant jų jokių pagrindų, pavyzdžiui, dėl rasės, odos spalvos, tautybės, socialinės padėties, kalbos, religijos ar įsitikinimų, politinių ar kitokių pažiūrų, priklausymo tautinei mažumai, turčinės padėties, kilmės, negalios, amžiaus, lyties, lytinės tapatybės, lyties raiškos, seksualinės orientacijos, gyventojų statuso ar sveikatos būklės.

Dar viena direktyvos naujovė, lyginant su ankstesniais teisės aktais – aiškiai apibrėžta „smurto dėl lyties“ sąvoka. 17-oji konstatuojamoji dalis tai apibrėžia kaip smurtą prieš asmenį dėl to asmens lyties, lytinės tapatybės ar lyties raiškos arba nuo kurio neproporcingai dideliu mastu kenčia tam tikros lyties asmenys. Dėl

jo aukai gali būti padaryta fizinė, seksualinė, emocinė ar psichologinė žala arba ekonominiai nuostoliai. Smurtas dėl lyties suprantamas kaip diskriminacijos rūšis ir aukos pagrindinių laisvių pažeidimas. 38-ojoje konstatuojamojoje dalyje kalbama apie ypatingai pažeidžiamus asmenis ir asmenis, patekusius į padėtį, kurioje jiems kyla ypatingai didelės žalos grėsmė. Smurto dėl lyties aukos įvardijamos kaip viena iš tokių asmenų grupių, nurodant, kad joms reikia suteikti specializuotą paramą ir teisinę apsaugą.

Papildomai vertėtų paminėti vieną iš 25-osios konstatuojamosios dalies aspektų, nurodantį, kad, nedarant poveikio senaties taisyklėms, pavėlavus pranešti apie nusikalstamą veiką dėl keršto, pažeminimo ar stigmatizacijos baimės, neturėtų būti atsisakoma priimti aukos skundą. Ši konstatuojamoji dalis yra ypač svarbi – tereikia prisiminti, kas paskatina fizinį smurtą ar seksualinę prievartą patyrusius ar grasinimų smurtu sulaukusius LGBT* bendruomenės narius nesikreipti į policijos pareigūnus. Net sunkauso nusikaltimo atveju 43 proc. LGBT* bendruomenės narių į policiją nesikreiptų dėl įsitikinimo, kad policija nieko nedarys, o 32 proc. nesikreiptų dėl įsitikinimo, kad policija nieko negalėtų padaryti. Žinant šias tendencijas, itin svarbu aukos pranešimo neatmesti dėl vėlavimo – labai tikėtina, kad pačiai aukai tai nebuvo lengvas sprendimas.

Pabrėžiama, kad kai kurioms aukoms baudžiamojo proceso metu gresia itin didelė antrinio ir pakartotinio traumavimo, bauginimo ir keršto rizika. Šiai rizikai įvertinti direktyva numato asmeninio įvertinimo priemonę, kuri interpretuojama kaip tinkamiausias būdas ypatingam pažeidžiamumui nustatyti. 56-ojoje konstatuojamojoje dalyje siūloma atliekant asmeninį įvertinimą atsižvelgti į šias aukos savybes bei charakteristikas: amžių, lytį, lytinę tapatybę, lyties raišką, seksualinę orientaciją, etninę kilmę, rasę, religiją, sveikatos būklę, negalią, gyventojų statusą, bendravimo sunkumus, ryšį su nusikaltėliu arba priklausomybę nuo jo ir ankstesnę su nusikaltimais susijusią patirtį. Taip pat derėtų atsižvelgti ir į nusikaltimo rūšį ar pobūdį bei aplinkybes, pavyzdžiui, ar tai yra dėl šališkumo ar diskriminacinio motyvo padarytas neapykantos nusikaltimas. 57-ojoje konstatuojamojoje dalyje pabrėžiama, kad tam tikrų aukų grupių atžvilgiu reikėtų daryti prielaidą, jog joms bus reikalingos specialios apsaugos priemonės (pavyzdžiui, smurto dėl lyties ir neapykantos nusikaltimų aukoms). Direktyvoje taip pat siūloma užtikrinti galimybę pareigūnams dalyvauti specializuotuose ir tęstiniuose mokymuose, kad jie būtų pasirengę tinkamai įvertinti specialius aukų poreikius ir elgtis su jomis pagarbiai, jautriai, profesionaliai ir jų nediskriminuojant.

Svarbiausios sąvokos ir apibrėžimai

Direktyvos 2-ajame straipsnyje pateikiamas aukos apibrėžimas susideda iš dviejų dalių. Visų pirma, pagal direktyvą, auka yra fizinis asmuo, kuris tiesiogiai dėl nusikalstamos veikos patyrė fizinę, psichinę ar emocinę žalą arba ekonominius nuostolius. Visų antra, aukomis taip pat gali tapti ir asmens, kurio mirtis yra tiesiogiai susijusi su nusikalstama veika, **šeimos nariai**, kurie patyrė fizinę, psichinę ar emocinę žalą dėl to asmens mirties. Šiame kontekste „šeimos nariai“ yra aukos sutuoktinis, nuolat ir nepertraukiamai su auka gyvenantis, bendrą namų ūkį vedantis ir su ja artimais įsipareigojančiais ryšiais susietas asmuo, aukos giminaičiai, broliai, seserys bei išlaikytiniai. Analizuojant šeimos narių sąrašą, svarbu atsižvelgti į kovos su diskriminacija principus. Pavyzdžiui, sąvoka „sutuoktinis“ aukų teisių kontekste turėtų apimti bet kurį asmenį, su kuriuo santuoka buvo sudaryta vadovaujantis kurios nors valstybės teisės aktais (įskaitant ir šalis už ES ribų bei kitas valstybes nares nei ta, kurioje įvykdyta nusikalstama veika) – nesvarbu, ar tai skirtingų lyčių, ar tos pačios lyties pora.¹⁷ Sąvoka „šeimos nariai“ taip pat apima nuolat ir nepertraukiamai su auka gyvenantį, bendrą namų ūkį vedantį ir su ja artimais įsipareigojančiais ryšiais susietą asmenį – akivaizdu, kad tokie santykiai gali egzistuoti tiek tarp skirtingų lyčių, tiek tarp tos pačios lyties asmenų.¹⁸ Šią interpretaciją patvirtina ir Teisingumo generalinio direktorato gairių dokumentas, pabrėžiantis valstybių narių pareigą aukos partnerio atžvilgiu vadovautis visa apimančiu „šeimos nario“ apibrėžimu. Toks apibrėžimas turėtų apimti ir sutuoktinius, ir nesusituokusius partnerius, nepaisant to, ar partneriai yra įregistravę civilinę partnerystę pagal valstybės narės įstatymus. Vadinasi, toks apibrėžimas turėtų galioti visose valstybėse narėse, nepriklausomai nuo nesusituokusių sugyventinių, tos pačios lyties porų ir tos pačios lyties santuokų statuso šalies teisės aktuose.¹⁹ Galiausiai „šeimos nariais“ gali būti ir aukos giminaičiai, broliai, seserys bei išlaikytiniai. Nėra nurodoma, kad auką ir „išlaikytinį“ privalo sieti kraujo ar giminystės ryšiai, tad sąvoka galėtų apimti, pavyzdžiui, mirusio partnerio vaikus, net jei su velioniu nebuvo sudaryta santuoka ar registruota civilinė

---

17 *Supra* 14.

18 *Ibid.* Kaip nurodoma gairėse, tokia interpretacija analogijos būdu buvo patvirtinta ir neseniai paskelbtame ES Teisingumo Teismo sprendime byloje, kurioje buvo sprendžiama dėl diskriminacijos darbe seksualinės orientacijos pagrindu. Teismas nutarė, kad vertinti asmenį, užregistravusį civilinę partnerystę su tos pačios lyties asmeniu, kitaip, nei asmenį heteroseksualioje santuokoje, prilygsta diskriminacijai (byla C-267/12 *Hay*, 2013 m. gruodžio 12 d.).

19 *Supra* 3.

partnerystė (nepriklausomai nuo to, ar to nenumatė įstatymai, ar tai buvo pačios poros pasirinkimas) tiek tos pačios, tiek skirtingų lyčių porų atveju.²⁰

Svarbūs teisės į informaciją aspektai

Vienas svarbiausių informacijos teikimo aspektų – aukos teisė suprasti ir būti suprastai. Direktyva akcentuoja būtinybę užtikrinti galimybę aukai „suprasti procesą“.²¹ Siekiant įgyvendinti šį principą, valstybių narių institucijos yra įpareigos, jei to reikia, padėti aukai ir užtikrinti, kad su ja būtų bendraujama paprasta ir suprantama kalba (žodžiu ir (ar) raštu). Institucijos taip pat privalo sudaryti galimybę, kad auką lydėtų jos pasirinktas asmuo. Šios teisės tikslas – praktiškai padėti ir suteikti moralinę paramą aukai, kai ji praneša apie nusikaltimą. Ši nuostata gali apimti ir aukos tiesiogiai neįvardintą asmenį, pasisiūliusį padėti nusikalstamos veikos sukkelto traumavimo kontekste (pavyzdžiui, nevyriausybinių organizacijų atstovas).²² Be to, teisė suprasti ir būti suprastai neįgyvendinama, jei auka neturi galimybės gauti vertimo paslaugų tais atvejais, kai institucijoje nėra bendraujama jos kalba. Tai sąlygoja teisę į vertimą žodžiu ir raštu. Aukos pageidavimu reikia nemokamai suteikti vertimo žodžiu paslaugas, atsižvelgiant į aukos vaidmenį baudžiamojo proceso metu. Vertimui raštu taikomi analogiški reikalavimai (7-asis straipsnis).

Kalbant apie skundų teikimą, vertėtų paminėti, kad aukos turi teisę gauti raštišką oficialaus skundo pateikimo patvirtinimą, o valdžios institucijos yra įpareigos tokį patvirtinimą suteikti. Tokiame pranešimo patvirtinime turi būti nurodyta ir esminė informacija apie įvykdytą nusikalstamą veiką, t. y. jos pobūdis, laikas, vieta, taip pat padaryta žala. LGBT* bendruomenei priklausančioms aukoms itin svarbu gauti patvirtinimą ir pripažinimą dėl jų patirto neapykantos nusikaltimo (5-asis straipsnis). Direktyva reikšmingai padidina informacijos, kuri teikiama aukai pirmojo kontakto su kompetentinga institucija metu, kiekį. Pirmuoju kontaktu gali būti laikomas ne tik aukos atvykimas į policijos nuovadą pranešti apie nusikaltimą, bet ir įvykęs susitikimas su policijos pareigūnais nusikaltimo vietoje dar nepateikus oficialaus skundo (4-asis straipsnis).²³

---

20 Ibid.

21 Ibid.

22 Ibid.

23 Ibid.

Informacija, kurią institucijos privalo pateikti	Paaškinimas
<p>(a) Paramos, kuri gali būti suteikta aukoms, rūšys ir informacija apie tai, kas tokią informaciją teikia, nurodant, jei svarbu:</p> <p>(1) Informaciją apie galimybę gauti medicininę pagalbą;</p> <p>(2) Informaciją apie galimybę gauti specialisto paramą, įskaitant ir psichologinę pagalbą;</p> <p>(3) Informaciją apie galimybę gauti laikinojo apgyvendinimo paslaugas.</p>	<p>Policijos pareigūnai privalo užtikrinti, kad auka būtų informuota apie paramą, kurią ji gali gauti, taip pat nepamiršti aukos pasiteirauti, ar ji nenorėtų susisiekti su paramos aukoms tarnybomis.</p>
<p>(b) Informacija apie procedūras, susijusias su skundo dėl nusikalstamos veikos pateikimu, ir aukos vaidmenį tokiose procedūrose.</p>	<p>Institucijų paaškinimai privalo atspindėti aukos vaidmenį skirtinguose baudžiamojo proceso etapuose.</p>
<p>(c) Informacija apie tai, kaip ir kokiomis sąlygomis aukos gali gauti apsaugą, įskaitant specialias apsaugos priemones.</p>	<p>Priklausomai nuo aukos asmeninio įvertinimo, ji gali turėti teisę prašyti suteikti jai apsaugą jau pirmo kontakto su kompetentinga institucija metu.</p>
<p>(d) Informacija apie tai, kaip ir kokiomis sąlygomis auka gali gauti :</p> <p>(1) teisinę konsultaciją;</p> <p>(2) teisinę pagalbą;</p> <p>(3) bet kokios kitos rūšies konsultacijas.</p>	<p>„Bet kokios kitos rūšies konsultacijas“ reikėtų aiškinti plačiai. Svarbu, kad konsultacijos apimtų ne tik teisinius klausimus.</p>
<p>(e) Informacija apie tai, kaip ir kokiomis sąlygomis aukos gali gauti kompensaciją.</p>	
<p>(f) Informacija apie tai, kaip ir kokiomis sąlygomis aukoms turi būti suteiktos vertimo žodžiu ir raštu paslaugos.</p>	
<p>(g) Jei aukos gyvena kitoje valstybėje narėje nei ta, kurioje įvykdyta nusikalstama veika, informacija apie visas specialias priemones, procedūras ar tvarką, kuriomis jos gali pasinaudoti valstybėje narėje, kurioje jos pirmą kartą kreipėsi į kompetentingą valdžios instituciją, kad apgintų savo interesus.</p>	
<p>(h) Prieinama informacija apie skundų teikimo tvarką, jeigu kompetentinga valdžios institucija, veikianti vykstant baudžiamajam procesui, negerbia aukų teisių.</p>	
<p>(i) Kontaktiniai duomenys ryšiams dėl konkrečios bylos palaikyti.</p>	
<p>(j) Informacija apie prieinamas atkuriamojo teisingumo paslaugas.</p>	
<p>(k) Informacija apie tai, kaip ir kokiomis sąlygomis aukoms gali būti kompensuotos išlaidos, patirtos dėl jų dalyvavimo baudžiamajame procese.</p>	

Aukoms taip pat reikia pranešti apie galimybę būti informuotoms apie bet kokią sprendimą nebetęsti tyrimo, jį nutraukti arba nevykdyti pažeidėjo baudžiamąjo persekiojimo, taip pat gauti informaciją apie teismo posėdžio laiką, vietą ir kaltinimų pažeidėjui pobūdį. Ši informacija aukai gali būti suteikta žodžiu ar raštu (tai apima galimybę informaciją teikti tiek pašto, tiek elektroninio pašto adresais).²⁴ Atsižvelgiant į aukos vaidmenį atitinkamoje baudžiamojo teisingumo sistemoje,

ji taip pat turi teisę gauti galutinį teismo nuosprendį ir informaciją, iš kurios auka galėtų sužinoti apie baudžiamojo proceso eigą (išskyrus tuos atvejus, kai toks pranešimas trukdytų tinkamam bylos nagrinėjimui). Auka taip pat turi teisę būti informuota, kai asmuo, kuriam už aukai padarytas nusikalstamas veikas skirtas kardomasis suėmimas arba kuris už tai patrauktas baudžiamajon atsakomybėn arba nuteistas, paleidžiamas į laisvę arba pabėga iš įkalinimo įstaigos. Auka taip pat turi teisę būti informuota apie apsaugos priemones, kurias institucijos skyrė atlikusios asmeninį įvertinimą (6-asis straipsnis).²⁵

Svarbūs teisės į paramą aspektai

Vienas svarbiausių šios direktyvos pasiekimų, gerinant aukų teisių padėtį visoje Europos Sąjungoje, – išplėtotas teisės į paramą turinys. Valstybės narės privalo užtikrinti aukų galimybę nemokamai naudotis konfidencialiomis paramos aukoms tarnybų paslaugomis ikiteisminio tyrimo ir baudžiamojo proceso metu. Be to, reikėtų paminėti ir kitus svarbius aspektus. Visų pirma, šeimos nariai taip pat turi teisę naudotis paramos aukoms tarnybų paslaugomis, atsižvelgiant į jų poreikius ir žalos, patirtos dėl nusikalstamos veikos prieš auką, dydį. Visų antra, parama aukai neturėtų priklausyti nuo to, ar ji yra pateikusi oficialų skundą dėl nusikalstamos veikos kompetentingai institucijai. Pastarasis aspektas yra ypač svarbus LGBT* bendruomenei priklausančioms aukoms. Remiantis PTA atliktos LGBT* asmenų apklausos duomenimis, net 78 proc. LGBT* respondentų nepranešė apie rimčiausią patirtą neapykanta motyvuotą incidentą.²⁶ Direktyva siūlo naują požiūrį į šią problemą. Ji įpareigoja kompetentingas institucijas teikti paramos tarnybų paslaugas nepriklausomai nuo to, ar oficialiai buvo pranešta apie nusikaltimą.

Nors svarbu nepamiršti ir būtinybės didinti informuotumą ir mažinti neapykantos nusikaltimų, apie kuriuos nėra pranešama, skaičių, įpareigojimas užtikrinti galimybę visoms aukoms pasinaudoti paramos tarnybų paslaugomis yra ypač svarbus. Suteikus paramą ankstyvame proceso etape, (t. y. nepraejus daug laiko nuo to, kai asmuo susidūrė su nusikalstama veika), galima ženkliai sumažinti vidutinės ir ilgalaikės trukmės neigiamas pasekmes tiek pačiai aukai, tiek visai visuomenei (kas pasireiškia įtampa visuomenėje, sveikatos priežiūros ir socialinių tarnybų apkrova,

---

²⁵ Ibid.

²⁶ *Supra* 6.

nerealizuojamomis pajamomis ir negalėjimu eiti į darbą).²⁷ Vertinant iš šios perspektyvos, įpareigojimą institucijoms sudaryti palankesnes sąlygas laiku nukreipti aukas į aukų paramos tarnybas galima vertinti kaip ženklų postūmį į priekį (8-asis straipsnis). Direktyvoje taip pat pateikiamas būtinausių aukų paramos tarnybų teikiamų paslaugų sąrašas:

- Informacija, konsultacijos ir parama, susijusios su aukų teisėmis, įskaitant galimybę naudotis nacionalinėmis kompensavimo už nusikaltimo metu patirtą žalą schemomis; taip pat aukos vaidmeniu baudžiamajame procese, įskaitant pasirengimą dalyvauti teismo posėdyje;
- Informacija apie veikiančias specializuotas paramos paslaugų tarnybas arba nukreipimą į jas tiesiogiai;
- Emocinė ir, jei yra galimybė, psichologinė parama;
- Konsultacijos finansiniais ir praktiniais klausimais, susijusiais su nusikaltimu;
- Konsultacijos antrinio ir pakartotinio traumavimo, bauginimo ir keršto rizikos ir prevencijos klausimais.

Be to, specializuotos paramos tarnybos gali teikti ir šias paslaugas: (a) prieglobstį ar kitą atitinkamą laikiną apgyvendinimą aukoms, kurioms reikia saugios vietos dėl gresiančio antrinio ar pakartotinio traumavimo, bauginimo ir keršto rizikos; (b) tikslinę ir integruotą paramą specialių poreikių turinčioms aukoms, pavyzdžiui, seksualinio smurto, smurto dėl lyties ir smurto artimoje aplinkoje aukoms, įskaitant paramą įvykus traumai ir konsultavimą (9-asis straipsnis). 38-oji konstatuojamoji dalis šį sąrašą papildo skubios medicininės pagalbos teikimu, nukreipimu atlikti medicininę teismo apžiūrą (kad būtų surinkti įrodymai išžaginimo ar seksualinės prievartos atvejais), trumpalaikėmis ir ilgalaikėmis psichologinėmis konsultacijomis, teisinėmis konsultacijomis ir gynybos paslaugomis.

Svarbūs dalyvavimo baudžiamajame procese aspektai

Direktyvos 3-iajame skyriuje kalbama apie aukų galimybes dalyvauti baudžiamajame procese. Kadangi dauguma 3-iojo skyriaus straipsnių yra procesinio pobūdžio (t. y. dažnai pateikiamos nuorodos į nacionalinius šalies įstatymus), kiekvienai

valstybei narei yra paliekama plati nuožiūros teisė pasirinkti, kaip patogiausiai įgyvendinti šiuos reikalavimus.

Straipsnis ir aukų teisės	Paaiškinimas
10 straipsnis Teisė būti išklaustam	Valstybės narės privalo užtikrinti, kad aukos baudžiamojo proceso metu galėtų būti išklaustytos ir galėtų duoti parodymus.
11 straipsnis Teisė priėmus sprendimą nevykdyti baudžiamojo persekiojimo	Formalų vaidmenį baudžiamajame procese vaidinančioms aukoms privalo būti užtikrinta teisė į sprendimo nevykdyti baudžiamojo persekiojimo peržiūrą. Teisė į sprendimo nevykdyti baudžiamojo persekiojimo peržiūrą reikia užtikrinti bent jau sunkių nusikaltimų aukoms. Kad auka galėtų apsispręsti dėl savo teisės į sprendimo nevykdyti baudžiamojo persekiojimo peržiūrą, reikia jai užtikrinti galimybę prieš tai gauti pakankamai informacijos.
12 straipsnis Teisė į apsaugos priemonės teikiant atkuriamojo teisingumo paslaugas	Direktiva įpareigoja valstybes nares imtis aukų apsaugos nuo antrinio ir pakartotinio traumavimo, bauginimo ir keršto priemonių, taikytinų, jeigu teikiamos kokios nors atkuriamojo teisingumo paslaugos. Tokiame procese auka privalo dalyvauti savo noru, kas, savo ruožtu, reiškia, jog ji pakankamai gerai supranta galimus pavojus ir tikėtiną naudą, t. y. gali priimti informuotą sprendimą. Perdavus bylą atkuriamojo teisingumo paslaugų tarnyboms ir vykdant atkuriamojo teisingumo procesą, turi būti atsižvelgta į tokius veiksnius kaip galios santykis tarp aukos ir nusikaltėlio, aukos amžius, branda ar intelektualiniai gebėjimai, kurie gali riboti aukos gebėjimą pasirinkti arba turėti įtakos tam, kad aukai rezultatas nebus palankus. Bet koks susitarimas tarp šalių turi būti savanoriškas, o nusikaltėlis privalo pripažinti pagrindines bylos aplinkybes.
13 straipsnis Teisė gauti teisinę pagalbą	Valstybės narės yra įpareigosios užtikrinti, kad aukos galėtų gauti teisinę pagalbą, jeigu joms suteiktas nukentėjusiojo statusas. Jei nacionalinėje teisėje yra numatyta aukos teisė gauti teisinę pagalbą, ši pagalba turi apimti nemokamas teises konsultacijas ir atstovavimą.
14 straipsnis Teisė į išlaidų kompensavimą	Baudžiamajame procese dalyvaujančios aukos turi teisę gauti dėl jų aktyvaus dalyvavimo baudžiamajame procese patirtų išlaidų kompensavimą, atsižvelgiant į aukų vaidmenį baudžiamajame procese. Šis straipsnis siekia užtikrinti, kad aukų galimybės aktyviai dalyvauti baudžiamajame procese (o tai reiškia ir galimybę siekti teisingumo) neribotų jų pačių finansiniai išteklių ar jų trūkumas. Praktikoje kelionės išlaidos ir prarastos pajamos yra svarbiausi šio straipsnio aspektai.
15 straipsnis Teisė į turto grąžinimą	Kompetentingai valdžios institucijai priėmus sprendimą, grąžintinas turtas, areštuotas baudžiamojo proceso metu, privalo nedelsiant būti grąžintas aukoms, jeigu jis nėra būtinas tęsiant baudžiamąjį procesą.

<p>16 straipsnis Teisė į sprendimą dėl kompensacijos iš nusikaltėlio baudžiamojo proceso metu</p>	<p>Baudžiamojo proceso metu aukos turi teisę kreiptis, kad per pagrįstą laiką būtų priimtas sprendimas dėl kompensacijos iš nusikaltėlio, išskyrus atvejus, kai nacionalinėje teisėje numatyta, kad toks sprendimas priimamas kitų teisinių procesų metu (šiuo atveju išimtis taikytina, jei auka siekia kompensaciją iš nusikaltėlio išieškoti ne baudžiamojo proceso metu). Verta pažymėti, kad šio straipsnio nuostatos apima tik kompensaciją iš nusikaltėlio, bet ne iš valstybės (informacija apie kompensaciją iš valstybės privalo būti pateikta pagal 4-ąjį straipsnį).</p>
<p>17 straipsnis Kitoje valstybėje narėje gyvenančių aukų teisės</p>	<p>Direktyva įpareigoja valstybes nares imtis atitinkamų priemonių, užtikrinant, kad aukos, gyvenančios kitoje valstybėje narėje nei ta, kurioje įvykdyta nusikalstama veika, patirtų kuo mažiau sunkumų, susijusių su teismo proceso organizavimu. Kitų valstybių narių gyventojai turi teisę naudotis 9-ajame straipsnyje nurodytomis paramos aukoms paslaugomis. Tokiais atvejais reikia užfiksuoti aukos parodymus iškart po to, kai kompetentingai valdžios institucijai pateikiamas skundas ir naudotis vaizdo ir telefono konferencinio pokalbio tiekiamomis galimybėmis, jei tik įmanoma, kad būtų išklaudytos užsienyje gyvenančios aukos. Be to, reikia užtikrinti aukos teisę pateikti skundą savo gyvenamosios vietos valstybės narės kompetentingoms valdžios institucijoms, kurios privalo nedelsiant jį perduoti valstybės narės, kurioje įvykdyta nusikalstama veika, kompetentingai valdžios institucijai.</p>

Svarbūs aukų apsaugos aspektai

18-ame direktyvos straipsnyje yra numatytas reikalavimas užtikrinti, kad būtų galima naudotis įvairiomis aukų ir jų šeimos narių apsaugos nuo antrinio ir pakartotinio traumavimo, bauginimo ir keršto priemonėmis. Valstybės narės taip pat privalo saugoti aukas ir jų šeimos narius nuo fizinės, emocinės ir psichologinės žalos. Be to, teikiant parodymus per apklausas, būtina apsaugoti aukos orumą. Baudžiamojo proceso metu valdžios institucijos privalo apsaugoti auką nuo antrinio traumavimo, pavyzdžiui, atsisakant netinkamų klausimų bei užtikrinant, kad apklausos metu būtų užduodami tik bylai reikšmingi klausimai. Kitos galimos aukų orumo apsaugos per apklausas priemonės yra ribojimas, kiek kartų auką galima apklausti, vertinimas, kaip baudžiamojo proceso veiksmus atliekantys pareigūnai užduoda savo klausimus, ir užtikrinimas, kad baudžiamojo proceso metu auka būtų visapusiškai gerbiama. Visos šios priemonės yra ypač svarbios, kai kalbame apie aukas, priklausančias LGBT* bendruomenei. Direktyvoje taip pat numatyta galimybė skirti aukų ir jų šeimos narių fizinę apsaugą. Aukos apsaugą užtikrina ir sąlygos, padedančios išvengti tiesioginio kontakto tarp aukos (ar jos

šeimoms ir nusikaltėliams. Nors direktyvoje ir yra numatytas reikalavimas naujose teismų patalpose įrengti atskirus laukiamuosius aukoms, aišku, kad įgyvendinti šį reikalavimą yra brangu ir tam prireiks laiko. Kol bus pasiektas reikiamas infrastruktūros lygis, problemą galima dalinai išspręsti organizacinėmis priemonėmis, pavyzdžiui, susitikimus su auka ir susitikimus su nusikaltėliu planuojant skirtingu metu (19-asis straipsnis).

Direktyvoje pateikiami keturi pagrindiniai aukų apsaugos baudžiamojo proceso metu principai. Efektyvus šių principų įgyvendinimas turėtų užkirsti kelią antriniam aukų traumavimui – šie principai įvardyti 20-ajame direktyvos straipsnyje:

1. Aukų apklausos privalo būti atliekamos nepagrįstai nedelsiant po to, kai kompetentingai valdžios institucijai pateikiamas skundas dėl nusikalstamos veikos;
2. Aukų apklausų reikia rengti kuo mažiau ir tik tuo atveju, jei tai tikrai būtina nusikalstamų veikų tyrimo tikslais;
3. Aukas gali lydėti jų teisinis atstovas ir jų pasirinktas asmuo, išskyrus atvejus, kai priimamas pagrįstas priešingas sprendimas;
4. Medicininės apžiūros taikomos kuo rečiau ir atliekamos tik tada, kai tai yra būtina baudžiamojo proceso tikslams pasiekti.

Baudžiamojo proceso metu reikia apsaugoti ir aukų privatumą (asmeninio aukų ir jų šeimos narių gyvenimo detales bei atvaizdus). 21-ajame straipsnyje žiniasklaida įvardijama kaip viena suinteresuotų šalių aukų privatumo apsaugos srityje. Žiniasklaidos atstovai yra raginami imtis reguliavimo priemonių, kuriomis būtų siekiama apsaugoti aukų privatumą, asmens neliečiamybę ir asmens duomenis. Žiniasklaidos taip pat prašoma susilaikyti nuo veiksmų, kurie galėtų sukelti antrinį aukų traumavimą.

Svarbūs specialių apsaugos poreikių turinčių aukų pripažinimo aspektai

Asmeninis aukos įvertinimas siekiant nustatyti, ar ji turi kokių konkrečių specialios apsaugos poreikių, yra vienas svarbiausių direktyvos pasiekimų. Asmeninis įvertinimas siekia nustatyti aukos pažeidžiamumą dėl antrinio ir pakartotinio traumavimo, bauginimo ir keršto baudžiamojo proceso metu. Dėl šios priežasties būtina nustatyti tinkamą asmeninio įvertinimo metu aukai užduodamų klausimų apimtį ir ribas. Aukos įvertinimo metu ikiteisminio tyrimo ar kitų baudžiamojo proceso etapų pareigūnai privalo atsižvelgti į tris pagrindinius kriterijus:

1. Aukos asmenines savybes;
2. Nusikaltimo rūšį ir pobūdį;
3. Nusikaltimo aplinkybes.

Be to, direktyva skiriamas ypatingas dėmesys aukoms, nukentėjusioms nuo nusikaltimų dėl šališkumo ar diskriminacijos motyvų, kai šiuos motyvus galima susieti su aukų asmeninėmis savybėmis. Ypatingo dėmesio nusipelno ir aukos, kurios patyrė daug žalos dėl nusikaltimo sunkumo, bei aukos, kurių santykis su nusikaltėliu ar priklausymas nuo jo daro jas ypatingai pažeidžiamomis. Jei LGBT* bendruomenei priklausanti auka patenka į vieną ar daugiau iš šių kategorijų, yra pagrindo manyti, kad ji turi specialių apsaugos poreikių.

Asmeninis įvertinimas atliekamas aktyviai dalyvaujant aukai ir atsižvelgiant į jos pageidavimus. Jei auka to nenori, ji gali atsisakyti rekomenduojamų specialių apsaugos priemonių. Svarbu pažymėti, kad asmeninį vertinimą būtina atnaujinti viso baudžiamojo proceso metu, kas, savo ruožtu, leidžia pritaikyti specialias apsaugos priemones prie realių aukos poreikių. Direktyvos 23-ajame straipsnyje aprašomos taikytinos specialiosios apsaugos priemonės, kuriomis siekiama apsaugoti specialių poreikių turinčią auką:

1. Auka apklausiama tam skirtose arba pritaikytose patalpose;
2. Auka apklausiama atitinkamai parengtų specialistų arba jiems dalyvaujant;
3. Auką visada apklausia tie patys asmenys, išskyrus atvejus, kai tai prieštarauja efektyviam teisingumo vykdymui;
4. Visas seksualinio smurto, smurto dėl lyties ar smurto artimoje aplinkoje aukų apklausas vykdo tos pačios lyties pareigūnai (išskyrus tuos atvejus, kai jas vykdo prokuroras arba teisėjas), jeigu auka to pageidauja ir jeigu dėl to nebus pakenkta baudžiamojo proceso eigai.

Aukoms, turinčioms specialių apsaugos poreikių ir privalančioms dalyvauti teismo procese, taikomos šios apsaugos priemonės:

1. Priemonės (įskaitant ryšių technologijų naudojimą), kuriomis užtikrinama, kad aukos ir nusikaltėliai vieni kitų nematyty;
2. Priemonės, kuriomis užtikrinama, kad auka galėtų būti išklausyta nebūdama teismo salėje, visų pirma naudojant atitinkamas ryšių technologijas;
3. Priemonės, kuriomis užtikrinama, kad būtų išvengta su nusikalstama veika nesusijusių nereikalingų klausimų apie aukos asmeninį gyvenimą;
4. Priemonės, leidžiančios vykdyti uždara teismo posėdį.

Direktyva nėra ribojamas konkretus specialių apsaugos priemonių, skiriamų specialių apsaugos poreikių turinčiai aukai, skaičius. Dėl konkrečių priemonių taikymo, įvertinus individualias aukos aplinkybes, sprendžia ikiteisminio tyrimo ir kitus baudžiamojo proceso veiksmus atliekantys pareigūnai.

Kiti svarbūs aspektai

Direktyvos 5-ajame skyriuje akcentuojami du aspektai, būtent – specialistų mokymas ir tarnybų bendradarbiavimas. 25-uju direktyvos straipsniu rekomenduojama organizuoti mokymus visiems specialistams, turintiems tiesioginį kontaktą su aukomis. Tokiais profesionalais laikomi policininkai, teismų administracijos personalas, prokurorai, advokatai, teisėjai, paramos aukoms ir atkuriamojo teisingumo tarnybų darbuotojai ir panašiai. Teisingumo generalinio direktorato gairių dokumente nurodoma, kad valstybių narių įsipareigojimai mokymų srityje apima ir profesionalaus, nediskriminuojančio supratimo apie aukų poreikius ugdymą. Atkreiptinas dėmesys, kad apie „aukų poreikius“ kalbama 8-ajame ir 9-ajame direktyvos straipsniuose („Paramos aukoms tarnybos“) bei 4-ajame skyriuje („Specialių apsaugos poreikių nustatymas“). 26-ajame direktyvos straipsnyje pabrėžiama bendradarbiavimo tarp valstybių narių svarba, nurodant, kad bendradarbiaujant reikia siekti šių tikslų: (1) keistis gerosios praktikos pavyzdžiais, (2) konsultuotis dėl konkrečių atvejų ir (3) padėti europiniams tinklams, sprendžiantiems su aukų teisėmis tiesiogiai susijusius klausimus. Šiuo straipsniu taip pat pabrėžiama būtinybė didinti informuotumą, įpareigojant valstybes narės imtis atitinkamų veiksmų, kuriais siekiama: (1) geriau informuoti apie šioje direktyvoje nustatytas teises, (2) sumažinti traumavimo riziką, (3) kuo labiau sumažinti neigiamus nusikaltimų padarinius – antrinio ar pakartotinio traumavimo, bauginimo ir keršto riziką. Šių priemonių pirmiausia turėtų būti imtasi tikslinių rizikos grupių, pavyzdžiui, nepilnamečių, smurto dėl lyties ar smurto artimoje aplinkoje aukų, atžvilgiu. Kaip galimus tokių priemonių pavyzdžius direktyva nurodo informavimo ir sąmoningumo didinimo kampanijas, mokslinių tyrimų ir švietimo programas, bendradarbiavimą su atitinkamomis pilietinės visuomenės organizacijomis ir kitais suinteresuotaisiais subjektais. Valstybės narės privalo užtikrinti, kad būtų organizuojamos bendro pobūdžio informuotumo didinimo kampanijos. Informacija turi būti prieinama plačiai visuomenei (pavyzdžiui, platinant skrajutes, plakatus, informaciją skleidžiant internetinėje erdvėje ir pan.)

ir pateikiama būtent tose įstaigose, į kurias auka galimai kreipsis po nusikaltimo (pavyzdžiui, ligoninėse, moterų teisių organizacijose, ambasadose, konsulatuose ir pan.).

Kodėl svarbu laikytis direktyvoje numatytų reikalavimų?

Direktyvoje numatytų reikalavimų būtina laikytis dėl keleto priežasčių. Direktyvoje pateikiamas gana aiškus ir išsamus metodų, įrankių ir priemonių, skirtų pagerinti atskirų valstybių narių paramos aukoms sistemas pagal tos valstybės galimybes ir poreikius, sąrašas. Šios išsamios, plataus poveikio direktyvos tikslus galima pasiekti įvairiais būdais, t. y. derinant teisines, administracines ir praktines priemones. Taip pat reikėtų atsižvelgti ir į gerąją praktiką paramos aukoms ir jų apsaugos srityse. Atidžiai nagrinėjant direktyvos tikslus, t. y. siekį užtikrinti, kad nusikaltimų aukoms būtų teikiama tinkama informacija, parama ir apsauga, ir kad jos galėtų dalyvauti baudžiamajame procese, kyla kitas klausimas: „Kaip valstybės narės gali *nenorėti* perkelti šios direktyvos?“

Valstybės narės iki 2015 m. lapkričio 16 d. privalėjo priimti teisės aktus, gaires bei administracines priemones, kuriomis būtų įgyvendintos šios direktyvos nuostatos. Po to seks dvejų metų trukmės laikotarpis, kurio pabaigoje Komisija Europos Parlamentui ir Tarybai pateiks ataskaitą apie direktyvos įgyvendinimą kiekvienoje valstybėje narėje (29-asis straipsnis). Kiekviena valstybė narė yra įpareigota Komisijai pateikti visus turimus duomenis apie tai, kaip nusikaltimų aukos naudojosi direktyvoje numatytomis teisėmis. Pirmą duomenų rinkinį reikia pateikti iki 2017 m. lapkričio 16 d.. Po to atsiskaitoma kas trejus metus.

Dar viena priežastis, skatinanti valstybes nares kaip įmanoma greičiau ir efektyviau perkelti direktyvos nuostatas į nacionalinės teisės sistemas yra susijusi su Europos Sąjungos direktyvų „tiesioginiu veikimu“. Jei valstybė narė iki numatyto termino neperkelia direktyvos nuostatų arba jei direktyva perkeliama neteisingai, asmenys gali kreiptis į nacionalinius teismus, reikalaudami, kad direktyvos nuostatos būtų taikomos vietoje nacionalinių įstatymų.

Galiausiai reikia pažymėti, kad 2015 m. gruodžio 7 d. Europos Komisija paskelbė 2016-2019 metų veiksmų planą, kuriuo numatoma skatinti LGBTI asmenų lygybę. Vienas iš šiame dokumente numatytų veiksmų: „2015 m. lapkričio 16 d. suėjus Aukų direktyvos perkėlimo į nacionalinę teisę terminui, Komisija, jei reikės, galės imtis teisinių veiksmų prieš laiku direktyvos tinkamai neperkėlusias valstybes

nares“. Dokumente kalbama ir apie kitas Aukų rinkinio direktyvas: „Komisija, stebėdama, kaip valstybės narės taiko nuo 2011 m. sausio 11 d. įsigaliojusius direktyvą 2011/99/ES dėl Europos apsaugos orderio ir reglamentą (ES) Nr. 606/2013, atsižvelgęs į tai, ar šalyje civilinio ir baudžiamojo proceso metu tos pačios lyties porų atžvilgiu išduoti apsaugos orderiai yra pripažįstami (remiantis jau minėtų dokumentų nuostatomis) kitose valstybėse narėse“.²⁸

Darytina išvada, jog direktyvą įgyvendinti reikia būtent dėl to, kad ji iš esmės pagerina visų aukų, o ypač – LGBT* bendruomenei priklausančių aukų, apsaugą.

---

28 Pavyzdžiui, atkreipkite dėmesį į http://global.oup.com/uk/orc/law/eu/hargreaves_concentrate3e/resources/outlines/ch02/essay.

Įrankių rinkinys

AUTORIAI: TOMAS VYTAUTAS RASKEVIČIUS, NATALIJA BITIUKOVA
IR VILIUS VELIČKA

Priemonės, kuriomis siekiama Direktyvos tikslų, gali apimti valstybės mastu taikomus elgesio kodeksus/gaires, skirtus specialistams (policijos, teismų, paramos aukoms tarnybų ir kitų institucijų atstovams), nuolat bendraujantiems su nusikaltimų aukomis. Tokios gairės, greičiausiai, pareikalaus aiškaus atsakomybių padalinimo tarp skirtingų institucijų. Šios gairės turėtų būti paviešintos, išplatintos bei lydimos atitinkamų mokymų specialistams.

Europos Komisijos Teisingumo generalinis direktoratas,
„Gidas dėl Direktyvos 2012/29/ES perkėlimo ir įgyvendinimo“

Šio įrankių rinkinio tikslas – suteikti teisėsaugos ir teisėtvarkos pareigūnams žinių ir priemonių, skirtų užtikrinti nukentėjusiųjų nuo neapykantos nusikaltimų asmenų teises ir jų apsaugą. Neapykantos nusikaltimų tyrimas bei veikų išaiškinimas nėra šio rinkinio dalykas, dėl to siūlome juo naudotis kartu su Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro patvirtintomis *Metodinėmis rekomendacijomis dėl nusikalstamų veikų, padarytų rasiniais, nacionalistiniais, ksenofobiniais, homofobiniais ar kitais diskriminacinio pobūdžio motyvais, ikiteisminio tyrimo organizavimo, vadovavimo jam ir atlikimo ypatumų* (2009), Nacionalinės LGBT* teisių organizacijos LGL parengtu leidiniu „Neapykantos nusikaltimai: praktinis vadovas policijos

pareigūnams“ (2014), Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos (ESBO) išleistu leidiniu „Baudžiamoji atsakomybė už neapykantos nusikaltimus: praktinis vadovas“ (2014) bei panašaus pobūdžio ekspertinėmis gairėmis.

Pagrindinis dokumentas, kuriuo buvo vadovautasi rengianti šį rinkinį, yra Europos Parlamento ir Tarybos direktyva, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai 2012/29/ES (2012) (toliau – Direktyva 2012/29/ES, Direktyva). Tam tikrais atvejais, šis rinkinys nustato aukštesnius standartus negu įtvirtinta Direktyvoje 2012/29/ES. Šiuo atžvilgiu yra reikšmingas Direktyvos konstatuojamosios dalies 11-asis punktas, teigiantis, kad Direktyva nustato tik minimalias nusikaltimų aukų paramos ir apsaugos taisykles. Valstybės narės gali išplėsti šioje Direktyvoje nustatytas teises, kad užtikrintų aukštesnio lygio apsaugą.

Šiuo rinkiniu nėra siekiama nustatyti alternatyvias Lietuvoje egzistuojančiam teisiniam reguliavimui taisykles. Leidiniu veikia yra siekiama paaiškinti lakoniškas teisės aktų nuostatas. Šio rinkinio instrumentai – protokolai ir gairės – galėtų būti integruoti į Lietuvos nacionalinę teisę, jeigu juos patvirtintų atitinkamų institucijų vadovai. Kviečiame teisėsaugos institucijų vadovus apsvastyti galimybę įtraukti rinkinio įrankių nuostatas į savo rengiamus įsakymus, rekomendacijas ar kitus dokumentus.

Bendraudant su nepilnamečiais asmenimis, nukentėjusiais nuo homofobinių, bifobinių ar transfobinių nusikalstamų veikų, rekomenduotina šiuo rinkiniu vadovautis kartu su Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymu „Dėl Rekomendacijų dėl nepilnamečio liudytojo ir nukentėjusiojo apklausos patvirtinimo“. Taip pat, jeigu nukentėjusiojo padidintas pažeidžiamumas gali būti sąlygotas ne tik jo seksualinės orientacijos ir (ar) lytinės tapatybės, bet ir kitų diskriminacijos pagrindų, pavyzdžiui, rasės, tautybės, religijos ar įsitikinimų, negalios, rekomenduotina atsižvelgti į atitinkamas gaires dėl bendravimo su šiomis asmenų grupėmis. Tokių gairių pavyzdys yra JAV Teisingumo departamento 2008 metais išleistas vadovas „Pirmasis kontaktas su nusikaltimų aukomis“, kurio bendrieji principai galėtų būti pritaikomi ir kitose jurisdikcijose.

Šis rinkinys remiasi kitų valstybių patirtimi organizuojant paramą asmenims, nukentėjusiems nuo homofobinių, bifobinių ar transfobinių nusikalstamų veikų baudžiamojo proceso metu ir už jo ribų. Literatūros, teisės aktų, rekomendacijų ir kitų dokumentų, kurie buvo naudojami sudarinėjant šį rinkinį, sąrašą rasite rinkinio dalyje „Šaltiniai“.

Rinkinyje naudojami terminai yra paaiškinti Įrankyje Nr. 7 „Terminų žodynas“. Atkreipiamė dėmesį, kad Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (BK) nuostatos, susijusios su neapykantos nusikaltimais – BK 60 str. 1 d. 12 p., 129 str. 2 d. 13 p., 135 str. 2 d. 13 p., 138 str. 2 d. 13 p., 169-170(2) str. – nenumato lytinės tapatybės kaip vieno iš saugomų pagrindų. Dėl to gali būti neaišku, kaip tinkamai kvalifikuoti transfobines nusikalstamas veikas. Siūlytume atsižvelgti į Direktyvos 2012/29/ES konstatuojamosios dalies 17-ąjį punktą, kuriame nurodoma, kad „smurtas, kuris nukreiptas į asmenį dėl to asmens lyties, lytinės tapatybės ar lytinės raiškos arba nuo kurio neproporcingai dideliu mastu kenčia tam tikros lyties asmenys, suprantamas kaip smurtas dėl lyties“. Tad, atitinkamai, transfobinės nusikalstamos veikos turėtų būti kvalifikuojamos kaip nusikalstamos veikos, padarytos siekiant išreikšti neapykantą asmenų grupei ar jai priklausančiam asmeniui dėl lyties.

Šis rinkinys nėra kazuistinio pobūdžio, dėl to negali pateikti atsakymų, kaip elgtis kiekvienoje konkrečioje situacijoje. Mes siūlome, kad šis rinkinys būtų ne tik išplatintas, bet ir būtų vykdomi mokymai, skirti parengti policijos, prokuratūros ir teismų sistemos darbuotojus suprasti ir atsiliiepti į nukentėjusiųjų nuo homofobinių, bifobinių ar transfobinių nusikalstamų veikų asmenų poreikius.

Tikimės, kad šis rinkinys bus naudingas Lietuvos teisėsaugos ir teisėtvarkos pareigūnams jų kasdiniame darbe bei prisidės prie efektyvaus nukentėjusiųjų procesinių teisių įgyvendinimo.

Įrankis Nr. 1 – Protokolas policijos pareigūnams

Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos,
teritorinių policijos įstaigų, policijos profesinio ugdymo įstaigų ir
specializuotų policijos įstaigų vadovams, darbuotojams bei policijos pareigūnams

PROTOKOLAS POLICIJOS PAREIGŪNAMS DĖL NUKENTĖJUSIŲJŲ NUO HOMOFOBINIŲ, BIFOBINIŲ IR TRANSFOBINIŲ NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ

Pirmas nukentėjusio asmens kontaktas su policijos pareigūnais, pavyzdžiui, pranešant apie įvykį telefonu ar kreipiantis asmeniškai, palieka ilgalaikį įspūdjį apie policijos darbą. Telefonu arba asmeniškai registruojant tariamą neapykantos nusikaltimo atvejį, nukentėjusį asmenį reikia nuraminti, padrąsinti, elgtis su juo mandagiai, vadovaujantis bendražmogiškais paramos ir jautrumo principais.

Policijos koledžas (Jungtinė Karalystė),
„Neapykantos nusikaltimų operatyvinės gairės“

I. PIRMASIS KONTAKTAS

1. Pasisveikinkite su nukentėjusiu asmeniu ir prisistatykite, nurodydami savo vardą, pavardę ir pareigas. Trumpai paaiškinkite vykdomą procedūrą ir jos eigą.
2. Leiskite nukentėjusiam asmeniui pasijausti saugiai, parodykite, kad jums rūpi jo gerovė – atitinkamai rinkite žodžius, kontroliuokite savo laikyseną, apklausinėjimo būdą ir balso toną. Nuraminkite nukentėjusį asmenį, priklausomai nuo situacijos galima pasiūlyti atsigerti vandens. Savo susirūpinimą išreikškite kūno kalba – nesibaiminkite pritariamai linksėti galva, nevenkite žiūrėti nukentėjusiam asmeniui į akis, nestovėkite, jei nukentėjęs asmuo sėdi, nesukryžiuokite rankų, kalbėkite ramiai ir atlaidžiai.
3. Bendravimo metu pasistenkite užtikrinti nukentėjusio asmens privatumą:
  - 3.1. Jei esate ne policijos komisariate, o, pavyzdžiui, nusikalstamos veikos padarymo vietoje, reikia nukentėjusio asmens pasiteirauti, kur jam būtų patogiau atsakyti į keletą klausimų, o tada ten jį palydėti.

- 3.2. Jei esate policijos komisariatare, imkitės priemonių, kad nukentėjęs asmuo išvengtų kontakto su galimu įtariamuoju. Nuveskite nukentėjusį asmenį į atskirą patalpą, atokiau nuo bendro naudojimo patalpų ir priimamojo.
4. Pasiteiraukite, kaip nukentėjęs asmuo norėtų, kad jūs į jį kreiptumėtės (pavyzdžiui, „Kaip pageidautumėte, kad į jus kreipčiausi?“). Jei nukentėjusio asmens vardas nebūdingas lyčiai, kuriai, Jūsų manymu, jis priklauso, venkite kritiškų komentarų. Jei nesate tikri dėl to, kaip reikėtų įvardyti nukentėjusio asmens lytį, pasiteiraukite, kaip jis norėtų, kad žmonės į jį kreiptųsi. Jei netyčia panaudosite neteisingą posakį ar įvardį, nuoširdžiai atsiprašykite ir toliau tęskite apklausą.
  5. Pasiteiraukite, ar nukentėjęs asmuo nėra sužeistas. Jeigu asmuo yra sužeistas, pirmiausia nukentėjusiam asmeniui būtina suteikti medicininę pagalbą.
  6. Paprašykite nukentėjusio asmens keliais sakiniais papasakoti, kas atsitiko. Jei norite, kad nukentėjęs asmuo atsipalaiduotų ir atvirai papasakotų apie neapykantos nusikaltimą, iš pradžių tikslingiausia užduoti nesudėtingus klausimus, leidžiančius asmeniui atgauti pusiausvyrą (pavyzdžiui, „Ar norėtumėte ko nors atsigeriti?“). Paaiškinkite, kad nukentėjusį asmenį išsamiau apklausite vėliau.
  7. Jei pirmą kartą su nukentėjusiu asmeniu bendraujate nusikalstamos veikos padarymo vietoje, tuomet:
    - 7.1. Nustatykite įvykio vietą ir užtikrinkite, kad būtų išsaugoti nusikalstamos veikos pėdsakai. Baikite pildyti reikiamus protokolus ir, jei tyrimą tęs kitas pareigūnas, perduokite jam šią informaciją.
    - 7.2. Įteikite nukentėjusiam asmeniui informacinį lapelį, kuriame pateikta:
      - a) nuo homofobija, bifobija ar transfobija motyvuotų neapykantos nusikaltimų nukentėjusiems asmenims paramą teikiančių organizacijų kontaktiniai duomenys; patartina iš anksto susitarti su šiomis organizacijomis dėl bendradarbiavimo;
      - b) vietinių ar nacionalinių paramos aukoms tarnybų (jei tokių yra) kontaktiniai duomenys;
      - c) kur reikėtų kreiptis dėl informacijos apie tyrimo procesą.

II. NUKENTĖJUSIO ASMENS SPECIALIŲ APSAUGOS POREIKIŲ NUSTATYMAS

Nukentėjusio asmens specialių apsaugos poreikių vertinimą reikia atlikti kaip įmanoma skubiau. Tam tikrais atvejais nukentėjęs asmuo gali būti nepajėgus suteikti reikiamą informaciją (pavyzdžiui, jei jis yra sunkiai sužeistas arba itin jauno amžiaus). Tokiais atvejais reikėtų pasidomėti, ar tokios

informacijos negalėtų suteikti giminės, tėvai, paramos tarnybų darbuotojai ar bet koks kitas tinkamas asmuo. Emociškai susijaudinusiems asmenims taip pat gali prireikti skirti daugiau laiko ir atitinkamos profesinės pagalbos. Jei apskritai neįmanoma atlikti specialių apsaugos poreikių vertinimo, pareigūnui gali tekti ieškoti informacijos iš kitų prieinamų šaltinių, kad būtų galima įvertinti neigiamo poveikio rizikos nukentėjusiam asmeniui laipsnį ateityje bei parinkti tinkamiausias apsaugos priemones. Specialių apsaugos poreikių vertinimas gali būti neatliekamas, jei tokie nukentėjusiojo poreikiai buvo nustatyti kitais būdais – remiantis specialisto pažyma ar išvada, pakartotinės rizikos vertinimo išvada ar panašiai.

APKLAUSOS VIETOS PARUOŠIMAS

8. Nukentėjusį asmenį reikia apklausti tam tinkamoje vietoje, kur jis jausis saugiai, jo pasakojimo apie įvykius negirdės kiti policijos nuovadoje esantys žmonės. Reikėtų vengti bet kokio kontakto tarp nukentėjusiojo ir galimo įtariamojo (net laukiamajame), nebent pagal baudžiamojo proceso tvarką toks kontaktas yra neišvengiamas – pavyzdžiui, jei reikia, kad nukentėjęs asmuo ir įtariamasis susitiktų atliekant akistatą.
9. Įvertinkite nukentėjusio asmens galimybes su jumis susikalbėti ir nustatykite, kokia apimtimi tai trukdys bendrauti:
  - 9.1. jei nukentėjęs asmuo turi kalbinių sunkumų, reikia kuo skubiau užtikrinti jam galimybę pasinaudoti tinkamomis vertimo žodžiu ar raštu paslaugomis ar gauti kitą reikalingą lingvistinio pobūdžio pagalbą. Užtikrinkite, kad vertėjai žodžiu ar raštu būtų susipažinę su tikslia ir pagarbia LGBT* bendruomenės terminologija (žr. Įrankį Nr. 7 – Terminų žodynas).
  - 9.2. jei nukentėjusiam asmeniui yra sunku jus suprasti, pasvarstykite, ar nevertetų kreiptis į psichologą, žmonių su negalia teisių gynėją ar kitos srities profesionalą; visą rašytinę informaciją teikite *lengvai suprantama* forma.
10. Informuokite nukentėjusį asmenį, kad, jei tai padėtų psichologiškai ir leistų jam jaustis patogiai, jį gali lydėti jo teisinis atstovas ar jo pasirinktas asmuo. Paaiškinkite, kad šį asmenį pasirenka pats nukentėjęs asmuo ir kad juo gali būti bet kas, pavyzdžiui, draugas, kaimynas, partneris, LGBT* teisių organizacijos atstovas ar bet kuris kitas asmuo.

SPECIALIŲ APSAUGOS POREIKIŲ VERTINIMAS

11. Paaiškinkite nukentėjusiam asmeniui, kas yra „specialūs apsaugos poreikiai“ ir ko siekiate užduodami šiuos klausimus. Trumpai papasakokite apie konfidencialumo taisykles, dalijimosi informacija ir duomenų saugojimo politiką. Paaiškinkite, kiek laiko galimai prireiks atsakant į klausimyno klausimus ir nurodykite, kad nukentėjusio asmens specialūs apsaugos poreikiai gali būti pakartotinai įvertinti vėlesniame etape, siekiant pritaikyti specialias apsaugos priemones individualioms nukentėjusio asmens aplinkybėms.

Bylose dėl neapykantos nusikalstamų veikų draudžiama kitai proceso šaliai atskleisti nukentėjusio asmens specialių apsaugos poreikių vertinimo pažymos turinį – tai gali sąlygoti pakartotinį traumavimą ir išaugusią keršto riziką, ypač kai įtariamasis ar įtariamieji priklauso ekstremistinėmis pažiūromis pasižyminčioms grupuotėms. Tai reiškia, kad tokią vertinimo pažymą ikiteisminio tyrimo ir bylos nagrinėjimo metu reikia laikyti atskirai nuo kitos bylos medžiagos. Pažymos originalas saugomas kartu su proceso dalyvių asmens duomenimis.

12. Pasiteiraukite, ar nukentėjęs asmuo neturi papildomų klausimų, ir nurodykite, kad dėl visų proceso metu kilusių klausimų jis gali nesidrovėdamas kreiptis į Jus.
13. Rekomenduojame paklausti, ar nukentėjęs asmuo sutinka, kad būtų atliktas jo specialių apsaugos poreikių vertinimas. Užtikrinus, kad jis davė sutikimą tokiam poreikių vertinimui, sumažėja tikimybė, kad nukentėjęs asmuo ginčys vertinimo pažymos turinį, o vertintojas turi aiškų pagrindą siūlyti konkrečias apsaugos priemones.
14. Pradėkite pildyti Nukentėjusiojo specialių apsaugos poreikių vertinimo pažymą (žr. Įrankį Nr. 4 – „Specialių apsaugos poreikių vertinimo gairės“). Svarbu pažymėti, kad pažymos forma tėra orientacinio pobūdžio – visą ten nurodytą informaciją reikia išgauti ne mechaniškai užduodant klausimus, o kalbant, bendraujant su nukentėjusiu asmeniu.
15. Svarbu įvertinti, kokia apimtimi kiekvienas pažymoje įvardytas aspektas aktualus konkrečiam nukentėjusiam asmeniui ir jo individualioms aplinkybėms. Nevarginkite nukentėjusio asmens pakartotiniais klausimais, jei yra aišku, kad konkrečiu atveju aktualūs tik tam tikri klausimai arba jei klausimas jau buvo atsakytas.

PRIEMONIŲ SKYRIMAS NUKENTĖJUSIEMS ASMENIMS SU SPECIALIAIS APSAUGOS POREIKIAIS

16. Pasiteiraukite nukentėjusio asmens, kokios, jo nuomone, paramos jam gali prireikti ikiteisminio tyrimo metu. Nukentėjusio asmens nuomonė gali būti nerealistiška, tačiau ji padės tiksliai nustatyti reikiamas specialias apsaugos priemones ir (arba) pritaikyti aktualiausias ar veiksmingiausias priemones.
17. Nustatykite ir užrašykite (žr. Įrankį Nr. 4 – „Specialių apsaugos poreikių vertinimo gairės“) konkrečius nukentėjusio asmens specialios apsaugos poreikius, o tada parinkite jam labiausiai tinkančias specialias apsaugos priemones.
18. Nustatę, kokias specialias apsaugos priemones reikėtų taikyti konkretaus nukentėjusio asmens atžvilgiu, informuokite jį ir praneškite, kaip žadate užtikrinti galimybę praktiškai pasinaudoti šiomis priemonėmis. Specialių apsaugos priemonių sąrašą ir jų skyrimo teisinį pagrindą galima rasti lentelėje Nr. 2, kurioje yra pateikiamas LR Generalinio prokuroro 2016 m. vasario 29 d. patvirtintų Rekomendacijų dėl nukentėjusiųjų specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo priedas Nr. 3 „Baudžiamajame procese taikomų specialiųjų apsaugos priemonių atmintinė“.
19. Jei po specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo paaiškėja, kad šiuo atveju reikėtų taikyti specialią apsaugos priemonę – besispecializuojančio pareigūno atliekamą apklausą, arba specialią apsaugos priemonę – tos pačios lyties pareigūno atliekamą apklausą, – prieš užfiksuojant nukentėjusio asmens parodymus, užtikrinkite, kad šios priemonės bus įgyvendintos. Ypač svarbu, kad:
  - a) būtų pakviestas su nuo homofobija, bifobija ar transfobija motyvuotų neapykantos nusikaltimų nukentėjusiais asmenimis apmokytas dirbti pareigūnas, ir (arba):
  - b) nukentėjusiam asmeniui apklausti būtų pakviestas nurodytos lyties pareigūnas.

Lentelė Nr. 1. Baudžiamajame procese taikomų specialių apsaugos priemonių atmintinė

BAUDŽIAMAJAME PROCESĖ TAIKOMŲ SPECIALIŲ APSAUGOS PRIEMONIŲ ATMINTINĖ			
Speciali apsaugos priemonė	BPK str.	Nusikalstama veika	Subjektas
Lydinčio asmens dalyvavimas	9 str. 5 d., 56 ¹ str.	Nusikalstamų veikų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir nелеčiamumui, smurto artimoje aplinkoje, prekybos žmonėmis bylose, taip pat bylose, susijusiose su diskriminavimu ar neapykanta dėl lyties	Pilnametis
		Visos nusikalstamos veikos	Nepilnametis
To pačios lyties pareigūno atliekama apklausa	185 str. 2 d.	Nusikalstamų veikų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir nелеčiamumui, smurto artimoje aplinkoje, taip pat bylose, susijusiose su diskriminavimu ar neapykanta dėl lyties	Visi
Besipaciali-zuojančio pareigūno atliekama apklausa		Nusikalstamų veikų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir nелеčiamumui, smurto artimoje aplinkoje, prekybos žmonėmis bylose, taip pat bylose, kai nukentėjo nepilnametis	Visi
To paties pareigūno atliekama pakartotinė apklausa	186 str. 2 d.	Visos nusikalstamos veikos	Nepilnametis

BAUDŽIAMAJAME PROCESE TAIKOMŲ SPECIALIŲ APSAUGOS PRIEMONIŲ ATMINTINĖ			
Speciali apsaugos priemonė	BPK str.	Nusikalstama veika	Subjektas
Vertėjo dalyvavimas	8 str. 4 d.	Visos nusikalstamos veikos	Nemokantys lietuvių kalbos ar turintys kalbos, klausos, psichinę negalią
Pranešimas apie įtariamojo suėmimą	128 str. 4 d. 308 str. 5 d.	Visi nusikaltimai	Visi
Pranešimas apie įtariamojo paleidimą į laisvę ar pabėgimą iš laisvės atėmimo vietos	128 str. 4 d. 308 str. 5 d.	Visos nusikalstamos veikos	Visi
Pranešimas apie teisės aktuose nustatytas galimas taikyti apsaugos priemonės ir jų skyrimo tvarką	128 str. 4 d.	Visos nusikalstamos veikos	Visi
Atstovo pagal įstatymą dalyvavimas	53 str.	Visos nusikalstamos veikos	Nepilnamečiai
			Pilnamečiai neveiksnūs asmenys, taip pat BPK 53 str. 4 d. numatyti asmenys

Privaloma /
Rekomenduotina

Privaloma

Privaloma, išskyrus atvejus, kai nukentėjusiojo gyvenamoji vieta nežinoma ar tai padarytų žalos įtariamajam

Privaloma, kai nukentėjusysis prašo

Privaloma

Rekomenduotina

BAUDŽIAMAJAME PROCESE TAIKOMŲ SPECIALIŲ APSAUGOS PRIEMONIŲ ATMINTINĖ

Speciali apsaugos priemonė	BPK str.	Nusikalstama veika	Subjektas	Privaloma / Rekomenduotina
Igaliotojo atstovo dalyvavimas	55 str. 4 d.	Nusikalstamų veikų žmogaus sveikatai, laisvei, seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui; nusikalstamų veikų vaikui ir šeimai ar dorovei bylose, kai be igaliotojo atstovo pagalbos nukentėjusiojo nepilnamečio teisės ir teisėti interesai nebūtų tinkamai ginami	Visi	Rekomenduotina
Aplausa garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis	183 str. 4 d.	Visos nusikalstamos veikos	Nukentėjusysis, kuriam taikomos apsaugos nuo nusikalstamo poveikio priemonės, arba kuris dėl kitų svarbių priežasčių negali atvykti į apklausą	Rekomenduotina
Aplausa pas ikiteisminio tyrimo teisėją	185 str. 186 str. 1 d.	Visos nusikalstamos veikos	Nepilnametis	Rekomenduotina
Aplausa vaikų apklausoms pritaikytose patalpose	186 str. 2 d.	Visos nusikalstamos veikos	Pilnametis	Rekomenduotina

BAUDŽIAMAJAME PROCESE TAIKOMŲ SPECIALIŲ APSAUGOS PRIEMONIŲ ATMINTINĖ			
Speciali apsaugos priemonė	BPK str.	Nusikalstama veika	Subjektas
			Privaloma / Rekomenduotina
Apklausa ne daugiau kaip vieną kartą	186 str. 2 d.	Visos nusikalstamos veikos Smurto artimoje aplinkoje ir seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų bylose	Nepilnametis Pilnametis
Apklausa metu daromas vaizdo ir garso įrašas	186 str. 2 d.	Visos nusikalstamos veikos	Nepilnametis Privaloma
			Pilnametis
			Rekomenduotina, kai nėra galimybės skubiai pristatyti apklausai pas ikiteisminio tyrimo teisėją, taip pat siekiant užfiksuoti nukentėjusiojo emocinę būklę ar elgesį
Apklausa nedalyvaujant įtariamajam	186 str. 3 d.	Visos nusikalstamos veikos	Nepilnametis
			Rekomenduotina, jeigu įtariamasis gali daryti poveikį
Specialistų dalyvavimas apklausoje (psichologas, socialinis darbuotojas)	186 str. 5 d. 188 str. 5 d.	Visos nusikalstamos veikos	Nepilnametis
			Privaloma, kai to prašo proceso dalyviai, kitais atvejais rekomenduotina
			Pilnametis
			Rekomenduotina, jeigu tai padėtų apklausti nukentėjusįjį

III. NUKENTĖJUSIŲ ASMENŲ PARODYMŲ UŽFIKSAVIMAS

Nusikalstamos veikos traumą patyrusiems asmenims reikia išsikalbėti ir išsipasakoti. Svarbu, kad nukentėjusių asmenų jausmus suprastų ir jų pasakojimą išklaustytų jų nesmerkiantis klausytojas. Pareiškimą pateikusį asmenį būtina apklausti nedelsiant, nebent egzistuoja kokia nors pateisinama priežastis. Vėlavimą galima pateisinti, jei nukentėjęs asmuo labai susijaudinęs, pavyzdžiui, esant nusikalstamos veikos įvykio vietoje. Tokiu atveju apklausą reikėtų atidėti vėlesniam laikui. Jei tik įmanoma, apklausą reikia atlikti jau pirmojo susitikimo metu.

20. Leiskite nukentėjusiam asmeniui savais žodžiais papasakoti, kas nutiko. Stenkitės nedaryti įtakos pasakojimui apie nusikalstamą veiką. Net jei Jums atrodo, kad nukentėjęs asmuo yra kiek sutrikęs, negalima atsainiai žiūrėti į jo pateiktą informaciją. Prieš kreipdamiesi į kitus asmenis dėl informacijos, pasistenkite užtikrinti, kad buvo užduoti visi reikiami klausimai ir nukentėjęs asmuo jums papasakojo viską, ką tik galėjo.
21. Jūsų klausimai turi būti aiškūs, konkretūs ir, pageidautina, trumpi. Stenkitės užduoti atvirus klausimus, kurie leistų nukentėjusiam asmeniui išsiplėsti, pavyzdžiui, „Gal galėtumėte man papasakoti, kas nutiko?“ arba „Ar turite ką pridurti?“ (žr. Įrankį Nr. 5 – „Rekomendacijos asmenų, nukentėjusių nuo homofobinių, bifobinių ir transfobinių nusikalstamų veikų, apklausai“).
22. Jei norite užduoti itin jautrų klausimą, paaiškinkite nukentėjusiam asmeniui, kam to reikia, pavyzdžiui, pasakykite „Aš turiu Jūsų to paklausti, nes privalau užrašyti Jūsų labai ypač svarbią informaciją ir noriu viską užfiksuoti teisingai.“ Informuokite, kad kartais klausimus tenka performuluoti, tačiau tai nereiškia, kad netikite teikiama informacija.
23. Apklausiant nukentėjusį asmenį, negalima jo kaltinti dėl jo elgesio prieš įvykstant nusikalstamai veikai, jos metu ar po jos. Reikėtų vengti klausimų ar pasisakymų, kuriuos galima suprasti kaip kaltinimus (pavyzdžiui, „Kodėl nepabėgote?“, „Kodėl nešaukėte?“, „Kodėl nesipriešinote?“ ir „Tai – nelogiška“).
24. Pasiteiraukite, ar, nukentėjusio asmens manymu, nusikalstamą veiką motyvavo (tai reiškia, ar nusikalstamos veikos sudedamąja dalimi buvo) homofobija, bifobija ar transfobija ir ar praeityje jis nėra nukentėjęs nuo panašių nusikalstamų veikų (net jei apie jas nebuvo pranešęs). Tam, kad nukentėjęs asmuo atsivertų

ir pasipasakotų, užduokite atvirus klausimus. Neleiskite jam savęs kaltinti, sakykite, „Jūs nepadarėte nieko blogo“, „Jūs dėl to nekaltas.“

Jei informacija apie asmens transseksualumą yra reikšminga inkriminuojamos nusikalstamos veikos atveju (pavyzdžiui, jei nukentėjęs asmuo mano, kad tiriamoje nusikalstamoje veikoje vaidmenį suvaidino transfobija), ją atskleisti būtina. Detalesnė informacija apie tai, ar asmeniui buvo atlikta lyties keitimo operacija, greičiausiai nėra reikšminga, nebent kaltinimai yra konkretaus seksualinio pobūdžio.

25. Priimkite tai, kaip nukentėjęs asmuo kalba apie veiksmus, kūno dalis, vietas ir žmones, ir patys vartokite šiuos terminus. Jei nesate girdėjęs kokio nors nukentėjusio asmens vartojamo termino, paprašykite paaiškinti. Patartina būti iš anksto susipažinus su LGBT* bendruomenės kontekste reikšmingomis sąvokomis (žr. Įrankį Nr. 7 – „Terminų žodynas“).
26. Jei nukentėjęs asmuo nerimauja, pasiūlykite padaryti pertraukėlę ir paklauskite jo, ar jis nenorėtų ko nors atsigerti (pavyzdžiui, kavos, arbatos ar vandens).

IV. INFORMACIJOS TEIKIMAS

INFORMACIJA APIE NUKENTĖJUSIOJO TEISES IR JO NUKREIPIMAS Į PARAMOS TARNYBAS

Nukentėję asmenys dažnai nuogaštauja dėl savo vaidmens ikiteisminiame tyrime ar bylos nagrinėjimo procese. Kartais nukentėjusiam asmeniui nusiraminti padeda žinojimas, ko galima tikėtis po nusikalstamos veikos. Gera praktika – turėti internetinę svetainę, skirtą informacijai apie nukentėjusiųjų asmenų teises.

27. Padėkokite nukentėjusiam asmeniui už tai, kad jis su jumis pasidalino savo patirtimi. Tuo parodysite, kad suvokiate, ką jam teko išgyventi.
28. Nukentėjusį asmenį reikia išsamiai informuoti apie jo teises. Ši informacija turi būti pateikta brošiūroje (žr. Įrankį Nr. 6 – „Informacijos nusikaltimų aukoms brošiūra“). Šis dokumentas privalo būti surašytas paprasta, suprantama kalba, jame būtina nurodyti, kokių konkrečių veiksmų reikėtų imtis, kad būtų galima įgyvendinti šias teises:
  - kaip pasinaudoti teise proceso metu būti lydimam nukentėjusio asmens pasirinkto asmens;
  - kaip ir kada galima gauti informaciją apie bylą;

- kaip ir kada galima prašyti apsaugos nuo galimai nusikalstamą veiką padariusio asmens ar siekti kitų apsaugos priemonių;
- kaip ir kada galima prašyti teisinės pagalbos ar patarimų teisiniais klausimais;
- kaip ir kada galima išsireikalauti kompensaciją iš nusikalstamą veiką padariusio asmens;
- kaip ir kada galima prašyti, kad nukentėjusiam asmeniui būtų suteiktos vertimo žodžiu ar raštu paslaugos;
- informacija apie bet kokias specialias apsaugos priemones, procedūras ir (ar) susitarimus, galinčius padėti ginti nukentėjusių asmenų, atvykusių iš kitų ES valstybių narių, interesus (pavyzdžiui, ambasadų ar konsulatų kontaktiniai duomenys);
- informacija apie tai, kokia tvarka galima užregistruoti skundą, jei kompetentinga institucija (pavyzdžiui, policija) ikiteisminio tyrimo metu negerbia nukentėjusio asmens teisių;
- kaip galima gauti kompensaciją už išlaidas, susijusias su dalyvavimu baudžiamajame procese (pavyzdžiui, kelionių išlaidos ar prarastos darbo pajamos);
- paramą nuo neapykantos nusikalstamų veikų (pageidautina – homofobija, bifobija ar transfobija motyvuotų neapykantos nusikaltimų) nukentėjusiems asmenims teikiančių organizacijų kontaktiniai duomenys;
- kitų nacionalinių ar vietinių paramą aukoms teikiančių tarnybų (jei tokių yra), bendruomenines paslaugas teikiančių organizacijų ar psichikos sveikatos priežiūros tarnybų kontaktiniai duomenys;
- kur reikėtų kreiptis dėl informacijos apie ikiteisminio tyrimo bylą ar jos eigą (kontaktinė informacija);
- informacija apie nukentėjusio asmens teises ir pareigas baudžiamojo proceso metu, įskaitant ir tai, ar tyrimas būtų nutrauktas tuo atveju, jei nukentėjęs asmuo nuspręstų atsiimti savo skundą, bei informaciją apie jo teisę reikalauti, kad iš bylos būtų pašalinti jo asmens duomenys (jei įmanoma), ir visas kitas procesines teises, kurios dar nebuvo paminėtos ir kurias užtikrina Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas ir kiti įstatymai bei teisės aktai.

29. Žodžiu atkreipkite nukentėjusio asmens dėmesį į informaciją apie paramos aukoms tarnybas ir paaiškinkite, kokią paramą šios organizacijos teikia. Paaiškinkite nukentėjusiam asmeniui, kad kai kurios tarnybos yra specializuotos

teikti paramą nuo homofobija, bifobija ar transfobija motyvuotų neapykantos nusikaltimų nukentėjusiems asmenims, ir nurodykite, kodėl jam būtų naudinga su jomis susisiekti.

30. Pasiteiraukite nukentėjusio asmens, ar jis pageidautų, kad jį nedelsiant nukreiptumėte į šias tarnybas. Paaiškinkite, ką praktiškai reiškia toks „nukreipimas“. Nurodykite, kad nukentėjęs asmuo vėliau gali persigalvoti (pavyzdžiui, jei jis šiuo metu nenori būti nukreiptas į paramos tarnybas, jis vėliau gali pats su jomis susisiekti).
31. Bylos medžiagoje pažymėkite nukentėjusio asmens pageidavimus ir, jei jis to nori, nukreipkite jį į paramos aukoms tarnybas.

Policijos protokole apie padarytą nusikalstamą veiką rekomenduojama nurodyti, ar nukentėjęs asmuo pageidauja būti nukreiptas į paramos tarnybas. Tai parodytų, kad tokia galimybė buvo aptarta su nukentėjusiu asmeniu, ir užfiksuotų jo atsakymą. Tai, savo ruožtu, reiškia, kad turi būti numatyti atitinkami policijos mechanizmai, galintys užtikrinti, kad būtų laikomasi nukentėjusio asmens pageidavimų. Paramos aukoms tarnybos taip pat turėtų užtikrinti, kad jiems perduodamų asmens duomenų valdymo ir (ar) tvarkymo tvarka atitiktų Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo nuostatas. Informacija, kurią paramos aukoms tarnyboms pateikia policija, gali apsiriboti esminiais duomenimis, pavyzdžiui, nukentėjusio asmens vardu, kontaktiniais duomenimis, amžiumi, taip pat nusikaltimo rūšimi. Tokia informacija reikalinga norint užtikrinti, kad nukentėjusiam asmeniui parama būtų pasiūlyta tinkamiausiu būdu.

INFORMACIJA APIE TYRIMĄ

32. Pasiteiraukite, ar nukentėjęs asmuo norėtų, kad Jūs susisiektumėte su dar koku nors asmeniu. Užfiksuokite, kam nukentėjęs asmuo galėjo papasakoti apie nusikalstamą veiką arba kas galėjo ką nors pamatyti ar išgirsti prieš įvykį, jo metu ar po jo.
33. Paaiškinkite nukentėjusiam asmeniui, kaip policija reaguos į neapykantos nusikalstamą veiką ir ko dabar galima tikėtis. Kalbėdami apie tolesnius tyrimo veiksmus, venkite teisinio žargoną. Priešingai – kalbėkite paprastai ir aiškiai. Papasakokite nukentėjusiam asmeniui apie:
  - a) būsimus pokalbius su policijos pareigūnais ir kitais teisėsaugos pareigūnais arba kitas apklausas, kurių nukentėjęs asmuo gali tikėtis;

- b) bendrą teismo medicininių apžiūrų, kurias gali prireikti atlikti, pobūdį, nurodant šių apžiūrų svarbą tyrimo kontekste;
  - c) konkrečią informaciją iš pranešimo apie nusikalstamą veiką, prie kurios gali priėti naujienu agentūros, taip pat kiek tikėtina, kad ši informacija bus paskelbta žiniasklaidoje;
  - d) patarkite nukentėjusiam asmeniui, ar dabar reikėtų imtis kažkokių papildomų veiksmų, ir jei taip, kokių.
34. Paprašykite nukentėjusio asmens pranešti policijai apie bet kokius su šiuo tyrimu susijusius pokyčius, įskaitant ir informaciją, kurią nukentėjęs asmuo vėliau prisimintų apie nusikalstamą veiką, bei galimo įtariamą bandymus su juo susisiekti.
35. Pateikite nukentėjusiam asmeniui rašytinį pranešimo apie nusikalstamą veiką patvirtinimą, nurodydami:
- a) bylos numerį;
  - b) nusikalstamos veikos rūšį, įskaitant ir konkretų motyvą (t. y. seksualinė orientacija, lytinė tapatybė ir (ar) lyties raiška);
  - c) kada ir kur įvyko nusikalstama veika;
  - d) kada ir kur apie nusikalstamą veiką buvo pranešta;
  - e) dėl nusikalstamos veikos patirtą žalą ar sužalojimus;
  - f) skundą užregistravusio pareigūno vardą, pavardę ir pareigas.

Priklausomai nuo to, kaip buvo pranešta apie nusikalstamą veiką, rašytinį pranešimo patvirtinimą galima pateikti laišku, elektronine žinute ar surašyti ranka. Nukentėjęs asmuo gali prašyti neduoti tokio patvirtinimo. Jei policija mano, kad nusiuntus rašytinį patvirtinimą nukentėjusiam asmeniui gali kilti pavojus (pavyzdžiui, smurto artimoje aplinkoje atveju), jie gali su šiuo pageidavimu sutikti ir tokio pranešimo nesiųsti.

36. Pasiteiraukite, ar nukentėjęs asmuo nenorėtų gauti savo parodymų ir specialių poreikių vertinimo pažymų kopijų. Jei nukentėjęs asmuo to pageidauja, kopijos turėtų būti suteiktos baudžiamajame procese nustatyta tvarka.
37. Pasiteiraukite nukentėjusio asmens, kokią informaciją apie bylą jis norėtų gauti tyrimo metu, pabrėždami, kad jis savo pageidavimą gali pakeisti bet kuriuo metu. Paaiškinkite, kad tam tikra informacija nukentėjusiam asmeniui bus suteikta nepaisant jo pageidavimų, ypač kai tai susiję su jo procesine teise aktyviai dalyvauti baudžiamajame procese.

38. Jei nukentėjęs asmuo nori būti informuojamas apie ikiteisminio tyrimo eigą, pasiteiraukite, koku būdu (t. y. internetu, telefonu ar paštu) jis pageidautų gauti šią informaciją. Jei nukentėjęs asmuo pageidautų informaciją gauti paštu, pasiteiraukite, koku adresu reikėtų siųsti korespondenciją. Tai itin svarbu, kadangi nusiuntus informaciją namų adresu, į universitetą ar darbo vietą galima netyčia atskleisti asmenines aplinkybes asmens artimiesiems, kolegoms ar pažįstamiems asmenims.
39. Pasiteiraukite, ar nukentėjusiam asmeniui nekilo kokių nors klausimų, o jiems kilus pasistenkite nedelsiant į juos atsakyti. Paraginkite nukentėjusį asmenį kilus klausimams kreiptis į Jus arba į paramos aukoms tarnybas.

V. TYRIMO EIGA

ĮRODYMŲ RINKIMAS

Negalima be aiškaus nukentėjusio asmens sutikimo jo šeimai ar draugams atskleisti informacijos apie jo seksualinę orientaciją ir (ar) lytinę tapatybę. Gali būti, kad nukentėjęs asmuo dar nėra atskleidęs savo seksualinės orientacijos ir (ar) lytinės tapatybės. Net ir netyčinis tokios informacijos atskleidimas gali ženkliai pakenkti nukentėjusiam asmeniui ir LGBT* bendruomenės pasitikėjimui Lietuvos policijos pareigūnais.

40. Pranešant nukentėjusio asmens artimiesiems apie įvykį ar nusikalstamą veiką, nesakykite, kad asmuo nukentėjo nuo neapykantos nusikaltimo. Verčiau paprasčiausiai pasakykite, kad asmuo nukentėjo nuo nusikalstamos veikos. Venkite detalių, galinčių netiesiogiai atskleisti asmens tapatybę (pavyzdžiui, tai, kad incidentas įvyko prie gėjų klubo).
41. Užtikrinkite, kad nukentėjusio asmens apklausų būtų kuo mažiau. Apklausą organizuokite tik tuo atveju, kai to neišvengiamai reikalauja vykstantis baudžiamasis procesas, ir stropiai užfiksuokite nukentėjusio asmens parodymus, kad jam nereikėtų be reikalo kartoti, kas nutiko.
42. Jei po specialių apsaugos poreikių vertinimo paaiškėja, kad šiuo atveju reikėtų taikyti specialią apsaugos priemonę – to paties pareigūno atliekamą pakartotinę apklausą, – užtikrinkite, kad nukentėjusio asmens apklausą vykdytų jo parodymus užfiksavęs pareigūnas (nebent tai turėtų nepageidaujamų pasekmių tyrimo eigai.)

43. Nuo pat tyrimo pradžios reikia užtikrinti, kad būtų surinkta pakankamai įkalčių, įrodančių, jog nusikalstamą veiką motyvavo homofobija, bifobija ar transfobija grįstas priešiškusas.

Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos (ESBO) parengtame dokumente „Baudžiamoji atsakomybė už neapykantos nusikaltimus: praktinis vadovas“ išsamiai aprašoma, kaip reikėtų tirti neapykantos nusikaltimus ir vykdyti jų baudžiamąjį persekiojimą. Būtent 3-iajame šio leidinio skyriuje kalbama apie neapykantos nusikaltimų požymius ir tai, kokiais, ir iš kur surinktais įrodymais galima įrodyti neapykantos nusikaltimų motyvą.

INFORMACIJOS APIE BYLOS EIGĄ TEIKIMAS

Kai kurie nukentėję asmenys gali nepageidauti gauti informacijos apie bylos eigą (pavyzdžiui, apie nusikaltimą padariusio asmens paleidimą į laisvę). Nukentėjusio asmens pageidavimus dėl teikiamos informacijos reikia perduoti kitoms atsakingoms baudžiamojo teisingumo institucijoms arba, jei tik įmanoma, pažymėti bendroje duomenų bazėje ar konkretaus nukentėjusio asmens byloje. Nors tikėtina, kad informacijos gauti nenorės tik labai maža dalis visų nukentėjusių asmenų, reikia gerbti ir įgyvendinti visų jų pageidavimus. Informaciją to nepageidaujantiems nukentėjusiems asmenims galima teikti tik išimtiniais atvejais ir tik tada, kai tai yra susiję su nukentėjusio asmens procesine teise aktyviai dalyvauti baudžiamajame procese.

44. Jei nukentėjęs asmuo sutiko gauti informaciją apie savo bylos eigą, šią informaciją reikia teikti reguliariai ir nedelsiant, t. y. vos priėmus sprendimą:
- pripažinti nusikalstamą veiką tariamai padariusį asmenį įtariamoju byloje (pateikiant informaciją ir apie įtariamojo tapatybę);
  - įtariamiesiems asmenims skirti kardomąsias priemones ir kitas procesines prievartos priemones (pavyzdžiui, sulaikymą, suėmimą, namų areštą);
  - panaikinti įtariamajam asmeniui skirtas kardomąsias priemones, pavyzdžiui, paleisti suimtą asmenį į laisvę (pateikiant ir informaciją apie nukentėjusio asmens teisę apskųsti tokį sprendimą, jei tai įmanoma);

- d) perduoti ikiteisminio tyrimo bylą kitam policijos pareigūnui ar tyrimą atliekančiam pareigūnui (pateikiant ir naujo ikiteisminį tyrimą atliekančio pareigūno kontaktinius duomenis);
  - e) baigti ar nutraukti ikiteisminį tyrimą;
  - f) perduoti ikiteisminio tyrimo bylą prokuratūrai ar teisėjui.
45. Jei sulaikytas ar suimtas nusikalstamą veiką padaręs asmuo buvo paleistas į laisvę arba pabėgo iš įkalinimo įstaigos, nukentėjusiam asmeniui apie tai reikia pranešti nedelsiant, t. y. tą pačią dieną, kai apie tai sužinojo policija. Tokią informaciją nuo nukentėjusio asmens nuslėpti galima tik labai retais atvejais, kai yra nustatoma, kad toks pranešimas sukeltų nukentėjusiam asmeniui didelę riziką patirti pakartotinį traumavimą.
46. Jei ikiteisminio tyrimo byla buvo perduota prokurorui ar teisėjui, nukentėjusiam asmeniui reikia suteikti šią informaciją:
- a) ikiteisminį tyrimą organizuojančio prokuroro kontaktinius duomenis;
  - b) kokių veiksmų ateityje bus imtasi, nurodant, kada jų galima tikėtis;
  - c) veiksmai, kurių nukentėjęs asmuo privalo imtis konkrečiame tyrimo etape;
  - d) kokias kitas teises nukentėjęs asmuo turi šiame tyrimo etape, įskaitant ir teisę reikalauti uždaro teismo posėdžio (jei galima).
47. Baigus ar nutraukus ikiteisminį tyrimą, nukentėjusiam asmeniui reikia suteikti šią informaciją:
- a) sprendimo motyvus;
  - b) kaip ir kada šį sprendimą galima apskųsti apeliacine tvarka. Nepriklausomai nuo to, ar buvo priimtas kuris nors iš 44 punkte išvardintų sprendimų, išskyrus sprendimą nutraukti ikiteisminį tyrimą, kas du mėnesius rekomenduojama reguliariai informuoti nukentėjusį asmenį apie tyrimo eigą (nurodant ir tyrimo veiksmus, kurių buvo imtasi iki šiol). Jei nebuvo imtasi jokių ikiteisminio tyrimo veiksmų, taip pat reikia apie tai pranešti.
48. Jei bendraujant su nukentėjusiu asmeniu Jums atrodo, kad jis yra dar labiau sunerimęs, nei buvo iki šiol, taip pat jei anksčiau sulaikytas ar suimtas įtariamasis buvo paleistas į laisvę ar pabėgo iš įkalinimo įstaigos, pagalvokite apie galimybę atlikti papildomą arba pakartotinį specialių apsaugos poreikių vertinimą (žr. Įrankį Nr. 4 – „Specialių apsaugos poreikių vertinimo gairės“), siekiant nustatyti, ar nukentėjęs asmuo turi kokių nors (papildomų) specialių poreikių, ir skirti atitinkamas specialias apsaugos priemones.

49. Jei reikia su nukentėjusiu asmeniu susisiekti vėlesniuose baudžiamojo proceso etapuose, užtikrinkite, kad telefonu kalbate arba susirašinėjate būtent su reikiamu asmeniu.

Įrankis Nr. 2 – Gairės prokurorams

LR Generalinės prokuratūros, apygardų ir apylinkių prokuratūrų vadovams, prokurorams ir prokuratūrų darbuotojams

GAIRĖS PROKURATŪROMS DĖL NUKENTĖJUSIŲJŲ NUO HOMOFOBINIŲ, BIFOBINIŲ IR TRANSFOBINIŲ NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ

Nukentėjusiems asmenims ir liudytojams, paveiktiems homofobinių ar transfobinių nusikalstamų veikų, reikalinga skirti ypatingą dėmesį. Prokurorai turi suvokti savo sprendimų įtaką žmonių, kurie praneša apie tokio pobūdžio veikas, gyvenimams. Galbūt jie turi partnerius ar šeimas, kurie net nenutuokia apie jų seksualinę orientaciją ir (ar) lytinę tapatybę, galbūt atsiskleidimas baudžiamojo proceso metu jiems gali kainuoti darbą, būstą, ekonominį stabilumą, socialinę gerovę, netgi nepaisant to, kad teisės aktais siekiama juos apsaugoti.

Karališkoji prokuratūra (Jungtinė Karalystė),
„Homofobinių ir transfobinių nusikaltimų tyrimo vadovas“

1. Gairės prokuratūroms dėl nukentėjusiųjų nuo homofobinių, bifobinių ar transfobinių neapykantos nusikaltimų (toliau – Gairės) yra skirtos Lietuvos Respublikos Generalinės prokuratūros, apygardų ir apylinkių prokuratūrų (toliau – prokuratūros) vadovams, prokurorams bei šių prokuratūrų darbuotojams, atsakingiems už mokymų bei komunikacijos (viešinimo) organizavimą.
2. Nustatant, ar nusikalstama veika buvo padaryta siekiant išreikšti neapykantą asmenims dėl jų lyties ir (ar) seksualinės orientacijos (toliau – homofobinės, bifobinės ar transfobinės nusikalstamos veikos), siūlytina vadovautis LR Generalinio prokuroro 2009 m. gruodžio 23 d. patvirtintomis *Metodinėmis rekomendacijomis dėl nusikalstamų veikų, padarytų rasiniais, nacionalistiniais, ksenofobiniais, homofobiniais ar kitais diskriminacinio pobūdžio motyvais, ikiteisminio tyrimo organizavimo, vadovavimo jam ir atlikimo ypatumų* bei Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos (ESBO) 2014 m. išleistu leidiniu „Baudžiamoji atsakomybė už neapykantos nusikaltimus: praktinis vadovas“.

I. PAGARBUS IR JAUTRUS ELGESYS SU NUKENTĖJUSIAIS ASMENIMIS

3. Ypatingai svarbu, kad vadovaujančių ikiteisminiam tyrimui dėl veikos, turinčios homofobinių, bifobinių ar transfobinių elementų, prokurorų elgesys būtų pagarbus ir neįžeidžiantis nukentėjusio asmens seksualinės orientacijos, lytinės tapatybės ir (ar) lyties raiškos. Bendraudami su LGBT* bendruomenės atstovu ar atstove, prokurorai turėtų vengti stereotipinių prielaidų, įskaitant prielaidas apie tokių asmenų „gyvenimo būdą“ arba apie tai, kaip į tokius asmenis reikėtų kreiptis.
4. Prokurorai ir prokuratūrų darbuotojai turėtų visais atvejais vengti žeminančių žodžių, gestų ar veiksmų, kurie galėtų įžeisti nukentėjusį asmenį. Pamačius netinkamai besielgiantį kolegą, verta jį sudrausminti.
5. Prieš pradėdant tiesiogiai bendrauti su nukentėjusiu asmeniu, prokurorams yra svarbu susipažinti su Nukentėjusiojo specialiu apsaugos poreikių vertinimo pažyma, jeigu tokią pažymą yra užpildęs ikiteisminio tyrimo veiksmus atliekantis pareigūnas. Jeigu pažymoje nurodyta, kad nukentėjęs asmuo nori, kad į jį būtų kreipiamasi kitu vardu negu jis yra nurodytas jo asmens dokumente (šis aspektas yra ypač aktualus translyčiams asmenims), prokuroras turėtų naudoti būtent tokį kreipinį. Prokuroras gali papildomai paklausti nukentėjusio asmens, pavyzdžiui: „Mano turimoje pažymoje yra nurodyta, kad jūs norėtumėte, jog į Jus būtų kreipiamasi Agnės vardu. Ar galiu šį kreipinį naudoti bendraudamas su Jumis?“
6. Jeigu tokią Nukentėjusiojo specialiu apsaugos poreikių vertinimo pažymą pildo pats prokuroras, arba jeigu, atsiradus būtinybei, prokuroras atlieka pakartotinį poreikių vertinimą ir pildo naują pažymą, būtina atsižvelgti į *Policijos pareigūnų reagavimo protokolo* 16-19 punktus (Įrankis Nr. 1 – „Protokolas policijos pareigūnams“).
7. Prokurorai ir prokuratūrų darbuotojai turi visais atvejais elgtis su nukentėjusiais asmenimis pagarbiai, jautriai ir profesionaliai, vadovaudamiesi šio rinkinio gairėmis, atkreipiant dėmesį į Įrankį Nr. 5 – „Rekomendacijos asmenų, nukentėjusių nuo homofobinių, bifobinių ir transfobinių nusikalstamų veikų, apklausai“.
8. Visa informacija apie bylą turėtų pasiekti nukentėjusį asmenį tuo adresu, kuriuo jis pageidauja. Šis adresas nebūtinai sutaps su nukentėjusio asmens deklaruota gyvenamąja vieta, tačiau jis turėtų būti aiškiai nurodytas byloje. Jeigu nukentėjęs asmuo, to nenorėdamas, gaus informaciją apie bylą į savo namus, mokslo

jstaigą ar darbovietę, tai jam gali reikšti priverstinį jo seksualinės orientacijos ir (ar) lytinės tapatybės atskleidimą, nors jis tam dar nebus pasiruošęs.

II. PAGALBA NUKENTĖJUSIAM ASMENIUI, KAI IKITEISMINIS TYRIMAS YRA NUTRAUKIAMAS

9. Prieš prokurorui priimant sprendimą sustabdyti arba nutraukti ikiteisminį tyrimą, yra svarbu suteikti nukentėjusiam asmeniui galimybę išreikšti savo nuomonę. Jeigu toks sprendimas jau yra priimtas, geriausia yra pranešti apie tai nukentėjusiam asmeniui žodžiu (idealiausia – susitikimo metu).
10. Prokurorai turėtų informuoti nukentėjusį asmenį, jeigu ikiteisminio tyrimo metu jie nusprendžia nekvalifikuoti nusikalstamos veikos kaip neapykantos nusikaltimo dėl lyties ir (ar) seksualinės orientacijos, nors nukentėjęs asmuo buvo išreiškęs tokį pageidavimą, arba jeigu jie nusprendžia perkvalifikuoti veiką (pavyzdžiui, iš neapykantos kurstymo į viešosios tvarkos trikdymą) ir iš dalies nutraukti ikiteisminį tyrimą dalyje dėl neapykantos nusikaltimo. Prokurorai turėtų aiškia ir suprantama kalba paaiškinti nukentėjusiam asmeniui tokio sprendimo motyvus ir nukentėjusiojo asmens procesines teises.
11. Vadovaujantis Generalinio prokuroro įsakymo „Dėl Rekomendacijų dėl pranešimo apie įtarimą parengimo ir nusikalstamų veikų perkvalifikavimo ikiteisminio tyrimo metu patvirtinimo“ 16 punktu, turėtų būti laikoma, kad asmenys, nukentėję nuo homofobinių, bifobinių ar transfobinių nusikalstamų veikų, visuomet yra (nebent jie būtų aiškiai pareiškę kitaip) suinteresuoti veikos aplinkybėmis, atitinkamai, jie yra suinteresuoti žinoti, jeigu šios aplinkybės, perkvalifikuojant veiką, buvo pašalintos ar pakeistos. Dėl to, nukentėję asmenys visuomet turi turėti teisę susipažinti su bylos medžiaga, pateikti prašymus ir skundus dėl veikos perkvalifikavimo.

III. PAGALBA NUKENTĖJUSIAM ASMENIUI PRIEŠ TEISMĄ

12. Efektyvios pagalbos asmenims, nukentėjusiems nuo homofobinių, bifobinių ar transfobinių nusikalstamų veikų, organizavimas ikiteisminio tyrimo metu yra ypatingai svarbus kovojant su neapykantos nusikaltimais. Asmeniui, nukentėjusiam nuo tokių veikų, ypač jeigu veika buvo įvykdyta radiklios neapykantos grupės arba jeigu įtariamasis priklauso tokiai grupei, gali grėsti realus pavojus baudžiamojo proceso metu, dėl to prokuroras turėtų apsvarstyti galimybę tokiam asmeniui taikyti anonimiškumą. Anonimiškumas gali būti taikomas

asmens prašymu arba prokuroro iniciatyva. Nukentėjęs asmuo visais atvejais turėtų būti informuojamas apie galimybę prašyti taikyti anonimiškumą.

13. Bendraujant su nukentėjusiu nuo homofobinės, bifobinės ar transfobinės nusikalstamos veikos asmeniu, prokuroras turėtų nuspręsti, ar asmeniui yra reikalingas pakartotinis specialių apsaugos poreikių vertinimas. Tokia būtinybė galėtų atsirasti, jeigu, pavyzdžiui, ikiteisminio tyrimo metu paaiškėja, kad įtariamojo bendrininkai arba draugai bandė susisiekti su nukentėjusiuoju ir jį įbauginti, arba jeigu informacija apie tyrimą patenka į žiniasklaidą, nukentėjusiam to nepageidaujant, arba jeigu įtariamasis pažeidė jam paskirtą kardomąją priemonę ir pats aktyviais veiksmais bandė susisiekti su nukentėjusiuoju ir pan.
14. Nustačius naujus specialius poreikius, prokuroras turėtų parinkti tinkamas specialias apsaugos priemones (žr. Įrankis Nr. 1 – „Protokolas policijos pareigūnams“, II dalis). Būtų idealu, jeigu pakartotinį vertinimą atliktų tas pats asmuo, kuris atliko pirminį vertinimą. Todėl prokurorams yra tikslinga šiuo klausimu bendradarbiauti su ikiteisminio tyrimo pareigūnais.
15. Kuomet byla, susijusi su homofobine, bifobine ar transfobine nusikalstama veika, yra perduodama iš ikiteisminio tyrimo pareigūno prokurorui, arba jeigu byloje yra paskiriamas naujas prokuroras, naujai paskirtas asmuo turėtų nedelsiant pranešti apie pakeitimą nukentėjusiam asmeniui. Naujai paskirtas prokuroras taip pat turėtų nuolat informuoti nukentėjusį asmenį apie tyrimo eigą (žr. Įrankis Nr. 1 – „Protokolas policijos pareigūnams“, V dalis) ir bet kokią sprendimą, kuris gali paveikti nukentėjusio asmens situaciją, bei, jeigu tokia informacija nebuvo pateikta iš anksto, informuoti nukentėjusį asmenį apie jo procesines teises (žr. Įrankis Nr. 1 – „Protokolas policijos pareigūnams“, IV dalis).
16. Prokurorai turėtų bendradarbiauti su paramos aukoms tarnybomis, LGBT* organizacijomis, teikiančiomis paramą nusikaltimų aukoms, arba kitomis organizacijomis, teikiančiomis paslaugas asmenims, nukentėjusiems nuo homofobinių, bifobinių ar transfobinių nusikalstamų veikų, siekiant užtikrinti, kad nukentėjusysis yra psichologiškai pasirengęs teismo posėdžiams.

IV. PAGALBA NUKENTĖJUSIAM ASMENIUI TEISMO METU IR PO TEISMO

17. Teismo posėdžio metu prokuroras turėtų suteikti nukentėjusiam asmeniui galimybę vienokia ar kitokia forma išsakyti savo nuomonę dėl įvykusios nusikalstamos veikos. Prokuroras taip pat turėtų informuoti nukentėjusį asmenį apie galimybę jam pasiruošti ir pasakyti baigiamąją kalbą. Tą padaryti yra ypač svarbu

- tais atvejais, kai nukentėjusysis neturi įgaliotojo atstovo, teikiančio jam teisinę pagalbą ir (arba) negauna pagalbos iš paramą aukoms teikiančių tarnybų.
18. Jeigu kaltinamasis yra išteisinamas, prokuroras arba paramos aukoms tarnybos atstovas, arba abu, turėtų paprasta ir suprantama kalba išaiškinti nukentėjusiam asmeniui šio sprendimo motyvus bei paaiškinti jo teisę apskųsti tokį sprendimą (jeigu tai yra negalutinės instancijos teismo sprendimas) bei kaip pasinaudoti šia teise. Prokurorai gali pasiteirauti nukentėjusio asmens, ar jis gavo teismo sprendimo byloje kopiją.
  19. Jeigu kaltinamojo atžvilgiu yra priimamas apkaltinamasis nuosprendis, prokuroras arba paramos aukoms tarnybos atstovas, arba abu, turėtų paprasta ir suprantama kalba išaiškinti nukentėjusiam asmeniui kitas galimas baudžiamojo proceso stadijas: ar nuteistasis turi galimybę paduoti apeliacinį skundą ir koks yra tokio skundo pateikimo terminas, ar nuteistasis bus suimtas ar liks laisvėje iki sprendimo įsiteisėjimo dienos, kokių procesinių veiksmų, nuteistajam padavus apeliacinį skundą, galės imtis nukentėjusysis ir pan.

V. DARBAS SU BENDRUOMENE

20. Prokuratūrų komunikacijos (viešinimo) skyriai ar šias funkcijas atliekantys darbuotojai turėtų užtikrinti, kad sėkmingi ikiteisminiai tyrimai bylose dėl homofobinių, bifobinių ar transfobinių nusikalstamų veikų būtų plačiai paviešinti žiniasklaidoje. Tai paskatins nukentėjusius asmenis pranešti apie tokio pobūdžio nusikalstamas veikas ateityje.
21. Prokuratūrų komunikacijos (viešinimo) skyriai ar šias funkcijas atliekantys darbuotojai turėtų imtis papildomų viešinimo priemonių, skirtų paaiškinti LGBT* bendruomenei ir plačiai visuomenei, kodėl konkrečius ikiteisminius tyrimus dėl homofobinių, bifobinių ar transfobinių nusikalstamų veikų buvo atsisakyta pradėti, jie buvo nutraukti ar nebuvo kvalifikuoti kaip neapykantos nusikaltimai. Atviras dialogas su LGBT* bendruomene padės sukurti ar pagerinti šios bendruomenės pasitikėjimą teisėsaugos institucijomis.
22. Vystant bylos komunikacijos strategiją, komunikacijos (viešinimo) skyriai ar šias funkcijas atliekantys darbuotojai turi visų pirma pasikonsultuoti su nukentėjusiu asmeniu ir atsižvelgti į jo pageidavimus šiuo klausimu. Taip pat yra tikslinga bendradarbiauti su LGBT* organizacijomis, teikiančiomis paramą nusikaltimų aukoms, arba kitomis organizacijomis, teikiančiomis atitinkamas paramos paslaugas. Tai padės užtikrinti platesnę informacijos sklaidą ir tikslingesnę komunikaciją, jeigu, žinoma, nukentėjęs asmuo to pageidauja.

23. Prokuratūrų mokymų (personalo) skyrius ar šias funkcijas atliekantys darbuotojai turėtų organizuoti bendrus ir specializuotus mokymus apie ikiteisminių tyrimų dėl homofobinių, bifobinių ar transfobinių nusikalstamų veikų organizavimą, nuo tokių veikų nukentėjusiųjų asmenų poreikių identifikavimą bei strategijas, užtikrinančias, kad prokurorai su tokiais nukentėjusiais asmenimis elgiasi pagarbiai, jautriai ir profesionaliai.

Įrankis Nr. 3 – Gairės teismams

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo,
apygardsų ir apylinkių teismų teisėjams ir teismo darbuotojams,
Nacionalinės teismų administracijos darbuotojams

GAIRĖS TEISMAMS DĖL NUKENTĖJUSIŲJŲ NUO HOMOFOBINIŲ, BIFOBINIŲ IR TRANSFOBINIŲ NEAPYKANTOS NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ

Tapti stereotipų auka dėl savo seksualinės orientacijos yra taip pat skausminga kaip ir nukentėti nuo stereotipinio mąstymo dėl savo odos spalvos. Dėl šios priežasties sprendimus priimančios teisėjai turėtų suvokti žalą, kurią stereotipinės nuostatos ir „pseudomokslo“ teorijos apie gėjus, lesbietes ir biseksualių asmenis gali padaryti žmonių gyvenimams ir teisminių institucijų reputacijai.

Jungtinės Karalystės Teisėjų kolegija
„Vienodo požiūrio vadovas teisėjams“

1. Gairės teismams dėl nukentėjusiųjų nuo homofobinių, bifobinių ir transfobinių neapykantos nusikalstamų veikų (toliau – Gairės) yra skirtos Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos Respublikos apeliacinio teismo, apygardos ir apylinkės teismų teisėjams bei šių teismų darbuotojams, o taip pat ir Nacionalinės teismų administracijos darbuotojams.

I. NUKENTĖJUSIŲJŲ APSAUGA NUO ANTRINIO IR PAKARTOTINIO TRAUMAVIMO, BAUGINIMO BEI KERŠTO

2. Vienas efektyviausių būdų užtikrinti nukentėjusiųjų apsaugą nuo antrinio ir pakartotinio traumavimo, bauginimo bei keršto, yra fizinio kontakto tarp nukentėjusiojo ir įtariamojo (kaltinamojo) sumažinimas. Ypatingai svarbu tai padaryti patalpose, kuriose yra vykdomas baudžiamasis procesas, pavyzdžiui, teismo pastate, nes ten kyla didžiausias konfrontacijos ir nukentėjusiojo įbauginimo pavojus.

3. Projektuojant teismo pastatus ir teismo posėdžių sales yra svarbu užtikrinti nukentėjusiųjų atskyrimą nuo įtariamųjų (kaltinamųjų). Teismo pastatas turėtų būti suplanuotas taip, kad nukentėjusysis galėtų laisvai pereiti iš laukiamojo į teismo posėdžių salę ir atgal nesusidurdamas su įtariamuoju (kaltinamuoju). Naujuose teismo pastatuose nukentėjusiems asmenims turėtų būti išskirti atskiri laukiamieji, o, idealiu atveju, ir įėjimai, tualetai, maitinimosi vietos ir pan. Teismo posėdžio salės išdėstymas turėtų užtikrinti, kad nukentėjusiam asmeniui nereikėtų praeiti pro įtariamąjį (kaltinamąjį) einant link parodymų davimo vietos – tai gali būti ypač traumuojanti patirtis.
4. Ruošdamiesi teismo posėdžiui, teisėjai turėtų susipažinti su Nukentėjusiojo specialių apsaugos poreikių vertinimo pažyma ir užtikrinti, kad paruošiamieji darbai, susiję su specialių apsaugos priemonių taikymu (jeigu tokios yra paskirtos), būtų baigti iki teismo posėdžio pradžios.
5. Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakyme „Dėl rekomendacijų dėl nukentėjusiųjų specialių apsaugos poreikių vertinimo patvirtinimo“ 2.4.1 punkte nurodyta speciali apsaugos priemonė „neviešas bylos nagrinėjimas teisme“ nėra skiriama ikiteisminio tyrimo metu, tad teismas dėl jos taikymo turėtų nuspręsti priimdamas nutartį. Tais atvejais, kai teismas nusprendžia nagrinėti bylą neviešame posėdyje, prieš pradėdamas nagrinėjimą, nukentėjusysis turėtų būti informuotas apie galimybę dalyvauti posėdyje kartu su lydinčiu asmeniu. Tokiu asmeniu gali būti paramos aukoms tarnybos, LGBT* organizacijos ar kitos organizacijos, teikiančios paramą nukentėjusiems nuo homofobinių, bifobinių ar transfobinių nusikalstamų veikų asmenims, atstovas. Teismas gali neleisti tokiam asmeniui dalyvauti teismo posėdyje ar atskirose jo dalyse tik išimtiniais atvejais – kai toks dalyvavimas prieštarauja nukentėjusiojo interesams arba trukdo tirti ar nagrinėti bylą.

II. EMOCINĖS IR PSICHOLOGINĖS PARAMOS NUKENTĖJUSIEMS ASMENIMS TEIKIMAS

6. Teismo darbuotojai turėtų dirbti išvien su prokuratūru, paramos aukoms tarnybų, LGBT* bei kitų organizacijų, teikiančių paramą nukentėjusiems nuo homofobinių, bifobinių ir transfobinių nusikalstamų veikų asmenims, atstovais bei savanoriais teismuose (jeigu teismuose yra savanorių, teikiančių pagalbą liudytojams ir nukentėjusiesiems) tam, kad užtikrintų, jog nukentėjusysis yra pasirengęs teismo posėdžiui.

7. Savanoriai teismuose turėtų būti apmokyti atpažinti specifinius nukentėjusių nuo homofobinių, bifobinių ir transfobinių neapykantos nusikalstamų veikų asmenų poreikius (žr. Įrankį Nr. 4 – „Specialių apsaugos poreikių vertinimo gairės“), suprasti ir tinkamai naudoti LGBT* terminologiją (žr. Įrankį Nr. 7 – „Terminų žodynas“), neturėti arba išsivaduoti nuo stereotipinio mąstymo bei vadovautis apklausos gairėmis (žr. Įrankis Nr. 1 – „Protokolas policijos pareigūnams“, I ir III dalys; Įrankis Nr. 5 – „Rekomendacijos asmenų, nukentėjusių nuo homofobinių, bifobinių ir transfobinių nusikalstamų veikų, apklausai“).

III. INFORMACIJOS NUKENTĖJUSIEMS ASMENIMS TEIKIMAS

8. Visa informacija, įskaitant šaukimus į teismą, turėtų pasiekti nukentėjusį asmenį tuo adresu, kuriuo jis pageidauja. Šis adresas nebūtinai sutaps su nukentėjusiojo deklaruota gyvenamąja vieta, tačiau jis turėtų būti aiškiai nurodytas byloje. Jeigu nukentėjęs asmuo, to nenorėdamas, gaus informaciją apie bylą į savo namus, mokslo įstaigą ar darbovietę, tai gali jam grėsti priverstiniu jo seksualinės orientacijos ir (ar) lytinės tapatybės atskleidimu, nors jis tam dar nebus pasiruošęs. Atitinkamai, jeigu teismo darbuotojai komunikuoja su nukentėjusiuoju asmeniu telefonu, jie turi įsitinkinti, kad bendrauja būtent su juo, o ne, pavyzdžiui, su jo šeimos nariu.
9. Nukentėjusiems asmenims turi būti nedelsiant pranešta apie visų teismo posėdžių byloje laiką ir vietą, įskaitant apeliacinių ir kasacinių skundų nagrinėjimo laiką ir vietą, taip pat paaiškinta ar šie posėdžiai vyks žodžiu ar raštu, bei kokio pobūdžio pagalbos jie gali tikėtis atėję į teismą, pavyzdžiui, teisme dirba emocinę pagalbą teikiantys savanoriai.
10. Teismo sprendimų, kaltinamojo ar jo atstovo, specialistų, ekspertų, bei kitų procesų dalyvių pateiktų dokumentų nuorašai turėtų būti nedelsiant pateikti nukentėjusiam asmeniui, nepriklausomai nuo to, ar asmuo dalyvavo teismo posėdyje.
11. Informacija ir paaiškinimai (teismo posėdžio metu bei prieš (po) teismo posėdžio) nukentėjusiam asmeniui turėtų būti teikiami paprasta ir suprantama kalba. Teikiant vieną ar kitą paaiškinimą, svarbu atsižvelgti į tai, kokį poveikį ši informacija gali turėti nukentėjusiam asmeniui bei pateikti ją taip, kad tai nesukeltų pakartotinio ar antrinio traumavimo.
12. Kuomet teisėjas padaro pertrauką ar atideda bylos nagrinėjimą, gali būti naudinga paaiškinti kaip, priimant šį sprendimą, buvo atsižvelgta tiek į nukentėjusiojo, tiek į kaltinamojo interesus. Toks paaiškinimas turėtų būti pateiktas

paprasta ir suprantama kalba, atsižvelgiant į nukentėjusiojo specialius poreikius.

IV. BENDRAVIMAS IR NUKENTĖJUSIOJO APKLAUSA TEISMO POSĖDŽIO METU

13. Jeigu nukentėjusysis yra apklausiamas teisiame posėdyje, teisėjai turi vengti nebūtinų klausimų apie nukentėjusiojo privatų gyvenimą, ypač kai tai nėra tiesiogiai susiję su nusikalstama veika, kurios padarymu yra kaltinamas kaltinamasis. Nukentėjusiojo sveikatos duomenys bei asmeninio pobūdžio veikla ir tos veiklos aplinkybės, kai tai nėra susiję su nusikalstama veika, neturi būti viešinami.
14. Jeigu nukentėjusysis yra apklausiamas teisiame posėdyje, teisėjai turi atkreipti dėmesį ir apriboti klausimus apie nukentėjusiojo seksualinį gyvenimą, nebent tai yra būtina bylos nagrinėjimui. Situacijos, kuomet reikia paklausti nukentėjusiojo apie jo seksualinę orientaciją, neturėtų būti dažnos, o jeigu prireikia tai padaryti, geriau paprašyti nukentėjusiojo apibūdinti savo seksualinę orientaciją savo paties žodžiais.
15. Kuomet nukentėjusiojo yra klausama apie jo lytį, siūlytina paklausti, su kokia lytimi jis save identifikuoja bei kokios lyties įvardžiu jis norėtų, kad į jį būtų kreipiamasi. Atitinkamai, teismo posėdžių metu ir, pagal galimybę, teismo sprendimuose, reikėtų atsižvelgti į tokį asmens pageidavimą. Kalbant apie translyčius asmenis, jeigu tai nėra būtina bylos nagrinėjimui, siūlytina vengti klausimų apie tai, ar asmuo yra atlikęs lyties keitimo operaciją, ar yra pradėjęs lyties keitimo procesą, pavyzdžiui, ar jis (ji) vartoja hormoninius preparatus.
16. Teisėjai turėtų sureaguoti ir sudrausminti teismo posėdžio dalyvius bei teismo darbuotojus, jeigu jie laido homofobines, bifobines, transfobines ar kitokiū būdu nukentėjusįjį žeminančias replikas. Patys teisėjai tiek teismo posėdžio salėje, tiek bendraudami su žiniasklaida turėtų vengti nukentėjusį asmenį žeminančių ar stereotipizuojančių išsireiškimų, gestų bei atsakomybės už veiką perkėlimo nukentėjusiajam asmeniui. LGBT* bendruomenės nariai neturėtų patirti antrinio ar pakartotinio traumavimo dėl netinkamo baudžiamojo proceso sistemos dalyvių elgesio.
17. Jeigu teismo nagrinėjimo metu teisėjas pamato, kad nukentėjusysis ypač susijaudino (pavyzdžiui, po kaltinamojo apklausos ar prieš sakydamas baigiamąją kalbą), į tai turi būti atkreiptas dėmesys bei padaryta trumpa pertrauka, leidžianti nukentėjusiajam atsikvėpti ir atgauti emocinį stabilumą.

V. DARBAS SU BENDRUOMENE

18. Nacionalinė teismų administracija bei teismų komunikacijos (viešinimo) skyriai turėtų iš anksto parengti komunikacijos strategijas homofobinių, bifobinių ir transfobinių neapykantos nusikaltimų byloms. Tiek bylos, kurios baigiasi išteisinamuoju, tiek tos, kurios baigiasi apkaltinamuoju nuosprendžiu turėtų būti jautriai ir aiškiai iškomunikuotos visuomenei, trumpai pateikiant tokių sprendimų motyvus. Tai padės sustiprinti ryšius su LGBT* bendruomene bei padidins pasitikėjimą teismais kaip žmogaus teises ginančiomis institucijomis.
19. Vystant bylos komunikacijos strategiją, teismų komunikacijos (viešinimo) skyriai ar šias funkcijas atliekantys darbuotojai turi visų pirma pasikonsultuoti su nukentėjusiu asmeniu ir atsižvelgti į jo pageidavimus šiuo klausimu. Taip pat yra tikslinga bendradarbiauti su LGBT* organizacijomis, teikiančiomis paramą nusikaltimų aukoms, arba kitomis organizacijomis, teikiančiomis atitinkamas paslaugas. Tai padės užtikrinti platesnę informacijos sklaidą ir tikslingesnę komunikaciją, jeigu, žinoma, nukentėjęs asmuo to pageidauja.
20. Nacionalinė teismų administracija bei mokymų (personalo) skyrius ar šias funkcijas atliekantys darbuotojai turėtų organizuoti bendrus ir specializuotus mokymus apie bylą, susijusią su homofobinėmis, bifobinėmis ir transfobinėmis nusikalstamomis veikomis, nagrinėjimo organizavimą, nuo tokių veikų nukentėjusiųjų asmenų poreikių identifikavimą bei strategijas, užtikrinančias, kad teisėjai su tokiais nukentėjusiais asmenimis elgiasi pagarbiai, jautriai ir profesionaliai.

Įrankis Nr. 4 – Specialių apsaugos poreikių vertinimo gairės

Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos,
teritorinių policijos įstaigų, policijos profesinio ugdymo įstaigų ir
specializuotų policijos įstaigų vadovams, darbuotojams bei policijos pareigūnams
LR Generalinės prokuratūros, apygardų ir apylinkių
prokuratūrų vadovams, prokurorams ir prokuratūrų darbuotojams

GAIRĖS IKITEISMINIO TYRIMO VEIKSMUS ATLIEKANTIEMS PAREIGŪNAMS IR PROKURORAMS DĖL NUO HOMOFOBINIŲ, BIFOBINIŲ IR TRANSFOBINIŲ NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ NUKENTĖJUSIŲ ASMENŲ SPECIALIŲ APSAUGOS POREIKIŲ VERTINIMO

I. BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Gairės ikiteisminio tyrimo veiksmus atliekantiems pareigūnams ir prokurorams dėl nuo homofobinių, bifobinių ir transfobinių neapykantos nusikaltimų nukentėjusių asmenų specialių apsaugos poreikių vertinimo (toliau – Gairės) yra skirtos Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos, teritorinių policijos įstaigų, policijos profesinio ugdymo įstaigų ir specializuotų policijos įstaigų vadovams, darbuotojams ir policijos pareigūnams (toliau – ikiteisminio tyrimo veiksmus atliekantiems pareigūnams) bei Lietuvos Respublikos Generalinės prokuratūros, apygardų ir apylinkių prokuratūrų vadovams, prokurorams ir prokuratūrų darbuotojams (toliau – prokurorams).
2. Nustatant ar nusikalstama veika buvo padaryta siekiant išreikšti neapykantą asmenims dėl jų seksualinės orientacijos, lytinės tapatybės ir (ar) lyties raiškos (toliau – homofobinės, bifobinės ar transfobinės nusikalstamos veikos), siūlytina vadovautis LR Generalinio prokuroro 2009 m. gruodžio 23 d. patvirtintomis *Metodinėmis rekomendacijomis dėl nusikalstamų veikų, padarytų rasiniais, nacionalistiniais, ksenofobiniais, homofobiniais ar kitais diskriminacinio pobūdžio motyvais, ikiteisminio tyrimo organizavimo, vadovavimo jam ir atlikimo ypatumų bei Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos (ESBO) 2014 m. išleistu leidiniu „Baudžiamoji atsakomybė už neapykantos nusikaltimus: praktinis vadovas“.*
3. Vertinant nuo homofobinės, bifobinės ar transfobinės nusikalstamos veikos nukentėjusių asmenų specialius apsaugos poreikius, siūlytina vadovautis

LR Generalinio prokuroro 2016 m. vasario 29 d. patvirtintomis *Rekomendacijomis dėl nukentėjusių specialių apsaugos poreikių vertinimo*. Pažymėtina, jog tuo atveju, kai akivaizdu, kad homofobinė, bifobinė ar transfobinė nusikalstama veikla asmeniui padarė fizinės, turbinės ar neturtinės žalos, specialių apsaugos poreikių vertinimas gali būti atliekamas neatsižvelgiant į tai, ar priimtas nutarimas (nutartis) pripažinti asmenį nukentėjusiuoju.

4. Nustatant nuo homofobinės, bifobinės ar transfobinės nusikalstamos veikos nukentėjusių asmenų specialius apsaugos poreikius, siūlytina vadovautis lentelėje Nr. 2 pateikiamu LR Generalinio prokuroro 2016 m. vasario 29 d. patvirtintų Rekomendacijų dėl nukentėjusių specialių apsaugos poreikių vertinimo priedu Nr. 1 „Nukentėjusiojo specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo pažyma“:

Lentelė Nr. 2. Nukentėjusiojo specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo pažyma

NUKENTĖJUSIOJO SPECIALIŲJŲ APSAUGOS POREIKIŲ VERTINIMO PAŽYMA

(Data)	(Laikas)		
Ikiteisminis tyrimas	(Numeris)		
(Nukentėjusiojo vardas ir pavardė)			
Vertinimas atliekamas	Iš karto po nusikalstamos veikos padarymo	Per 1 parą nuo nusikalstamos veikos padarymo	Daugiau nei po 1 paros nuo nusikalstamos veikos padarymo
Baudžiamojo proceso galimo neigiamo poveikio įvertis (žymėti +)	Visi 1 skilties atsakymai TAIP – 2 balai	Visi 2 skilties atsakymai TAIP – 1 balas	Visi 3 skilties atsakymai TAIP – 0 balų
Duomenys apie nusikalstamą veiką			
	1 skiltis	2 skiltis	3 skiltis
Nusikalstamos veikos pobūdis	Smurtinio, seksualinio pobūdžio labai sunkūs ir sunkūs nusikaltimai ir nusikalstamos veikos, susijusios su smurtu artimoje aplinkoje	Smurtinio, seksualinio pobūdžio apysunkiai ir nesunkūs nusikaltimai	Kito pobūdžio

Veika nukreipta	Į nukentėjusįjį	Ir į artimuosius	Į turtą
Poveikis	Fizinis smurtas	Psichinis smurtas	Nenaudotas
Patirta žala	Fizinė	Moralinė	Turtinė
Išoriniai sužalojimai	Žymus sužalojimas	Nežymus sužalojimas	Nėra
Duomenys apie nukentėjusįjį			
Sveikata (akivaizdūs požymiai arba nustatyti faktai)	Fizinės sveikatos sutrikimas	Psichinės sveikatos sutrikimas	Nėra duomenų
Socialinė aplinka (šeiminė padėtis, finansinė padėtis, darbo santykiai ir kt.)	Neigiama (asocialus gyvenimo būdas)	Nėra duomenų	Teigiama
Kiti reikšmingi duomenys (tautybė, pilietybė, priklausymas religinei, etninei ar kt. grupei)	Turėjo įtakos nusikalstamai veikai	Nenustatyta įtaka nusikalstamai veikai	Neturėjo įtakos nusikalstamai veikai
Santykis su kaltininku	Pažįstamas	Nepažįstamas	Nenustatytas
Priklausomumas nuo kaltininko	Materialinis priklausomumas	Kitoks priklausomumas (tarnybinis, emocinis)	Nėra
Elgesys vertinimo metu	Akivaizdi potrauminė būklė (didelis jaudulys, nerišli kalba, dezorientacija ir kt.)	Akivaizdus nerimas, baimė	Akivaizdžių požymių nėra
Vaidmuo procese	Konkrečiai nurodo kaltininką	Parodymai iš dalies identifikuoja kaltininką	Parodymai neidentifikuoja kaltininko
Nusikalstamas poveikis	Žinomas	Tikėtinas	Nenustatytas
Kiti įtakos veiksniai	Artimųjų priešiškumas	Nenustatyta	Artimųjų palaikymas
Duomenys apie kaltininką			
Įtariamasis	Nustatytas	Žinomi požymiai	Nenustatytas
Nusikalstamą veiką padarė*	Grupė	Vienas	Nenustatyta
Kaltininko charakteristika*	Teistas	Nenustatyta	Neteistas
	Agresyvus, konfliktiškas	Nenustatyta	Pozityvus
BALŲ SUMA			
IŠ VISO			

*Pildoma, jeigu kaltininkas nustatytas

ĮVERTINIMAS:

DIDELĖ RIZIKA (nuo 21 balo)

VIDUTINĖ RIZIKA (nuo 11 iki 20 balų)

ŽEMA RIZIKA (iki 10 balų)

_____	_____	_____
(Įvertinimą atlikusio pareigūno pareigų pavadinimas)	(Parašas)	(Vardas ir pavardė)
_____	_____	_____
(Dalyvavusio specialisto pareigų pavadinimas)	(Parašas)	(Vardas ir pavardė)

5. Vertinant, ar nusikalstama veika padaryta dėl homofobinių, bifobinių ar transfobinių neapykantos motyvų, svarbiausiu faktoriumi laikytinas aukos (nukentėjusio asmens) ir (arba) liudytojo pateikiamas veikos pobūdžio vertinimas. Todėl homofobine, bifobine ar transfobine nusikalstama veika (incidentu) nukentėjusiojo specialių poreikių vertinimo kontekste laikytinas bet kuris incidentas, jeigu jo auka arba bet kuris kitas asmuo jį laiko homofobiniu, bifobiniu ar transfobiniu.
6. „Nukentėjusiojo specialių apsaugos poreikių vertinimo pažymoje“ pateikti specialių apsaugos poreikių vertinimo kriterijai turėtų būti interpretuojami kaip orientacinio pobūdžio gairės, todėl specialių poreikių vertinimo metu neturėtų būti skaitomi klausimyno forma. Pažymėtina, jog ikiteisminio tyrimo veiksmus atliekantis pareigūnas ar prokuroras daugelį pažymoje įvardytų kriterijų galės savarankiškai įvertinti remdamasis faktinėmis incidento aplinkybėmis. Venkite nuo homofobinės, bifobinės ar transfobinės nusikalstamos veikos nukentėjusiam asmeniui užduoti nereikalingus klausimus apie įvykusį incidentą – nuolatinis trauminių patirčių reflektavimas gali sąlygoti papildomą stresą, baimę arba netgi psichologinę traumą.

II. PAGARBUS IR JAUTRUS ELGESYS SPECIALIŲ APSAUGOS POREIKIŲ VERTINIMO KONTEKSTE

7. Nuo homofobinės, bifobinės ar transfobinės nusikalstamos veikos nukentėję asmenys ikiteisminio tyrimo ir baudžiamojo proceso metu yra itin pažeidžiami, nes nusikalstama veika yra įvykdyta dėl jų seksualinės orientacijos, lytinės tapatybės ir (ar) lyties raiškos, t. y. individualių charakteristikų, sudarančių

tapatybės esmę. Dėl šios priežasties specialių apsaugos poreikių vertinimo kontekste reikėtų atsižvelgti į antrinio ir (ar) pakartotinio traumavimo, bauginimo ir (ar) keršto riziką, su kuria nuo homofobinės, bifobinės ar transfobinės nusikalstamos veikos nukentėję asmenys gali susidurti ikiteisminio tyrimo ir kituose baudžiamojo proceso etapuose. Taip pat reikėtų įvertinti emocinės ar psichologinės paramos ir tolesnio bendradarbiavimo su nuo homofobinės, bifobinės ar transfobinės nusikalstamos veikos nukentėjusiais asmenimis poreikį.

8. Ypatingai svarbu, kad, vertinant nuo homofobinės, bifobinės ar transfobinės nusikalstamos veikos nukentėjusių asmenų specialius apsaugos poreikius, ikiteisminio tyrimo veiksmus atliekančių pareigūnų ir prokurorų elgesys būtų pagarbus ir neįžeidžiantis nukentėjusio asmens seksualinės orientacijos, lytinės tapatybės ir (ar) lyties raiškos. Bendraudami su LGBT* bendruomenės atstovu specialių apsaugos poreikių vertinimo kontekste, ikiteisminio tyrimo veiksmus atliekantys pareigūnai ir prokurorai turėtų vengti stereotipinių prielaidų, įskaitant prielaidais apie tokių asmenų „gyvenimo būdą“ arba apie tai, kaip į tokius asmenis reikėtų kreiptis.
9. Ikiteisminio tyrimo veiksmus atliekantys pareigūnai ir prokurorai specialių apsaugos poreikių vertinimo kontekste turėtų visais atvejais vengti žeminančių žodžių, gestų ar veiksmų, kurie galėtų įžeisti nuo homofobinės, bifobinės ar transfobinės nusikalstamos veikos nukentėjusį asmenį. Pamačius netinkamai besielgiantį kolegą, verta jį sudrausminti.
10. Ikiteisminio tyrimo veiksmus atliekantys pareigūnai ir prokurorai specialių apsaugos poreikių vertinimo kontekste su nuo homofobinės, bifobinės ar transfobinės nusikalstamos veikos nukentėjusiais asmenimis visais atvejais turi elgtis pagarbiai, jautriai ir profesionaliai. Taip pat būtina atsižvelgti į aplinkybę, jog nuo homofobinės, bifobinės ar transfobinės nusikalstamos veikos nukentėję asmenys specialių apsaugos poreikių vertinimo kontekste gali turėti su šių asmenų seksualine orientacija, lytine tapatybe ir (ar) lyties raiška susijusių specifinių poreikių.

III. SPECIFINIAI POREIKIAI SPECIALIŲ APSAUGOS POREIKIŲ VERTINIMO KONTEKSTE

11. „Nukentėjusiojo specialių apsaugos poreikių vertinimo pažymoje“ yra reikalinga nurodyti nukentėjusiojo vardą ir pavardę. Pažymėtina, jog kai kurie nuo homofobinės, bifobinės ar transfobinės nusikalstamos veikos nukentėję asmenys gali pageidauti, jog į juos būtų kreipiamasi kitu vardu, nei

yra nurodyta asmens tapatybės dokumentuose (šis aspektas ypač aktualus translyčiams asmenims). Dėl šios priežasties šalia asmens tapatybės dokumentuose nurodyto nukentėjusiojo vardo ir pavardės turėtų būti pažymimas ir vardas bei įvardis, kuriuo nukentėjusysis pageidauja, kad į jį būtų kreipiamasi. Ikitiesminio tyrimo veiksmus atliekantis pareigūnas ar prokuroras, pildydamas „Nukentėjusiojo specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo pažymą“, turėtų pasiteirauti: „Kokiu vardu norėtumėte, kad į Jus kreipčiausi?“ ir „Kokį kreipinį turėčiau vartoti, bendraudamas su Jumis?“ Nurodytu pageidaujama vardu ir įvardžiu į nuo homofobinės, bifobinės ar transfobinės nusikalstamos veikos nukentėjusį asmenį turėtų būti kreipiamasi ir vėlesniuose ikitiesminio tyrimo ir baudžiamojo proceso etapuose.

12. Jei atliekant specialiųjų apsaugos poreikių vertinimą yra reikalinga užfiksuoti nuo homofobinės, bifobinės ar transfobinės nusikalstamos veikos nukentėjusio asmens adresą, ikitiesminio tyrimo veiksmus atliekantis pareigūnas ar prokuroras turėtų įsitikinti, ar nukentėjęs asmuo pageidauja, kad informacija apie ikitiesminį tyrimą ar baudžiamąjį procesą jį pasiektų būtent šiuo adresu. Jeigu nuo homofobinės, bifobinės ar transfobinės nusikalstamos veikos nukentėjęs asmuo, to nenorėdamas, gaus informaciją apie ikitiesminį tyrimą arba kitus baudžiamojo proceso etapus į savo namus, mokslo įstaigą ar darbovietę, tai gali jam grėsti priverstiniu jo seksualinės orientacijos ir (ar) lytinės tapatybės atskleidimu, nors jis tam dar nebus pasiruošęs. Taip pat svarbu išsiaiškinti, kokį kreipinį vartoti, bandant susisiekti su nukentėjusiuoju ikitiesminio tyrimo ar bylos medžiagoje nurodytu telefonu.
13. Ne visi nuo homofobinės, bifobinės ar transfobinės nusikalstamos veikos nukentėję asmenys gali aiškiai įvardyti, jog nusikalstama veika buvo galimai įvykdyta dėl jų seksualinės orientacijos, lytinės tapatybės ir (ar) lyties raiškos. Kai kurie nukentėjusieji gali netgi bandyti tai sąmoningai nuslėpti, baimindamiesi nepalankios ikitiesminio tyrimo veiksmus atliekančių pareigūnų ar prokurorų reakcijos ar to, jog jų seksualinė orientacija ir (ar) lytinė tapatybė bus paviešinta. Siekdami atskleisti neapykanta motyvuoto incidento aplinkybes, ikitiesminio tyrimo veiksmus atliekantys pareigūnai ar prokurorai turėtų siekti sukurti tarpusavio pasitikėjimu ir bendradarbiavimu grindžiamą atmosferą specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo kontekste. Jei įtariate, jog nusikalstama veika galėjo būti padaryta dėl homofobinių, bifobinių ar transfobinių motyvų, nukentėjusiojo tiesiogiai pasiteiraukite, ar jis priklauso LGBT* bendruomenei ir ar tai turėjo įtakos nusikalstamai veiklai. Šios aplinkybės yra itin reikšmingos

vertinant „Kitų reikšmingų duomenų“ kriterijų Nukentėjusiojo specialių apsaugos poreikių vertinimo pažymoje.

14. Siekdami įvertinti nuo homofobinės, bifobinės ar transfobinės nusikalstamos veikos nukentėjusio asmens santykį su kaltininku, turėkite omenyje, jog smurtinio ir (ar) seksualinio pobūdžio ar su smurtu artimoje aplinkoje susijusios nusikalstamos veiklos gali būti įvykdomos ir tos pačios lyties porų ar šeimų santykių kontekste. Šioje vietoje itin svarbu atskleisti ne tik tokių santykių pobūdį, bet ir nukentėjusio asmens santykį su kaltininku (pavyzdžiui, materialinė priklausomybė). Pažymėtina, jog nuo savo tos pačios lyties partnerio ar partnerės nukentėję asmenys gali vengti atskleisti tikrąjį tokių santykių pobūdį, baimindamiesi nepalankios ikiteisminio tyrimo veiksmus atliekančių pareigūnų ar prokurorų reakcijos ar to, jog jų seksualinė orientacija ir (ar) lytinė tapatybė bus paviešinta.
15. Renkant duomenis apie kaltininką specialių apsaugos poreikių vertinimo kontekste, ikiteisminio tyrimo ir baudžiamojo proceso galimo neigiamo poveikio nukentėjusiajam riziką padidina tai, jei nusikalstamą veiklą padarė grupė asmenų. Pažymėtina, jog nuo homofobinės, bifobinės ar transfobinės nusikalstamos veikos nukentėjusių asmenų atžvilgiu neapykanta motyvuotas nusikalstamas veiklas dažnai įgyvendina ekstremistinėmis pažiūromis pasižyminčios organizuotos grupuotės. Tokiu atveju ypatingai padidėja antrinio ir (ar) pakartotinio traumavimo, bauginimo ir (ar) keršto rizika, reikalinga specialių apsaugos priemonių. Ikiteisminio tyrimo veiksmus atliekantys pareigūnai ar prokurorai turėtų atkreipti ypatingą dėmesį, siekdami išsiaiškinti, ar nuo homofobinės, bifobinės ar transfobinės nusikalstamos veikos nukentėjęs asmuo nėra tapęs ekstremistinėmis pažiūromis pasižyminčios organizuotos grupuotės taikiniu.
16. Vertinant nuo homofobinės, bifobinės ar transfobinės nusikalstamos veikos nukentėjusių asmenų specialius apsaugos poreikius, rekomenduojama atsižvelgti į aplinkybę, ar nukentėjusysis bijo, kad nusikalstamą veiklą įvykdęs kaltininkas (-ai) bandys pakartoti išpuolį. Taip pat svarbu įvertinti, ar kaltininkas (-ai) ar kiti asmenys bandė ir (ar) gali bandyti susisiekti su nukentėjusiuoju, siekdami daryti įtaką ikiteisminiam tyrimui ar kitiems baudžiamojo proceso etapams. Tai išsiaiškinti yra svarbu dėl to, kad nuo homofobinės, bifobinės ar transfobinės nusikalstamos veikos nukentėję asmenys galėjo būti identifikuoti kaip LGBT* asmenys įvairių socialinių situacijų kontekste (pavyzdžiui, pastebėti prie LGBT* asmenų susibūrimo vietų), o įvykdyta homofobinė, bifobinė ar transfobinė nusikalstama veika vėliau tapo tiesiogine tokios identifikacijos pasekme.

Tai, kad nukentėjusysis yra atpažįstamas kaip LGBT* bendruomenės narys, gali padidinti antrinio ir (ar) pakartotinio traumavimo, bauginimo ar keršto riziką, kas, savo ruožtu, turėtų sąlygoti papildomų specialių apsaugos priemonių taikymą. Nukentėjusiojo specialių apsaugos poreikių vertinimo pažymyje suformuluoti vertinimo kriterijai nepakankama apimtimi įvertina šias padidintą riziką galinčias sąlygoti aplinkybes. Dėl šios priežasties ikiteisminio tyrimo veiksmus atliekantys pareigūnai ar prokurorai turėtų papildomai pasidomėti apie nuo homofobinės, bifobinės ar transfobinės nusikalstamos veikos nukentėjusio asmens santykį su kaltininku (-ais).

17. Nukentėjusiojo specialių apsaugos poreikių vertinimo pažymyje suformuluotu „Kitų įtakos veiksnių“ kriterijumi siekiama įvertinti artimųjų palaikymo laipsnį. Pažymėtina, kad LGBT* asmenų bendruomenės kontekste artimųjų palaikymas gali būti itin sunkiai išmatuojamas veiksnys. Net ir tuo atveju, jei nukentėjusiojo artimieji asmens seksualinę orientaciją ir (ar) lytinę tapatybę priima pozityviai, homofobinės, bifobinės ar transfobinės nusikalstamos veikos kontekste artimųjų palaikymas gali būti reikšmingai veikiamas aplinkybės, jog nukentėjusiojo tapatybė tampa viešai žinoma tretiesiems asmenims. Dėl šios priežasties ikiteisminio tyrimo veiksmus atliekantys pareigūnai ir prokurorai turėtų itin kritiškai įvertinti artimųjų palaikymo laipsnį nuo homofobinės, bifobinės ar transfobinės nusikalstamos veikos nukentėjusių asmenų specialių apsaugos poreikių vertinimo kontekste.

IV. SPECIALIŲ APSAUGOS PRIEMONIŲ TAIKYMAS

18. Įvertinus nuo homofobinės, bifobinės ar transfobinės nusikalstamos veikos nukentėjusių asmenų specialius apsaugos poreikius bei antrinio ir (ar) pakartotinio traumavimo, bauginimo ir keršto riziką šiems asmenims, ikiteisminio tyrimo veiksmus atliekančio pareigūno ar prokuroro sprendimu skiriamos specialios apsaugos priemonės. Šios priemonės yra skiriamos vadovaujantis LR Generalinio prokuroro 2016 m. vasario 29 d. patvirtintomis Rekomendacijomis dėl nukentėjusiųjų specialių apsaugos poreikių vertinimo. Pažymėtina, jog kai kurios specialios apsaugos priemonės yra itin naudingos nuo homofobinės, bifobinės ar transfobinės nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims dėl su jų seksualine orientacija, lytine tapatybe ir (ar) lyties raiška susijusios specifikos.
19. Įvertinus nuo homofobinių, bifobinių ar transfobinių nusikalstamų veikų nukentėjusio asmens galimybę be baimės dalyvauti ikiteisminiame tyrime ir kituose

baudžiamojo proceso etapuose ir pastebėjus, kad nukentėjusysis bijo arba jam iki galo nėra aiškios ikiteisminio tyrimo ir kitų baudžiamojo proceso etapų taisyklės, rekomenduojama taikyti su lydinčio asmens dalyvavimu susijusią specialią apsaugos priemonę. Pažymėtina, jog LGBT* asmenų žmogaus teisių apsaugos srityje dirbančių nevyriausybinių organizacijų atstovai dažnai yra itin gerai pasirengę suteikti teisinę, emocinę ir psichologinę pagalbą nuo homofobinių, bifobinių ar transfobinių nusikalstamų veikų nukentėjusiems asmenims. Dėl šios priežasties ikiteisminio tyrimo veiksmus atliekantiems pareigūnams ar prokurorams rekomenduojama informuoti nuo homofobinių, bifobinių ar transfobinių nusikalstamų veikų nukentėjusius asmenis apie LGBT* asmenų žmogaus teisių srityje veikiančių nevyriausybinių organizacijų teikiamas paslaugas ir paramą.

20. Su tos pačios lyties pareigūno atliekama apklausa susijusią specialią apsaugos priemonę rekomenduojama taikyti nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų bylose, susijusiose su diskriminavimu ar neapykanta dėl lyties. Pažymėtina, kad homofobinės, bifobinės ar transfobinės nusikalstamos veikos visuomet yra susijusios su diskriminavimu ir neapykanta tam tikros seksualinės orientacijos, lytinės tapatybės ir (ar) lyties raiškos asmenims. Su tos pačios lyties pareigūno atliekama apklausa susijusi speciali apsaugos priemonė yra itin aktuali translyčiams asmenims dėl individualaus šių asmenų santykio su tradiciniais lyčių vaidmenimis. Taikant šią specialią apsaugos priemonę translyčiams asmenims, pareigūno lytis turėtų būti parenkama atsižvelgiant į socialinę, o ne į biologinę nukentėjusio translyčio asmens lytį.
21. Nuo homofobinių, bifobinių ar transfobinių nusikalstamų veikų nukentėjusiems asmenims rekomenduojama taikyti su apklausa nedalyvaujant įtariamajam (atliekama pas ikiteisminio tyrimo teisėją) susijusią specialią apsaugos priemonę. Atsižvelgiant į aplinkybę, jog prieš asmens seksualinę orientaciją, lytinę tapatybę ir (ar) lyties raišką nukreipta nusikalstama veika yra kėsinamasi į asmens tapatybės esmę sudarančias individualias charakteristikas, darytina prielaida, jog įtariamojo dalyvavimas trukdytų nukentėjusiajam duoti išsamius parodymus, papildomai baugintų ir (ar) emociškai traumuotų. Tokios specialios apsaugos priemonės taikymas laiduotų efektyvią ikiteisminio tyrimo eigą bei skatintų tarpusavio pasitikėjimu ir bendradarbiavimu grindžiamus tarpusavio santykius tarp nuo homofobinių, bifobinių ar transfobinių nusikalstamų veikų nukentėjusio asmens ir ikiteisminio tyrimo veiksmus atliekančio pareigūno ar prokuroro.

22. Siekiant, kad nukentėjusysis būtų apsaugotas nuo psichologinės traumos, nusikalstamo poveikio ar kitų neigiamų padarinių, specialios apsaugos priemonės turėtų būti taikomos kartu su kitomis BPK numatytomis priemonėmis. Asmeniui, nukentėjusiam nuo homofobinių, bifobinių ar transfobinių nusikalstamų veikų, ypač jeigu veika buvo įvykdyta ekstremistinėmis pažiūromis pasižyminčios organizuotos grupuotės, arba jeigu įtariamasis priklauso tokiai grupei, gali grėsti tiesioginis pavojus ikiteisminio tyrimo ar kitų baudžiamojo proceso etapų metu. Dėl šios priežasties ikiteisminio tyrimo veiksmus atliekantis pareigūnas ar prokuroras turėtų apsvarstyti galimybę tokiam asmeniui taikyti anonimiškumą. Anonimiškumas gali būti taikomas asmens prašymu arba prokuroro iniciatyva. Nukentėjęs asmuo visais atvejais turėtų būti informuojamas apie galimybę prašyti taikyti anonimiškumą.
23. Nukentėjusiojo specialių apsaugos poreikių vertinimą atliekantiems ir dėl specialių apsaugos priemonių taikymo sprendžiantiems pareigūnams bei prokurorams rekomenduojama atsižvelgti ir į nuo homofobinių, bifobinių ar transfobinių nusikalstamų veikų nukentėjusio asmens ar, jeigu nukentėjusysis yra nepilnametis, jo atstovo pagal įstatymą, poziciją dėl konkrečių specialių apsaugos priemonių taikymo. Siekiant parinkti tinkamiausias ir nuo homofobinių, bifobinių ar transfobinių nusikalstamų veikų nukentėjusio asmens poreikius atitinkančias specialias apsaugos priemones, kiekviena situacija turėtų būti traktuojama individualiai. Tik tokiu būdu bus įmanoma išvengti su išaugusia antrinio ir (ar) papildomo traumavimo, bauginimo ir (ar) keršto rizika susijusių situacijų bei bus užtikrintas efektyvus ir į nukentėjusiojo poreikius atsižvelgiantis ikiteisminio tyrimo ir baudžiamojo proceso organizavimas.

V. PAPILDOMAS IR PAKARTOTINIS SPECIALIŲ POREIKIŲ VERTINIMAS

24. Ikiteisminio tyrimo ar kitų baudžiamojo proceso etapų metu gali paaiškėti, jog yra reikalingas papildomas ir (ar) pakartotinis specialių apsaugos poreikių vertinimas. Taip gali nutikti dėl atsiradusių neįvertintų aplinkybių, pirminio vertinimo pagrindą sudarančių aplinkybių pasikeitimo, pateikto nukentėjusiojo ar jo atstovo prašymo, teismo pavedimo. Papildomo ir (ar) pakartotinio specialių apsaugos poreikių vertinimo kontekste, reikalinga ypatingai atsižvelgti į nuo homofobinės, bifobinės ar transfobinės nusikalstamos veikos nukentėjusio asmens turimą informaciją. Gali būti, jog, pavyzdžiui, ikiteisminio tyrimo metu įtariamąjį bendrininkai arba draugai bandė susisiekti su nukentėjusiuoju

ir jį įbauginti, informacija apie tyrimą pateko į žiniasklaidą nukentėjusiam to nepageidaujant, įtariamasis pažeidė jam paskirtą kardomąją priemonę ir pats aktyviais veiksmais bandė susisiekti su nukentėjusiuoju ir pan.

25. Nustačius naujus specialius apsaugos poreikius, prokuroras turėtų parinkti tinkamas (papildomas) specialias apsaugos priemones. Idealiu atveju, pakartotinį specialių apsaugos poreikių vertinimą turėtų atlikti tas pats asmuo, kuris atliko pirminį vertinimą, tad prokurorams yra tikslinga šiuo klausimu bendradarbiauti su ikiteisminio tyrimo veiksmus atliekančiais pareigūnais.

Įrankis Nr. 5 – Rekomendacijos asmenų, nukentėjusių nuo homofobinių, bifobinių ir transfobinių nusikalstamų veikų, apklausai

Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos,
teritorinių policijos įstaigų, policijos profesinio ugdymo įstaigų ir
specializuotų policijos įstaigų vadovams, darbuotojams bei policijos pareigūnams

Generalinės prokuratūros, apygardų ir apylinkių
prokuratūrų vadovams, prokurorams ir prokuratūrų darbuotojams

REKOMENDACIJOS ASMENŲ, NUKENTĖJUSIŲ NUO HOMOFOBINIŲ, BIFOBINIŲ IR TRANSFOBINIŲ NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ, APKLAUSA

I. BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Rekomendacijos asmenų, nukentėjusių nuo homofobinių, bifobinių ir transfobinių nusikalstamų veikų, apklausai (toliau – Rekomendacijos), yra skirtos policijos pareigūnams ir prokurorams, atliekantiems nukentėjusių asmenų apklausas įvykio vietoje arba policijos nuovadoje (prokuratūroje).
2. Rekomendacijos yra sugrupuotos į tris dalis. Pirmojoje dalyje primename esmines taisykles, kurių reikėtų laikytis nukentėjusiojo apklausos metu. Antrojoje dalyje pateikiame pasiūlymus veiksmy, kurių galima imtis tuomet, kai nukentėjusysis yra ypač paveiktas traumuojančio įvykio ir sutrikęs. Trečioje dalyje pateikiame tipines klaidas, kurių reikėtų vengti bendraujant su nukentėjusiuoju.

II. PAGRINDINĖS ELGESIO GAIRĖS

3. Visais atvejais nepamirškite:
  - 3.1. **Prisistatyti.** Pirmą kartą matydamas nukentėjusį asmenį, aiškiai nurodykite savo vardą ir pareigas – Jūsų kūno kalba ir balso tonas turi atspindėti tvirtumą, ramybę ir paramą. Jums gali tekti prisistatyti kelis kartus, nes didelį stresą patyrusiam asmeniui gali būti sudėtinga greitai sutelkti dėmesį.
  - 3.2. **Elgtis pagarbiai ir be išankstinių nuostatų LGBT* asmenų atžvilgiu.** Jeigu reikia, užduoti klausimą apie asmens lytį, paklausti su kokia lytimi asmuo save identifikuoja bei kokios lyties įvardžiu jis norėtų, kad į jį būtų kreipiamasi.

3.3. **Rodyti dėmesį ir palaikymą.** Kai nukentėjęs asmuo kalba, balsu ar trumpais „aha“ duokite suprasti, kad jo įdėmiai klausotės ir kad norite išgirsti jo įvykių versiją.

3.4. **Leisti nukentėjusiam asmeniui vėl pasijusti padėties šeiminiuku.** Kai tik leidžia aplinkybės, pokalbio su nukentėjusiu asmeniu metu leiskite jam pačiam rinktis, kokius sprendimus priimti. Pavyzdžiui: „Ar reikia Jus nuvežti į ligoninę, ar geriau pavėžėti Jus namo?“ „Ar viską supratote, ar norite, kad daugiau (dar kartą) viską paaiškinčiau?“

3.5. **Paaiškinti situaciją ir pateikti planą.** Pavyzdžiui: „Dabar mes nueisime, kur yra saugu ir Jus apžiūrės gydytojai, o tada, jeigu Jūs neprieštaraujate, užduosiu Jums keletą klausimų. Kai baigsiu, paaiškinsiu, ką toliau darys policija ir duosiu Jums informacinę brošiūrą su kelių paramos aukoms tarnybų kontaktais. Taip pat duosiu Jums savo telefono numerį, kad galėtumėt su manim susisiekti. Ar toks planas Jums tinka? Ar turite kokių klausimų?“

3.6. **Pripažinti nukentėjusiojo jausmus.** Parodykite, kad suprantate, palaikote ir esate dėkingas už nukentėjusio asmens pastangas su Jumis bendradarbiauti. Pavyzdžiui: „Matau, kad Jums buvo baisu – Jūsų vietoje daugelis irgi jaustųsi panašiai. Esu labai dėkingas, kad stengiatės man viską tiksliai ir aiškiai papasakoti.“

3.7. **Derinti atvirus klausimus su uždariais.** Taip padėsite nukentėjusiam asmeniui geriau prisiminti įvykius. Pavyzdžiui: „Ar prisimenate, kaip užpuolikas atrodė? Gal galite pasakyti, kiek maždaug jam metų? Ar jis už mane aukštesnis? Kokio jis sudėjimo – liaunas ar kresnas? Ką dar prisimenate apie jį?“

3.8. **Pasitikrinti.** Ar teisingai supratote nukentėjusiojo žodžius? Jei Jums neaišku, ką jis turėjo omenyje, paprašykite jo pakartoti. Pavyzdžiui: „Nesu tikras, kad viską gerai supratau. Prašau, gal galėtumėte pakartoti savo paskutinį teiginį? Noriu būti tikras, kad visiškai jus suprantu.“

III. ELGESIO GAIRĖS YPATINGAI TRAUMUOJANČIŲ ĮVYKIŲ ATVEJAIS

4. Jeigu nukentėjusysis yra ypatingai sutrikęs:

4.1. **Atkreipkite dėmesį į nukentėjusio asmens emocinį regresą.** Po sunkios traumos nukentėjęs asmuo gali regresuoti į būseną, kurioje jo elgesys kiek primena vaiko elgesį – jis tampa reiklus, bejėgis, nesugeba išsakyti savo norų ir minčių. Nesmerkite tokio elgesio, bet jį pripažinkite. Pavyzdžiui: „Jūs esate susijaudinęs ir aš jus visiškai suprantu“, arba „Viskas gerai, nėra ko skubėti – turime laiko pagalvoti.“

4.2. **Ivardykite jausmus.** Vengdami subjektyvių interpretacijų, apibendrinkite nukentėjusio asmens teiginius savo žodžiais. Tai gali padėti nukentėjusiajam geriau atpažinti savo jausmus, o Jums pasiūlyti susiklosčiusios situacijos sprendimo būdus.

Nukentėjusysis: „Ką daryti, jei jis vis dar čia? Ar jį jau pagavo? Jis mane suras, tikrai suras. Reikia iš čia dingti, antraip man galas.“

Jūs: „Kaip suprantu, Jūs jaučiatės nesaugiai. Galbūt jaustumėtės saugiau, jeigu apklausą pratęstumė policijos nuovadoje?“

4.3. **Tikslingais, paprastais klausimais padėkite nukentėjusiam asmeniui grįžti į realybę.** Pavyzdžiui:

Nukentėjusysis: „Užsukau į barą, norėjau pasilinksinti, tačiau vos įkėlus koją kažkoks vaikinys tiesiog man trenkė. Šakės, taip gali bet kada nutikti, man jau grasino internete, kada nors mane nužudys...“

Jūs: „Kaip dažnai lankotės šiame bare?“

Nukentėjusysis: „Kartą per savaitę, o gal kelis kartus per mėnesį.“

Jūs: „Aišku. Ar esate čia anksčiau kada nors matęs savo užpuoliką?“

4.4. **Fiziškai pajudėkite.** Siekdami padėti nukentėjusiam asmeniui susitvarkyti ir atsipekėti nuo patirtos traumos, paprašykite jo kartu su Jumis trumpai pasi-vaikščioti arba bent jau pajudinti rankas ir kojas. Šio veiksmo reikėtų vengti, jeigu nukentėjęs asmuo yra sužeistas.

IV. VENGTINI VEIKSMAI

5. Visais atvejais venkite:

5.1. **LGBT* asmenų stereotipizavimo**, įskaitant prielaidas apie tokių asmenų „gyvenimo būdą“ arba apie tai, kaip į tokius asmenis reikėtų kreiptis. Kalbant apie translyčius asmenis, venkite klausimų apie tai, ar asmuo yra atlikęs lyties keitimo operaciją, ar yra pradėjęs lyties keitimo procesą, pavyzdžiui, ar jis (ji) vartoja hormoninius preparatus.

5.2. **Nukentėjusiojo asmeninės erdvės ribų peržengimo.** Neperženkite asmeninės erdvės ribų prieš tai nepaklausę, ar asmuo su tuo sutinka. Pavyzdžiui: *Matau, kad drebate. Jei norite, galite paspausti man ranką, galbūt tai padės Jums pasijausti geriau.*

5.3. **Tiesioginio nukentėjusio asmens kaltinimo ir kaltinimą suponuojančių klausimų.** Tokiais klausimais ne tik papildomai traumuosite nukentėjusį asmenį, bet ir prarasite jo pasitikėjimą bei negalėsite tinkamai atlikti apklausos. Netinkamų klausimų pavyzdžiai: *Tai tau bet koku atveju reikėjo neiti į šį gėjų barą, arba O ko tu tikėjaisi su ta pažinčių programėle?* Priešingai – stenkitės užduoti atvirus, objektyvius klausimus: *Ar galite tiksliai papasakoti, kas nutiko? Aš labai noriu viską aiškiai suprasti.*

5.4. **Banalybių, tuščių žodžių.** Užuot sakę „Nesijaudinkite“, kalbėkite aiškiai ir konkrečiai. Pavyzdžiui: *Dabar pavojaus nebėra. Paeikime šiek tiek atokiau, kur galėsite mums papasakoti, kas nutiko.*

5.5. **Parodyti susierzinimą kūno kalba ar žodžiais.** Leiskite nukentėjusiam asmeniui išsipasakoti, tačiau taip pat neskubinkite jo, jei jis trumpam sustoja ar nutyla. Gali būti sunku susivaldyti, kai reikia kuo skubiau atlikti procesinius veiksmus, tačiau būdamas kantrus ir palaikydamas nukentėjusį, greičiau sukursite pasitikėjimu grįstą ryšį, kas iš esmės prisidės prie tyrimo sėkmės.

Įrankis Nr. 6 – Informacijos nusikaltimų aukoms brošiūra

Šioje brošiūroje pateikiama pagrindinė informacija apie neapykantos nusikaltimus prieš lesbietes, gėjus, biseksualius ir translyčius (LGBT*) asmenis, įskaitant nuo neapykantos nusikaltimų nukentėjusių asmenų teises baudžiamojo proceso metu bei prieinamas teisinės, emocinės ir psichologinės pagalbos paslaugas. Dėl specifinės su konkrečiu tyrimu susijusios informacijos, kreipkitės į policijos pareigūną ar prokurorą, kuriam pranešėte apie neapykantos nusikaltimą (šio asmens kontaktinius duomenis įrašykite žemiau esančioje lentelėje). **Jei nukentėjote nuo neapykantos nusikaltimo dėl savo seksualinės orientacijos ir (ar) lytinės tapatybės, jums gali būti reikalinga papildoma teisinė, emocinė ir (ar) psichologinė pagalba.** Informaciją apie šias paslaugas teikiančias organizacijas rasite „Naudingų kontaktų“ skiltyje. Išsaugokite šią brošiūrą – Jums jos gali prireikti ir ateityje.

Informacija apie Jūsų atvejį tiriantį pareigūną

Pareigūno vardas ir pavardė

Pareigūno pareigos

Kontaktinio asmens vardas ir pavardė
(jei tai kitas asmuo nei Jūsų atvejį tiriantis pareigūnas)

Telefono numeris

El. pašto adresas

Policijos nuovados adresas, kurioje
užregistruotas Jūsų pranešimas (jei žinote)

Bylos numeris (jei žinote)

KAS YRA NEAPYKANTOS NUSIKALTIMAS?

Neapykantos nusikaltimas yra nusikalstama veika, padaryta siekiant išreikšti neapykantą asmeniui dėl jo amžiaus, lyties, **seksualinės orientacijos, lytinės tapatybės**, negalios, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų. Neapykantos nusikaltimas gali būti nukreiptas tiek prieš visą tam tikru požymiu išsiskiriančią grupę, tiek prieš tokiai grupei pagrįstai ar nepagrįstai priskiriamą asmenį, tiek prieš tokių žmonių grupių ar jų narių nuosavybę.

NEAPYKANTOS NUSIKALTIMU GALI BŪTI:

- fizinis užpuolimas;
- neapykantos kurstymas (tyčiojimasis, niekinimas, žeminimas);
- bauginimas, gąsdinimas;

- vandalizmas, turto sugadinimas;
- įžeidžiantys laišakai ar žinutės;
- užgaulus pravardžiavimas;
- persekiojimas, terorizavimas (pavyzdžiui, nuolatinis skambinėjimas ar žinučių siuntimas).

Tai yra dažniausiai pasitaikančios neapykantos nusikaltimų formos. Neapykantos nusikaltimu gali būti ir bet koks kitas nusikaltimas, padarytas siekiant išreikšti neapykantą asmeniui ar asmenų grupei, išsiskiriančiai tam tikru aukščiau išvardintu požymiu.

Nuo homofobiško, bifobiško ar transfobiško neapykantos nusikaltimo gali nukentėti ne tik lesbietės, gėjai, biseksualūs ar translyčiai (toliau – LGBT*) asmenys. Čia svarbiausi yra asmens, padariusio nusikalstamą veiką, *motyvai*, o ne Jūsų seksualinė orientacija ir (ar) lytinė tapatybė.

KUO NEAPYKANTOS NUSIKALTIMAI SKIRIASI NUO KITŲ NUSIKALTIMŲ?

Neapykantos nusikaltimai skiriasi nuo kitų nusikaltimų savo poveikiu ir padariniais nukentėjusiesiems bei konkrečioms žmonių grupėms, kadangi neapykantos nusikaltimai ne tik traumuoja, bet ir įbaugina. Neapykantos nusikaltimų žalingumas išsiskiria ne tiek fizine ar turtine, kiek itin didele moraline žala, kadangi **tokiomis nusikalstamomis veikomis kėsiniama į asmens savybes, sudarančias jo asmenybės esmę**. Tačiau šiomis nusikalstamomis veikomis bauginamas ir žeminamas ne tik atskiras individas, bet ir visi tai pačiai visuomenės grupei (bendruomenei) priklausantys asmenys. Homofobiški, bifobiški ir transfobiški nusikaltimai siunčia neigiamą žinutę visai LGBT* bendruomenei.

Kartais tikrosios nusikaltimo priežastys lieka paslėptos po pačia nusikalstama veika. Pavyzdžiui, vakare prie įėjimo į LGBT* susibūrimo vietą dėl Jūsų seksualinės orientacijos buvote užpultas ir sumuštas, tačiau kaltininkas bus nubaustas tik už Jūsų sveikatos sutrikdymą. Šiuo atveju gali likti neįvertintas tikrasis tokio nusikaltimo motyvas ir tikrasis jo pavojingumas.

AR TAI REGLAMENTUOJA ĮSTATYMAI?

Atsakomybė už neapykantos nusikaltimus yra numatyta Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. Tai vienareikšmiškai rodo, jog neapykantos **nusikaltimai yra rimta**.

HOMOFOBINIAI IR BIFOBINIAI NEAPYKANTOS NUSIKALTIMAI

Homofobinis ir bifobinis neapykantos motyvas, kaip nusikalstamą veiką **kvalifikuojantis požymis**, kartu su kitais pagrindais yra numatytas Baudžiamojo kodekso (toliau – BK) straipsniuose, nustatančiuose baudžiamąją atsakomybę už veikas, kurių sudėties objektas yra žmogaus gyvybė ir sveikata (pavyzdžiui, nesunkus sveikatos sutrikdymas). Remiantis BK 60 straipsniu, neapykanta dėl asmens seksualinės orientacijos nusikalstamos veikos kontekste yra **laikoma sunkinančia aplinkybe**. Tai reiškia, kad neapykantos nusikaltimu gali būti pripažįstama bet kuri nusikalstama veika, jeigu ji padaryta siekiant išreikšti neapykantą dėl asmens (ar asmenų grupės) seksualinės orientacijos. Kartu tai reiškia, kad už **tokį nusikaltimą kaltininkui gali būti skiriama griežtesnė bausmės rūšis**.

Baudžiamojo kodekso nuostatos taip pat draudžia **neapykantos kurstymą** (BK 170 str.). Pagal šį straipsnį atsako tie, kurie viešai tyčiojosi, niekino, skatino neapykantą ar kurstė diskriminuoti žmonių grupę ar jai priklausantį asmenį; taip pat tie, kurie viešai kurstė smurtauti, fiziškai susidoroti su žmonių grupe ar asmeniu. Nusikalstama veika bus laikomi tiek **vieši** žodiniai, tiek raštiški pareiškimai apie grupę žmonių ar atskirą šiai grupei priskirtiną asmenį.

TRANSFOBINIAI NEAPYKANTOS NUSIKALTIMAI

Nė viena iš aukščiau išvardintų Baudžiamojo kodekso nuostatų konkrečiai neįvardija lytinio tapatumo pagrindo. Visgi įstatymas numato kitus pagrindus, t. y. lyties ir socialinės padėties, kurie, manytina, turėtų apimti ir lytinio tapatumo pagrindą.

* * *

Statistiniai duomenys rodo, kad daugiausia neapykantos kurstymo atvejų dėl seksualinės orientacijos ir (ar) lytinės tapatybės yra nustatoma internetinėje erdvėje.

Turbūt esate ne kartą susidūrę su užgauliais, neapykantą ar smurtą kurstančiais komentarais internete, nukreiptais prieš LGBT* asmenis? Klaidinga manyti, kad internetinėje erdvėje kas nors gali likti anonimiškas ir nebaudžiamas skleisti neapykantą ar kitaip tyčiotis iš žmonių. Vis daugiau tokius komentarus parašiusių asmenų yra sėkmingai nustatomi ir patraukiami baudžiamojon atsakomybėn.

KĄ DARYTI IŠKILUS REALIAI GRĖSMEI IR IŠ KARTO PO TO, KAI ĮVYKO INCIDENTAS?

PIRMIAUSIA – PASIRŪPINKITE SAVO SAUGUMU

Jeigu buvote užpultas ar manote, kad esate realiame pavojuje, pirmiausia pasirūpinkite savo saugumu.

Jeigu Jums reikalinga skubi policijos pagalba incidento vietoje, skambinkite bendruoju pagalbos telefonu 112 ir praneškite policijai.

Venkite bet kokios nebūtinios konfrontacijos su užpuoliku. Jeigu esate užpultas ar Jums grasinama, galite norėti konfrontuoti ir pulti užpuoliką. Vis dėlto, tokiu atveju Jūs galite patirsite dar didesnę pavojų. Geriausia pranešti policijai ir leisti susitvarkyti jiems.

JEI REIKALINGA – KREIPKITĖS Į MEDIKUS

Jeigu užpuolimo metu buvote rimtai sužeistas ar jaučiatės blogai ir manote, kad galėjote būti sužeistas, turėtumėte apie tai pranešti skambindami bendruoju pagalbos telefonu 112 – tokiu atveju į incidento vietą bus iškviesta ne tik policija, bet ir greitosios medicinos pagalbos tarnyba.

Nesant rimtam sužeidimui vis tiek rekomenduojama kreiptis ir gauti medicininę pagalbą – apsilankykite artimiausiame priėmimo ar skubios pagalbos skyriuje vietinėje poliklinikoje ar ligoninėje.

Esant galimybei, nufotografuokite bet kokius matomus sužeidimus – vėliau tai galimai galės būti panaudojama kaip įrodymas. Apie incidentą pranešus policijai, gali būti, kad jie patys norės nufotografuoti šiuos sužeidimus.

UŽSIRAŠYKITE INCIDENTO DETALES IR SAUGOKITE SVARBIUS DUOMENIS

Užsirašykite visas pastebėtas incidento aplinkybes kaip galima greičiau po incidento. Užsirašykite ne tik tikslią incidento vietą ir laiką, bet ir svarbiausia – užpuoliko (-ų) apibūdinimą: kaip jis (jie) atrodė, kokius rūbus vilkėjo, galbūt turėjo specialių jį (juos) išskiriančių požymių? Pasižymėkite galimai užpuolikui (-ams) priklausančių automobilių numerius arba kur link nuėjo užpuolikas (-ai). Taip pat pasižymėkite galimus liudininkus – tai gali būti ne tik, pavyzdžiui, užpuolimo gatvėje metu buvę ir tiesiogiai jį matę žmonės, tačiau ir aplinkinių namų gyventojai, galimai matę incidentą pro langą.

Ypač svarbu užsirašyti tai, ką sakė ar darė užpuolikas (-ai), t. y. dėl ko Jūs manote, kad incidentas buvo padarytas dėl homofobinių, bifobinių ar transfobinių neapykantos motyvų, pavyzdžiui, buvote įžeidžiamai pravardžiuojamas, užpuolikas (-ai) žinojo apie Jūsų seksualinę orientaciją ir (ar) lytinę tapatybę, buvote sumuštas prie LGBT* bendruomenės susibūrimo vietos ir pan.

Nufotografuokite bet kokią žalą turtui ar Jūsų daiktams, kurią padarė užpuolikas (-ai), pavyzdžiui, Jūsų automobilis buvo aprašinėtas ar apgadintas.

Jeigu buvo incidento liudininkų, paprašykite jų kontaktų ir, jeigu tai įmanoma, paprašykite jų užrašyti tai, ką jie matė, pasirašyti ir nurodyti datą.

Saugokite bet kokius galimus įrodymus, tokius kaip rūbai, nuotraukos, laiškai, SMS (MMS) žinutės, užrašai. Jeigu užpuolikas galėjo kažkur palikti savo pirštų antspaudus, nelieskite šio paviršiaus ir atkreipkite į tai policijos, tiriančios įvykį, dėmesį.

Visus surinktus duomenis ir užrašus perduokite Jūsų atvejį tiriančiam policijos pareigūnui ar prokurorui. Atsiminkite, jog tai padaryti galite ne tik pirminės apklausos metu, bet ir vėlesniuose tyrimo etapuose.

PAPASAKOKITE KAM NORS APIE INCIDENTĄ

Patyrus bet kokio pobūdžio neapykantos nusikaltimą, pirmiausia svarbu suvokti, kad **tai – ne Jūsų kaltė**. Šioje situacijoje Jūs esate tas, kuris nukentėjo ir nesate atsakingas už elgesį tų, kurie pažeisdami įstatymus pasikėsino į Jūsų laisvę, gerovę ir saugumą.

Kaip LGBT* žmonės, mes dažnai pasirenkame pakeisti savo elgesį taip, kad išvengtume rizikos nukentėti. Pavyzdžiui, mes galime pakeisti tai, kaip atrodome ar prisistatome kitiems, galime vengti fizinio kontakto su savo partneriu (-e) ar draugais, tokio kaip laikymasis už rankų ar bučiavimasis viešumoje, mes galime

vengti tam tikrų vietų, renginių ar netgi naudojimosi viešuoju transportu, kadangi nesijaučiame ten saugūs. Tačiau nepriklausomai nuo to, ar keičiate savo elgesį viešumoje, ar ne, **niekas neturi teisės versti Jus jaustis kalto** dėl homofobinio, bifobinio ar transfobinio incidento. Jūs turite tokias pačias teises gyventi ir būti savimi kaip ir visi kiti, o šioje situacijoje kaltas yra tik tokį nusikaltimą padaręs asmuo.

Neapykantos nusikaltimai ne tik traumuoja, bet ir įbaugina, kas, savo ruožtu, gali sukelti sunkias psichologines pasekmes – intensyvius baimės, nerimo, nesaugumo jausmus. Todėl nukentėjus nuo tokio nusikaltimo svarbu nelikti vienam (-ai). Pasikalbėkite su Jums artimais žmonėmis. Tai gali būti Jūsų draugas, šeimos narys ar kitas Jums artimas žmogus. Taip pat galite paskambinti emocinės paramos telefonu, pavyzdžiui, kreiptis į „**Jaunimo liniją**“ (nemokama emocinės paramos linija, veikianti visą parą, telefonu 8 800 28888). Vien pokalbis, pasidalinimas patirtimi ir išgyvenimais kartais gali palengvinti savijautą.

Jei jaučiate, kad incidentas Jus itin smarkiai paveikė ir pokalbis su artimaisiais nepadeda, o Jūs ir toliau jaučiatės blogai, apsvarstykite galimybę kreiptis į psichologą.

PRANEŠIMAS POLICIJAI

KOKIU BŪDU GALITE PRANEŠTI POLICIJAI?

Pranešimą policijai pateikti galima skirtingais būdais, priklausomai nuo to, kokia nusikalstama veika padaryta, ar reikalinga skubi pagalba ir galiausiai – kaip pateikti pranešimą Jums yra patogiau. Jeigu nenorite atskleisti savo duomenų policijai, pranešimą apie nusikalstamą veiką galite pateikti ir **anonimiškai**.

Privalomos pareiškimo formos policijai nėra (išskyrus pateikiant pranešimą internetu). Remiantis Jūsų pareiškimu, policija surašys oficialiai patvirtintos formos „Pareiškimą-protokolą“ ir paprašys Jūsų patvirtinti jo turinį bei pasirašyti.

Šiuo metu informaciją apie nusikalstamą veiką ar kitą įvykį policijai galima pateikti įvairias būdais – ne tik policijos ar bendruoju pagalbos telefonu ar nuvykus į policijos komisariatą, bet ir trumpąja žinute, internetinėje svetainėje www.epolicija.lt užpildžius tam skirtą formą ar siunčiant formą elektroniniu paštu.

KAIP SU JUMIS TURĖTŲ ELGTIS?

Policija turėtų Jus priimti rimtai. Galiojantys įstatymai aiškiai nurodo, kad neapykantos nusikaltimai yra baudžiami, todėl priimti pranešimus apie neapykantos nusikaltimus yra policijos pareiga.

Nepriklausomai nuo to, kokia forma pateikiate pranešimą, pranešdamas apie neapykantos nusikaltimą būtinai pažymėkite, kad norite pranešti apie nusikaltimą, kuriuo buvo siekta išreikšti neapykantą dėl seksualinės orientacijos ir (ar) lytinės tapatybės. Jeigu pranešimą teikiate žodžiu, stebėkite, ar tai bus užrašyta pranešime.

Labai svarbu, kad pranešime paminėtumėte, kodėl manote, kad buvo padarytas neapykantos nusikaltimas: ar buvo pavartoti homofobiški, bifobiški ar transfobiški žeidimai? Ar tuo metu Jūs laikėtės už rankų su savo tos pačios lyties partneriu (-e)? Ar tai įvyko tik išėjus iš LGBT* susibūrimo vietas? Ar asmenys, padarę nusikaltimą, jau anksčiau prie Jūsų priekabiavo dėl Jūsų seksualinės orientacijos ir (ar) lytinės tapatybės?

Bendradarbiaukite su policija, perduokite visus Jūsų paties ar liudininkų užfiksuotus duomenis (užrašus, fotografijas, susijusius daiktus ir kt.). [Atminkite – įstatymai ir policija yra Jūsų pusėje.](#)

SPECIALIŲ POREIKIŲ VERTINIMAS

Atsižvelgiant į aplinkybę, jog galimai nukentėjote nuo neapykantos nusikaltimo, motyvuoto priešišku LGBT* asmenims, ikiteisminio tyrimo ir baudžiamojo proceso metu Jūs galite turėti specialių poreikių būti apsaugotas nuo psichologinės traumos, papildomo nusikalstamo poveikio ar kitų neigiamų padarinių. Ikiteisminio tyrimo veiksmus atliekantis pareigūnas ar prokuroras [ne vėliau kaip pirmosios Jūsų apklausos metu](#) atliks vertinimą (t. y. užduos Jums keletą papildomų klausimų apie įvykdytą nusikaltimą, apie Jūsų individualias aplinkybes ir apie nusikaltimą galimai įvykdžiusį (-ius) asmenį (-is)), siekdamas nustatyti Jūsų specialius poreikius.

Vertinimo metu paaiškėjus, kad būtina imtis papildomų priemonių, idant būtumėte apsaugotas nuo traumuojančio ikiteisminio tyrimo ir baudžiamojo proceso poveikio, Jums gali būti rekomenduojama skirti [specialias apsaugos priemones](#):

- neviešą bylos nagrinėjimą teisme;
- lydinčio asmens dalyvavimą;
- tos pačios lyties pareigūno atliekamą apklausą;
- besispecializuojančio pareigūno atliekamą apklausą;
- to paties pareigūno atliekamą pakartotinę apklausą;
- pranešimą apie įtariamojo paleidimą į laisvę ar pabėgimą iš laisvės atėmimo vietos;
- pranešimą apie įtariamojo suėmimą;

- pranešimą apie teisės aktuose nustatytas galimas apsaugos priemones ir jų skyrimo tvarką;
- apklausą garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis;
- apklausą vaikų apklausoms pritaikytose patalpose;
- apklausą ne daugiau kaip vieną kartą;
- apklausos metu daromą vaizdo ir garso įrašą;
- apklausą nedalyvaujant įtariamajam;
- specialistų dalyvavimą apklausoje ir kt.

Konkrečios **specialios apsaugos priemonės** bus pritaikytos atsižvelgiant į Jūsų individualią situaciją ir nusikaltimo, nuo kurio nukentėjote, pobūdį. Jei jums atrodo, kad tam tikros specialios apsaugos priemonės Jums būtų naudingos siekiant išvengti traumuojančio ikiteisminio tyrimo ir baudžiamojo proceso poveikio, informuokite apie tai ikiteisminio tyrimo veiksmus atliekantį pareigūną ar prokurorą. Šios priemonės yra skirtos apsaugoti būtent Jus ir palengvinti galimas pasekmes, nukentėjus nuo neapykantos nusikaltimo.

Pažymėtina, jog ikiteisminio tyrimo veiksmus atliekantis pareigūnas ar prokuroras, paaiškėjęs neįvertintoms aplinkybėms, Jums paprašius arba įpareigojus teismui gali matyti poreikį papildomai ar pakartotinai įvertinti Jūsų **specialius apsaugos poreikius**. Bendradarbiaukite su pareigūnais, nes tik tokiu būdu taps įmanoma apsaugoti jus nuo nepageidaujamo ikiteisminio tyrimo ir baudžiamojo proceso poveikio.

KAS VYKSTA PASKUI: IKITEISMINIS TYRIMAS IR BAUDŽIAMASIS PROCESAS

KAIP VYKSTA IKITEISMINIS TYRIMAS?

Pranešimo policijai ar prokuratūrai pateikimas dar nereiškia, kad ikiteisminis tyrimas bus pradėtas. Sprendimą pradėti ikiteisminį tyrimą policija ar prokuratūra priima įvertinusi Jūsų pranešime pateiktą informaciją. Apie tai, ar pagal Jūsų pranešimą pradėtas ikiteisminis tyrimas, Jūs gausite atskirą pranešimą. Toks pranešimas dažniausiai siunčiamas paštu. Galite informuoti pareigūnus apie tai, kokių adresu norėtumėte gauti pranešimus apie ikiteisminį tyrimą.

Ikiteisminis tyrimas – tai pirmoji baudžiamojo proceso stadija, kurios tikslas yra greitai ir išsamiai nustatyti visas reikšmingas nusikalstamos veikos aplinkybes ir asmenį, galėjusį padaryti nusikalstamą veiką.

Ikiteisminio tyrimo metu apklausiamas įtariamasis asmuo ir liudytojai, renkami kiti reikšmingi duomenys, siekiant iširti nusikalstamos veikos aplinkybes ir nustatyti ją padariusį asmenį. Tyrimo metu prokuroras ar policijos pareigūnas tikriausiai iškvies Jus apklausti kaip liudytoją. Tokiu atveju turėsite eiti į policijos komisariatą ar prokuratūrą ir atsakyti į Jums užduodamus klausimus.

Policijos pareigūnas, prokuroras ar už Jūsų bylą atsakingas asmuo turi paaiškinti Jums, kokias teises Jūs turite ikiteisminio tyrimo metu ir kaip galite jomis pasinaudoti. Jeigu buvote oficialiai pripažintas nukentėjusiuoju nuo nusikaltimo, Jūs gausite tokio nutarimo nuorašą.

Bet kuriuo ikiteisminio tyrimo metu Jūs galite kreiptis dėl leidimo susipažinti su bylos medžiaga ar prašyti gauti dokumentų nuorašus ar jų ištraukas. Toks prašymas turi būti adresuojamas Jūsų ikiteisminiam tyrimui vadovaujančiam prokurorui.

Tyrimo metu Jūs galite naudotis teisininko pagalba – galite naudotis mokamomis teisininko paslaugomis arba kreiptis dėl nemokamos teisinės pagalbos (*žiūrėti: „Naudingi kontaktai“*).

KAS VYKSTA PASIBAIGUS IKITEISMINIAM TYRIMUI?

Ikiteisminio tyrimo pabaigoje Jums bus suteikta galimybė susipažinti su iki tol surinkta bylos medžiaga. Po to ikiteisminio tyrimo pareigūnas perduos bylą prokurorui, kad šis priimtų sprendimą dėl tolesnės bylos eigos. Jeigu prokuroras manys, kad yra surinkta pakankamai kaltinimą patvirtinančių duomenų, jis perduos bylą teismui. Kitu atveju, prokuroras nutrauks bylą arba gražins ją papildomam tyrimui.

Jums tikriausiai nebereikės liudyti teisme. Jeigu Jums visgi reikėtų duoti parodymus teisme, apie tai būsite atitinkamai informuotas.

Teismo posėdžiai vyksta viešai, tačiau tam tikrais atvejais, siekiant apsaugoti žmogaus asmeninio ar šeimos gyvenimo privatumą, motyvuota teismo nutartimi teismo posėdis gali būti uždaras.

Galiausiai, teismas nuspręs, ar kaltinamas asmuo yra kaltas padaręs nusikaltimą. Teismo sprendimas yra pagrįstas tuo, ar surinkta pakankamai kaltinamo asmens kaltę pagrindžiančių įrodymų.

JŪSŲ TEISĖS BAUDŽIAMOJO PROCESO METU

Remiantis Europos Sąjungos (ES) direktyva 2012/29//ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimo aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai bei Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksu, Jūs turite tam tikras teises, kylančias

dėl būtinybės dalyvauti baudžiamajame procese. Šios teisės ir naudojimosi jomis tvarka detaliai aprašomi „Nukentėjusiojo teisių išaiškinimo protokolo priede“, patvirtintame Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymu. Čia pateikiama trumpa Jūsų teisių baudžiamojo proceso metu apžvalga, kuri Jums bus aktuali kaip galimai nuo neapykantos nusikaltimo dėl seksualinės orientacijos ir (ar) lytinės tapatybės nukentėjusiam asmeniui.

- **Teisė gauti informaciją apie procedūras, susijusias su skundo dėl nusikalstamos veiklos pateikimu, ir nukentėjusiojo vaidmenį tokiose procedūrose.** Fizinis asmuo, nukentėjęs nuo nusikalstamos veikos, turi teisę žodžiu ar raštu kreiptis į ikiteisminio tyrimo įstaigą ar prokurorą su prašymu pradėti ikiteisminį tyrimą. Ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimas atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą skundžiamas prokurorui, o prokuroro nutarimas – ikiteisminio tyrimo teisėjui.
- **Teisė dalyvauti vertinant specialius apsaugos poreikius ir gauti specialias apsaugos priemones.** Ikiteisminio tyrimo veiksmus atliekantis pareigūnas ar prokuroras ne vėliau kaip pirmosios nukentėjusiojo apklausos metu atlieka vertinimą ir nustato nukentėjusiojo specialius apsaugos poreikius, kurie taikomi siekiant sumažinti baudžiamojo proceso ar kitą traumuojantį poveikį. Jei nukentėjote nuo neapykantos nusikaltimo dėl savo seksualinės orientacijos ir (ar) lytinės tapatybės, pareigūnai privalo atsižvelgti į jūsų specialius poreikius.
- **Teisė susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga ikiteisminio tyrimo metu ir teisme.** Nukentėjusysis ikiteisminio tyrimo metu bet kuriuo momentu turi teisę susipažinti su ikiteisminio tyrimo duomenimis, taip pat susipažinimo metu daryti ikiteisminio tyrimo medžiagos kopijas ar išrašus. Rašytinis prašymas pateikiamas prokurorui.
- **Teisė turėti lydintį asmenį.** Nukentėjusįjį baudžiamojo proceso metu gali lydėti jo pasirinktas asmuo. Šis asmuo gali būti šeimos narys, draugas, pažįstamas, LGBT* organizacijos atstovas ir pan.
- **Teisė gauti apsaugą.** Nukentėjusysis turi teisę prašyti prokurorą ar ikiteisminio tyrimo pareigūną taikyti anonimiškumą ar dalinį anonimiškumą, jeigu nukentėjusiojo duomenų atskleidimas gali turėti neigiamų padarinių jo, jo šeimos narių ar artimų giminaičių teisėms ir teisėtiems interesams. Jei nukentėjote nuo neapykantos nusikaltimo dėl savo seksualinės orientacijos ir (ar) lytinės tapatybės, su tuo susijusių privataus gyvenimo aplinkybių atskleidimas gali tapti svarbia aplinkybe grindžiant anonimiškumo reikalavimą.
- **Teisė gauti teisinę pagalbą.** Nukentėjusiojo teisė gauti pirminę ir antrinę teisinę pagalbą įtvirtinta Lietuvos Respublikos *valstybės garantuojamos teisinės*

pagalbos įstatyme, nustatančiame tokios pagalbos gavimo sąlygas ir tvarką. Gauti pirminę nemokamą valandos trukmės teisinę konsultaciją turi visi Lietuvos Respublikos ir ES šalių piliečiai, taip pat kiti Lietuvoje ir ES teisėtai gyvenantys fiziniai asmenys. Teisę gauti antrinę teisinę pagalbą – kvalifikuoto advokato atstovavimą ikiteisminiame ir teisminiame procese – turi nukentėjusieji dėl nusikaltimų atsiradusios žalos atlyginimo bylose, įskaitant atvejus, kai žalos atlyginimo klausimas yra sprendžiamas baudžiamojoje byloje. Teisės gauti antrinę teisinę pagalbą baudžiamojo proceso metu įgyvendinimas priklauso nuo nukentėjusiojo turto ir pajamų lygio (www.teisinepagalba.lt).

- **Teisė į nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą.** Nukentėjusysis, dėl nusikalstamos veikos patyręs turtinės ar neturtinės žalos, turi teisę gauti dėl nusikalstamos veikos padarytos žalos atlyginimą, o įstatymų numatytais atvejais – ir kompensaciją iš Nukentėjusiųjų nuo nusikaltimų asmenų fondo. Nukentėjusysis turi teisę baudžiamajame procese pareikšti įtariamajam ar kaltinamajam civilinį ieškinį. Teismas jį nagrinėja kartu su baudžiamąja byla. Civilinis ieškinys pareiškiamas paduodant ieškinį ikiteisminio tyrimo pareigūnui, prokurorui ar teismui bet kuriuo proceso metu, tačiau ne vėliau kaip iki įrodymų tyrimo teisme pradžios.
- **Teisė gauti kompensaciją už išlaidas, patirtas dėl dalyvavimo baudžiamajame procese.** Nukentėjusiesiems, šaukiamiems pas ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūną, prokurorą ar teisėją ir gyvenantiems ne iškvietimo vietoje, kompensuojamos kelionės iš gyvenamosios vietos į iškvietimo vietą ir atgal išlaidos, gyvenamosios patalpos nuomos išlaidos, taip pat mokami dienpinigiai. Nukentėjusiajam kompensuojamas darbo užmokestis arba apmokama už atitraukimą nuo jo įprastinio užsiėmimo proporcingai laikui, kurį jis sugaišo atvykdamas pas ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūną, prokurorą ar teisėją.

Pažymėtina, jog Jums, kaip asmeniui, galimai nukentėjusiam nuo neapykantos nusikaltimo dėl seksualinės orientacijos ir (ar) lytinės tapatybės, *Baudžiamojo proceso kodekse* numatytos teisės turi būti išaiškintos pirminės apklausos metu. Supažindinęs Jus su Jūsų teisėmis baudžiamojo proceso metu, pareigūnas Jums pateiks pasirašyti *Nukentėjusiojo teisių išaiškinimo protokolą*. Protokolą pasirašykite tik tada, kai nebeturėsite jokių papildomų klausimų ar neišskumų dėl Jums išaiškintų teisių.

NAUDINGI KONTAKTAI

NEVYRIAUSYBINĖS ORGANIZACIJOS, TEIKIANČIOS NEMOKAMĄ TEISINĘ IR KITOKIĄ PAGALBĄ BEI INFORMACIJĄ

<p>Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba</p> <p>Odminių g. 3, Vilnius Tarnyba turi skyrius Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose ir Panevėžyje Tel.: (8 700) 00 211 El. paštas: teisinepagalba@vgtpt.lt</p> <p>vilnius.teisinepagalba.lt</p>	<p>Paramos aukoms iniciatyva</p> <p>Jogailos g. 16, Vilnius Tel.: (8 611) 90108 El. paštas: paramaaukoms@vilias.lt Skype: parama.aukoms www.vilias.lt</p>
<p>Vilniaus universiteto Teisės klinika</p> <p>Vilniaus g. 25, Vilnius</p> <p>Tel.: (8 5) 231 28 00, (8 5) 231 28 01, (8 5) 231 34 11 www.teisesklinika.lt El. paštas: teises.klinika@tf.vu.lt</p>	<p>Mykolo Romerio universiteto Teisinės pagalbos centras</p> <p>Interesantai priimami Šv. Kryžiaus namuose, Daukanto a. 1, Vilnius Tel.: (8 5) 269 10 14, (8 5) 271 47 31</p> <p>www.mruni.eu</p>
<p>Nacionalinė LGBT* teisių organizacija LGL</p> <p>Pylimo g. 21, Vilnius Tel.: (8 5) 261 03 14 www.lgl.lt El. paštas: office@gay.lt</p>	<p>Tolerantiško jaunimo asociacija</p> <p>A. Jakšto 9-133, Vilnius Tel.: (8 5) 261 84 83 www.tja.lt El. paštas: info@tja.lt</p>
<p>Žmogaus teisių stebėjimo institutas</p> <p>Didžioji g. 5, Vilnius Tel.: (8 5) 231 46 76 www.hrmi.lt El. paštas: hrmi@hrmi.lt</p>	<p>Lietuvos žmogaus teisių centras</p> <p>Smetonos g. 5, 311 kab., 3 aukštas, Vilnius Tel.: (8 5) 262 88 58 www.manoteises.lt El. paštas: info@lchr.lt</p>
<p>Daugiau informacijos apie įvairias organizacijas, teikiančias socialines psichologines paslaugas ir pagalbą Lietuvoje ir už jos ribų, galite rasti adresu www.jaunimolinija.lt/lt/infobankas.</p>	

PSICHOLOGINĖS PAGALBOS IR PARAMOS TELEFONAI

<p>Jaunimo linija</p> <p>(emocinė parama telefonu ir internetu)</p> <p>Tel.: 8 800 28888 (visą parą)</p> <p>www.jaunimolinija.lt</p>	<p>Vilties linija</p> <p>(psichologinė pagalba suaugusiems)</p> <p>Tel.: 116 123 (visą parą)</p> <p>www.kpsc.lt/lt/vilties-linija</p>
<p>Pagalbos moterims linija</p> <p>Tel.: 8 800 66366 (visa parą)</p>	<p>„Linija doverija“</p> <p>(pagalba teikiama rusų kalba)</p> <p>Tel.: 8 800 77277 (I-V 16.00-20.00 val.)</p>
<p>Panevėžio paguodos telefonas</p> <p>Tel.: (8 45) 500965 (I-V 20.00-8.00 val.)</p>	

Įrankis Nr. 7 – Terminų žodynas

ANTRINIS TRAUMAVIMAS (angl. „*secondary victimization*“) – bet kokie neigiami padariniai, kurie dažniausiai atsiranda dėl priemonių, kurios buvo panaudotos (netinkamai panaudotos, laiku nepanaudotos) reaguojant į nusikaltimą patyrusį asmenį. Neretai gali apimti ir tokius veiksmus kaip žmogiškos nukentėjusio asmens reakcijos į traumuojantį įvykį kritika, pavyzdžiui, juokavimas, dvasinių išgyvenimų menkinimas, nukentėjusio asmens veiksmų ar jausmų racionalizavimas. Rizika, jog LGBT* asmenys po patirto neapykantos nusikaltimo susidurs su antriniu traumavimu yra didesnė, nes dėl paplitusios diskriminacijos homoseksualių, biseksualių ir translyčių asmenų atžvilgiu, šią bendruomenę galima laikyti socialiai pažeidžiama visuomenės grupe.

ATVIRUMAS (angl. „*out*“, „*being out*“) – elgesys, kai asmuo neslepia esąs lesbietė, gėjus, biseksualus ar translytis asmuo (LGBT* asmuo). Žmogus gali būti „išviešintas“ ir ne savo noru, kai kas nors atskleidžia asmens seksualinę orientaciją ir (ar) lytinę tapatybę be jo sutikimo. Daugelis LGBT* žmonių gali nenorėti atsiskleisti dėl galimos diskriminacijos ar neigiamos aplinkinių reakcijos.

AUKA (angl. „*victim*“) – žmogaus, nukentėjusio dėl nusikaltimo ar nelaimingo įvykio, statusas, nepriklausomai nuo to, ar jis buvo pripažintas nukentėjusiuoju baudžiamajame procese. Pažymėtina, jog „aukos“ sąvoka nėra tapati „nukentėjusiojo“ sąvokai. Nukentėjusiuoju pripažįstamas fizinis asmuo, kuriam nusikalstama veika padarė fizinės, turtinės ar moralinės žalos. Asmuo pripažįstamas nukentėjusiuoju ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro nutarimu ar teismo nutartimi (procesinis sprendimas). Nukentėjusiais taip pat gali būti pripažinti ir asmens šeimos nariai, pavyzdžiui, tuo atveju, kai asmuo žuvo dėl įvykdyto baudžiamojo nusikaltimo.

AUKOS KALTINIMAS (angl. „*victim blaming*“) – antrinio traumavimo forma, neigiamą aplinkinių (t. y. šeimos narių, draugų, pareigūnų, gydytojų, nepažįstamų žmonių iš šalies) reakcija, kuria nuo neapykantos nusikaltimo ar kitokio nepageidaujamo elgesio nukentėjęs asmuo yra laikomas iš dalies ar visiškai atsakingu dėl prieš jį ar ją padarytos veikos. Aukos kaltinimas gali pasireikšti tuo, jog auka laikoma provokatore ar nusikaltimo iniciatore, pavyzdžiui, tai, kad išprievartautas asmuo vartojo alkoholinius gėrimus ar buvo provokuojančiai apsirengęs, gali būti interpretuojama kaip lytinę prievartą pateisinantis elgesys. Neretai aukos kaltinamos, jog

nesipriešino, nepakankamai gynėsi, nesiėmė pakankamų priemonių, kad išvengtų situacijos. Aukos kaltinimas gali būti būdingas bet kokiam nusikaltimui (pavyzdžiui, „Nereikėjo viešoje vietoje skaičiuoti pinigų, nebūtų pavogę piniginės!“ „Du vaikinai pasibučiavo viešoje vietoje – nenuostabu, kad gavo į snukį!“).

BIFOBIJA (angl. „*biphobia*“) – išankstinis nusistatymas, neigiamas, dažnai nepagrįstas stereotipų iššauktos reakcijos biseksualumo ir (ar) biseksualių asmenų atžvilgiu ar jų ignoravimas bei su tuo susijusių problemų nematomumas. Homofobija (žiūrėti: „homofobija“) ir bifobija yra giminingi, tačiau netapatūs reiškiniai. Bifobija yra paplitusi tiek tarp heteroseksualių, tiek tarp homoseksualių asmenų (dviguba diskriminacija). Ypatingai dažnas bifobijos pavyzdys – biseksualių moterų seksualizavimas, kuris gali vesti prie seksualinės prievartos tiek prieš biseksualias, tiek prieš homoseksualias ar net heteroseksualias moteris.

BISEKSUALUMAS (angl. „*bisexuality*“) – gebėjimas jausti emocinį ir (ar) seksualinį potraukį daugiau kaip vienos lyties asmenims. Svarbu suprasti, jog emocinė, seksualinė bei kitokia trauka tos pačios lyties asmenims neapibrėžia asmens homoseksualumo. Reikėtų gerbti žmogaus savęs identifikaciją ir neklijuoti jam nepageidaujamų etikečių.

DAUGIALYPĖ DISKRIMINACIJA (angl. „*multiple discrimination*“) – diskriminacija, apimanti keletą skirtingų pagrindų. Neretai požiūris į diskriminaciją yra ribotas, nes atsižvelgiama tik į vieną iš asmens tapatybės elementų, o kitos to žmogaus tapatybės dalys yra ignoruojamos (žiūrėti: „sudėtinė tapatybė“). Neapykantos nusikaltimų kontekste svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad į nukentėjusiuosius gali būti kėsinamasi iš karto dėl kelių skirtingų priežasčių (pavyzdžiui, rasės ir seksualinės orientacijos), tačiau jos viena kitos nepaneigia.

DISKRIMINACIJA (angl. „*discrimination*“) – neteisingas, nesąžiningas ir (ar) stereotipais pagrįstas elgesys su tam tikra žmonių grupe ir jai priklausančiais individais. Tiesioginė diskriminacija (angl. „*direct discrimination*“) – situacija, kai su asmeniu elgiamasi mažiau palankiai dėl jo rasės, lyties, seksualinės orientacijos, negalios, amžiaus ir pan. Netiesioginė diskriminacija (angl. „*indirect discrimination*“) – kai dėl iš pažiūros neutralių sąlygų, reikalavimų ar praktikų tam tikras asmuo dėl jo rasės, lyties, seksualinės orientacijos, negalios, amžiaus ir pan. atsiduria prastesnėje situacijoje nei kiti asmenys.

GĖJUS (angl. „*gay*“) – vyras, jaučiantis emocinį ir (ar) seksualinį potraukį išimtinai (ar daugiausia) savo lyties asmenims, t. y. kitiems vyrams.

HETEROSEKSUALŪS ASMENYS (angl. „*heterosexuals*“) – asmenys, kurie jaučia emocinį ir (ar) seksualinį potraukį priešingos lyties asmenims. Reikėtų vengti heteroseksualumą vadinti „tradicine seksualine orientacija“, „normalia orientacija“, ar kreiptis į heteroseksualius asmenis kaip į „normalius“, kadangi tai stigmatizuoja asmenis, turinčius kitą seksualinę orientaciją.

HOMOSEKSUALŪS ASMENYS (angl. „*homosexuals*“) – asmenys, kurie jaučia emocinį ir (ar) seksualinį potraukį tos pačios lyties asmenims. Bendrinis lesbiečių ir gėjų pavadinimas, nepaisant jų lyties.

HOMOFOBIA (angl. „*homophobia*“) – baimė ar pyktis, jaučiamas homoseksualių ar biseksualių asmenų atžvilgiu. Homofobija gali būti ir internalizuota (angl. „*internalized homophobia*“) – tai savo seksualinės orientacijos neigimas ir (ar) susitaikymas su heteroseksualumu, kaip vieninteliu „teisingu“ seksualumo modeliu. Homofobija gali tapti įvairaus sunkumo neapykantos nusikaltimų, neapykanta motyvuotų incidentų bei neapykantos kalbos priežastimi.

INTERSEKSUALŪS ASMENYS (angl. „*intersex people*“) – asmenys, gimę su chromosominėmis, hormoninėmis ar genitalinėmis charakteristikomis, neatitinkančiomis standartinių „vyro“ ar „moters“ kategorijų pagal seksualinę ar reprodukcinę anatomiją. Šis terminas pakeitė sąvoką „hermafroditas“, kuri buvo plačiai naudojama praktikuojančių medikų XVIII-ame ir XIX-ame amžiuose. Interseksualumas gali pasireikšti įvairiomis formomis ir būdais.

IŠVIEŠINIMAS (angl. „*outing*“) – veiksmas, kuriuo atskleidžiama asmens seksualinė orientacija ir (ar) lytinė tapatybė be šio asmens sutikimo. Išviešinimas sukelia su privatumu ir laisvu asmens pasirinkimu susijusias dilemas. „Išviešinimo“ sąvoka dažnai vartojama kalbant apie įžymių visuomenės veikėjų, pavyzdžiui, politikų, sportininkų ar menininkų, seksualinės orientacijos ir (ar) lytinės tapatybės atskleidimą viešojoje erdvėje. Kita vertus, išviešinimas gali turėti neigiamų pasekmių ir asmeniniame gyvenime. Jei asmens seksualinė orientacija ir (ar) lytinė tapatybė atskleidžiama jo šeimos nariams, draugams ar pažįstamiems prieš šio asmens valią, asmuo gali susidurti su dideliu emociniu ir (ar) psichologiniu stresu. Dėl Lietuvos visuomenėje

paplitusio priešiško LGBT* asmenims, išviešinimas gali sukelti rimtų socialinių (pavyzdžiui, atsisakoma bendrauti), ekonominių (pavyzdžiui, prarandamas darbas) ir net fizinių (pavyzdžiui, padidėjusi užpuolimo rizika) pasekmių. Dėl šios priežasties baudžiamojo proceso kontekste būtina užtikrinti nuo neapykantos nusikaltimų nukentėjusių LGBT* asmenų privatumą ir vengti situacijų, kai prieš jų valią būtų paviešinta šių asmenų seksualinė orientacija ir (ar) lytinė tapatybė (pavyzdžiui, teismo pranešimas siunčiamas deklaruotos gyvenamosios vietos adresu, o ne tuo adresu, kurį nurodė nukentėjusysis).

LESBIETĖ (angl. „*lesbian*“) – moteris, jaučianti emocinį ir (ar) seksualinį potraukį išimtinai (ar daugiausia) savo lyties atstovėms, t. y. kitoms moterims.

LGBT* (angl. „*LGBT**“) – lesbietės, gėjai, biseksualūs ir translyčiai asmenys. Sutrumpintas pavadinimas naudojamas įvairių seksualinių orientacijų bei lytinių tapatybių asmenų ar jų bendruomenių referavimui. Tai heterogeninė (nevienalytė) grupė, kuri dažnai siejama su pilietiniu LGBT* teisių judėjimu socialinėje ir politinėje srityse. Kartais LGBT* sąvoka yra išplečiama apimant ir interseksualius bei *queer* asmenis (LGBTIQ).

LYTIES PAKEITIMO PROCEDŪRA (angl. „*gender reassignment*“) yra procesas, kurio metu individai įvairių pokyčių ir procedūrų pagalba iš naujo apibrėžia savo kūno santykį su individualia lytine tapatybe. Šis procesas gali, tačiau neprivalo apimti įvairių medicininių procedūrų (pavyzdžiui, hormonų terapijos), kurių pagalba translyčiai ar transseksualūs asmenys „synchronizuoja“ savo fizinę išvaizdą su savo tikrąja lytimi. Lyties pakeitimo procesas yra susijęs ir su sudėtingais socialiniais bei teisiniais pokyčiais, pavyzdžiui, atsiskleidimu šeimos nariams, draugams bei bendradarbiams, aprangos įpročių ir manierų koregavimu, asmens tapatybės dokumentų pakeitimu ir kitų teisinių procedūrų išpildymu pagal nacionalinių teisės aktų keliamus reikalavimus. Lyties pakeitimo proceso trukmė yra individuali ir gali trukti nuo keleto metų iki kelių dešimtmečių. Europos Sąjungos (ES) teisėje diskriminacija dėl asmens atliekamos ar ketinamos atlikti lyties pakeitimo procedūros darbo santykių srityje yra laikoma diskriminacija lyties pagrindu.

LYTIES RAIŠKA (angl. „*gender expression*“) – ženklų ir simbolių visuma, apimanti individualias lytinės tapatybės raiškos priemones ir aplinkinių sugebėjimą šiuos ženklus ir simbolius atpažinti. Kiekvieno asmens lyties raiška yra itin individuali bei

glaudžiai susijusi su šio asmens lytine tapatybe. Kita vertus, dviejų tą pačią lytinę tapatybę turinčių asmenų lyties raiška gali būti itin skirtinga. Dėl savo individualumo lyties raiška ir su ja susiję simboliai bei ženklai neturėtų būti ribojami dichotominių „moteriškumo“ ir „vyriškumo“ kategorijų.

LYTINĖ TAPATYBĖ (angl. „*gender identity*“) – unikalus kiekvieno asmens lyties pajautimas bei su tuo susijęs savęs (ne)priskyrimas konkrečiai lyčiai. Lytinė tapatybė formuojasi bei kinta biologinės lyties, socialinės lyties ir lyties raiškos patirčių pagrindu. Lytinės tapatybės pajautimas tam tikrais atvejais turi įtakos asmens santykiui su savo kūnu bei fizine išvaizda. Dėl šios priežasties gali būti atliekamos tam tikros fizinės išvaizdos koregavimo procedūros, potencialiai apimančios ir medicininės bei chirurgines procedūras (pavyzdžiui, transseksualiam asmeniui atliekama lyties keitimo operacija). Lytinė tapatybė neturėtų būti tapatinama su asmens seksualine orientacija. Translyčiai asmenys gali būti tiek heteroseksualūs, tiek biseksualūs, tiek homoseksualūs. Bendraujant su translyčiais asmenimis svarbu naudoti vardus bei įvardžius, kurie priimtini jiems patiems, tačiau nebūtinai sutampa su oficialiais įrašais asmens tapatybės dokumentuose.

NEAPYKANTA MOTYVUOTAS INCIDENTAS (angl. „*hate motivated incident*“) – įvykis, aktas ar netolerancijos išraiška, galimai neatitinkantys neapykantos nusikaltimo sudėties dėl nepakankamų įrodymų teisme, nustatant nusikalstamą veiką ar šališkumo motyvą, ar dėl to, kad pats aktas nelaikomas nusikalstama veika pagal nacionalinę teisę (pavyzdžiui, užgaulūs komentarai internetinėje erdvėje, kuriais neskatinama susidoroti su tam tikra asmenų grupe). Neapykanta motyvuoti incidentai, nors ir nebūtinai yra baudžiamieji nusikaltimai, neturėtų būti toleruojami, jų prevencijai turėtų būti imtasi atitinkamų viešosios politikos priemonių.

NEAPYKANTOS NUSIKALTIMAI LGBT* ASMENŲ ATŽVILGIU (angl. „*hate crimes against LGBT* people*“) – nusikalstamos veikos, padarytos dėl homofobinių, bifobinių ar transfobinių motyvų. Neapykantos nusikaltimai apima bauginimą, grasinimus, padarytą žalą nuosavybei, užpuolimą, nužudymą ar bet kokią kitą nusikalstamą veiką, kai nukentėjusysis yra pasirenkamas dėl realaus ar įsivaizduojamo ryšio, priklausymo ar paramos LGBT* bendruomenei. Siekiant nusikaltimą kvalifikuoti kaip neapykantos nusikaltimą, turi būti pakankamas pagrindas įtarti, jog nusikaltėlio motyvas buvo būtent aukos seksualinė orientacija ir (ar) lytinė tapatybė.

NEAPYKANTOS KALBA LGBT* ASMENŲ ATŽVILGIU (angl. „*hate speech against LGBT* people*“) – vieši pasisakymai, kurie skatina ar pateisina neapykantą, diskriminaciją ar priešišką LGBT* asmenų atžvilgiu, pavyzdžiui, politikų ar privačių asmenų komentarai internetinėje erdvėje, turintys tikslą įžeisti ir (ar) pažeminti LGBT* bendruomenės narius. Neapykantos kalba neturėtų būti toleruojama, jos prevencijai turėtų būti imtasi atitinkamų viešosios politikos priemonių.

PRIEKABIAVIMAS (angl. „*harassment*“) – diskriminacijos forma, kai nepageidaujamas elgesys yra susijęs su vienu iš draudžiamų diskriminacijos pagrindų (įskaitant seksualinę orientaciją ir (ar) lytinę tapatybę) bei turi tikslą pažeminti asmens orumą ir (ar) sukurti bauginančią, priešišką, menkinančią ar įžeidžiančią aplinką. Priekabiavimo faktas gali būti tiek pavienis incidentas, tiek susidaryti iš keleto incidentų per tam tikrą laikotarpį. Priekabiavimas gali pasireikšti įvairiomis formomis kaip, pavyzdžiui, grasinimais, bauginimais arba užgauliojimais, nepageidaujamomis pastabomis arba juokeliais apie asmens seksualinę orientaciją ir (ar) lytinį tapatumą. Priekabiavimas gali vesti prie neapykanta motyvuoto nusikaltimo, todėl verta atkreipti dėmesį į efektyvią šio reiškinio prevenciją.

PROCEDŪRINIS NETEISINGUMAS (angl. „*procedural injustice*“) – antrinio traumavimo forma, kai nukentėjęs asmuo jaučia, kad su juo neteisingai elgiamasi baudžiamojame (tam tikrais atvejais ir civilinio) proceso metu, pavyzdžiui, teisme neteisingai (t. y. neatsižvelgiant į faktinius įrodymus) išsprendžiama byla, neatlyginama nusikaltimu padaryta moralinė ir turpinė žala, procesas yra varginantis, nukentėjusiam asmeniui nesuteikiama informacija ir reikalinga pagalba, nepagrįstai atsisakoma pradėti (tęsti) ikiteisminį tyrimą, naudojamas psichologinis spaudimas ir pan.

SEKSUALINĖ ORIENTACIJA (angl. „*sexual orientation*“) – nuolatinis emocinis, romantinis, seksualinis ir (ar) jausminis potraukis kitiems asmenims. Seksualinės orientacijos skalė svyruoja nuo išimtinio heteroseksualumo iki išimtinio homoseksualumo ir apima įvairias biseksualumo formas. Be šių trijų seksualinių orientacijų egzistuoja daugiau įvairių terminų ir apibūdinimų. Abejojimas asmens seksualine orientacija (pavyzdžiui, „Aš nemanau, kad tu tikrai esi lesbietė“), jos kvestionavimas (pavyzdžiui, „Iš kur žinai, kol nepabandei?“), menkinimas (pavyzdžiui, „Biseksualumo nėra, tu tiesiog bijai prisipažinti, kad esi homoseksualus“), seksualizavimas ar kitokia neigiamą reakciją gali įžeisti tokį asmenį, todėl tokios retorikos reikėtų vengti.

SOCIALINĖ LYTIS (angl. „gender“) – socialinis konstruktas, priskiriantis vyrams ir moterims tam tikrus socialinius vaidmenis bei formuojantis su lytimi susijusias normas. Pažymėtina, jog vyrams ir moterims būdingi socialiniai vaidmenys nėra pastovūs ir kinta atsižvelgiant į istorines, socialines, kultūrinės ir klasines ypatybes. Vakarų kultūroje dominuoja dvinaris lyčių modelis, paremtas prielaida, esą egzistuoja dviejų atskirų ir biologiškai apibrėžtų lyčių dichotomija. Iš šios dichotomijos kyla su tradicinėmis „moteriškumo“ ir „vyriškumo“ kategorijomis susiję visuomenės lūkesčiai, darantys įtaką asmens savęs suvokimui vyru arba moterimi. Todėl galima sakyti, jog socialinė lytis prisideda ir prie vidinio asmens lyties pajautimo bei su tuo susijusių individualių patirčių.

SOCIALINIŲ KATEGORIJŲ SĄVEIKA (ang. „intersectionality“) – sąvoka, skirta apibūdinti ir analizuoti santykius tarp skirtingų visuomenės grupių, taip pat sąveiką tarp skirtingų diskriminacijos rūšių (žiūrėti: „daugialypė diskriminacija“).

SUDĖTINĖ TAPATYBĖ (angl. „multiple identities“) – daugialypė tapatybė, susidedanti iš įvairių socialinių vaidmenų, asmeninių savybių, įgimtų bruožų, tokių kaip rasė, lytis, priklausymas tautinei ar religinei grupei, seksualinė orientacija, lytinė tapatybė, politinės, religinės ar kitokios pažiūros ir pan. Tai itin svarbu turėti omenyje kalbant apie diskriminaciją, nes turėtume vengti šiuos pagrindus vertinti taip, tarsi jie būtų vieni nuo kitų izoliuoti (žiūrėti: „daugialypė diskriminacija“). Žmonių tapatybė susideda iš daugybės elementų, kurių kiekvienas gali daryti skirtingo pobūdžio įtaką asmeniniam gyvenimui. Kuomet asmuo priklauso kelioms skirtingoms mažumų grupėms, prieš jį padarytas nusikaltimas gali būti nukreiptas iš karto į keletą savybių ar tapatybių (pavyzdžiui, juodaodė homoseksuali moteris).

ŠEIMOS NARYS (angl. „family member“) – remiantis Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 38-uju straipsniu, „asmens šeimos nariais laikomi kartu su tuo asmeniu gyvenantys tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys ir jų sutuoktiniai, taip pat asmens sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo asmuo bendrai gyvena neįregistravęs santuokos (partnerystė), sutuoktinio tėvai.“ Atsižvelgiant į aplinkybę, jog Lietuvoje tos pačios lyties poros neturi galimybės teisiškai sureguliuoti savo šeimos santykių partnerystės instituto pagalba, siekiant užtikrinti efektyvią nuo neapykantos nusikaltimų nukentėjusių LGBT* asmenų teisių apsaugą, baudžiamojo proceso kontekste šį apibrėžimą reikėtų interpretuoti kaip potencialiai apimančių ir tos pačios lyties poras.

TRANSFOBIJA (angl. „*transphobia*“) – išankstiniu nusistatymu, pasišlykštėjimu, baime ir (arba) neapykanta pasireiškiantis neigiamas visuomenės ir individų požiūris į asmenis, kurie neatitinka visuomenėje vyraujančių lyties normų. Institucionalizuota transfobija pasireiškia per teisines sankcijas, patologizuojančias praktikas ir neegzistuojančius ar nepakankamus mechanizmus, kovojant su smurtu ir diskriminacija. Socialinė transfobija pasireiškia per fizinio ar kitokio pobūdžio prievartą bei smurtą, neapykantos kalbą, diskriminaciją, grasinimus, marginalizaciją, socialinę atskirtį, pažeminimus ir patyčias.

TRANSLYTIS ASMUI (angl. „*transgender*“) – asmuo, kurio lytinė tapatybė priklauso tarp „moters“ ir „vyro“ kategorijų esančiam lyčių spektrui. Šie asmenys savo lytinę tapatybę konstruoja derindami su įvairiomis lytimis sietinus aspektus ir dažniausiai nesiekia atlikti pilnos lyties keitimo procedūros. Tai reiškia, jog ne visi translyčiai asmenys yra transseksualūs (žiūrėti: „transseksualus asmuo“).

TRANSSEKSUALUS ASMUI (angl. „*transsexual*“) – asmuo, kuris tapatinasi su priešinga dvinarės lyčių sistemos reprezentuojama lytimi ir siekia tapatindamasis su šia lytimi gyventi nuolat. Transseksualūs asmenys jaučiasi „įkalinti svetimame kūne“ ir siekia modifikuoti pirminius bei antrinius biologinės lyties požymius, kad šie taptų kuo panašesni į priešingai lyčiai būdingas charakteristikas. Transseksualūs asmenys pageidauja atlikti lyties keitimo procedūrą, kuri dažniausiai apima hormonų terapiją bei lyties pakeitimo operaciją. Transseksualus vyras yra asmuo, kuris pagal savo biologinę lytį yra „moteris“, bet jo lytinė tapatybė yra „vyro“ arba apima vyriško lytinio tapatumo spektrą. Transseksuali moteris yra asmuo, kuris pagal savo biologinę lytį yra „vyras“, bet pagal lytinį tapatumą yra „moteris“ arba apima moteriško lytinio tapatumo spektrą. Analogiškai apibūdinimai yra naudojami apibrėžiant ir transseksualių asmenų seksualinę orientaciją, t. y. remiantis būtent jų lytiniu tapatumu, o ne biologine lytimi. Heteroseksualus transseksualus asmuo, pavyzdžiui, yra transseksualus vyras, kuris jaučia potraukį moterims. Lesbietė transseksuali moteris jaučia potraukį kitoms moterims.

TRANSVESTITAS (angl. „*transvestite*“) arba „persirengėlis“ (angl. „*crossdresser*“) – asmuo, kuris retkarčiais dėl tam tikrų priežasčių rengiasi ir elgiasi kaip priešingos lyties atstovas. Istoriskai ši sąvoka buvo taikoma asmenims, patiriantiems su persirenginėjimu susijusį seksualinį pasitenkinimą. Kita vertus, persirenginėjimo motyvai nebūtinai yra susiję su seksualinio pobūdžio implikacijomis. Pavyzdžiui,

vyrų, įkūnijantys šaržuotą moteriškos lyties personažą LGBT* kultūros kontekste, yra vadinami „drag karalienėmis“ (angl. „*drag queens*“). Persirenginėjimo praktikos dažniausiai nėra transvestito lytinę tapatybę lemiantis elementas, todėl „transvestizmo“ sąvoka jokių būdu negali būti vartojama translyčių ar transseksualių asmenų patirtims apibūdinti.

TRAUMAVIMAS (angl. „*victimisation*“) – tapimo auka procesas. Gali būti pirminis (pavyzdžiui, prieš asmenį padaromas nusikaltimas) arba antrinis (pavyzdžiui, susiduriama su neigiama šeimos narių ar pareigūnų reakcija – kaltinimu neapdairumu, neatsargumu, neadekvačiais klausimais). Kiekvieno traumavimo atveju nukentėjusiam asmeniui kyla mažesnio ar didesnio masto neigiami padariniai, o kiekvieno papildomo traumavimo padariniai gali pagilinti pirminio traumavimo metu atsiradusias fizines, finansines, psichologines ar dvasines pasekmes.

Šaltiniai

Kodeksai, gairės ir protokolai

JUNGTINĖ KARALYSTĖ

- CAADA-DASH MARAC, "Risk Identification Checklist (RIC) for the Identification of High Risk Cases of Domestic Abuse, Stalking and "Honour-Based Violence" [2012], [http://www.islington.gov.uk/publicrecords/library/Community-safety-and-emergencies/Publicity/Public-notice/2012-2013/\(2013-03-20\)-DASH-RIC-for-use-by-IDVAs-with-full-practice-guidance-\(1\).pdf](http://www.islington.gov.uk/publicrecords/library/Community-safety-and-emergencies/Publicity/Public-notice/2012-2013/(2013-03-20)-DASH-RIC-for-use-by-IDVAs-with-full-practice-guidance-(1).pdf)
- College of Policing, "Hate Crime Operational Guidance" [2014 m. gegužės mėn.], http://report-it.org.uk/files/hate_crime_operational_guidance.pdf
- Code of Practice for Victims of Crime, presented to Parliament pursuant to Section 33 of the Domestic Violence, Crime and Victims Act 2004 [2015 m. spalio mėn.], https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/476900/code-of-practice-for-victims-of-crime.PDF
- Crown Prosecution Service, "Homophobic and Transphobic Hate Crime Guidance" [data nenurodyta], http://www.cps.gov.uk/legal/h_to_k/homophobic_and_transphobic_hate_crime/#a14
- Crown Prosecution Service, "Informational Leaflet for Victims" [data nenurodyta], http://www.cps.gov.uk/publications/docs/VLU_leaflet.pdf
- Crown Prosecution Service, "Policy for Prosecuting Cases of Homophobic and Transphobic Hate Crime" [2007 m. lapkričio mėn.], http://www.cps.gov.uk/publications/docs/htc_policy.pdf
- Crown Prosecution Service, "Homophobic and Transphobic Crime Toolkit Good Practice and Lessons Learnt" [2008 m. spalio mėn.], http://www.cps.gov.uk/publications/docs/htc_toolkit.pdf
- Judicial College, "Equal Treatment Bench Book" [2015 m. rugsėjo mėn.], <https://www.judiciary.gov.uk/wp-content/uploads/2013/11/equal-treatment-bench-book-2013-with-2015-amendment.pdf>
- Stonewall Scotland, "Protecting Lesbian, Gay, Bisexual and Trans People in Scotland: a Practical Guide for Police and Community Safety Planners" [data nenurodyta], https://www.stonewallscotland.org.uk/sites/default/files/Scotland_Hate_Crime_Guide.pdf

JUNGTINĖS AMERIKOS VALSTIJOS (JAV)

- Illinois Family Violence Coordinating Councils, "Protocol for Law Enforcement: Responding to Victims of Elder Abuse, Neglect and Exploitation" [2011 m. lapkričio mėn.], https://www.illinois.gov/aging/ProtectionAdvocacy/Documents/ea_lawenforcement.pdf
- National Centre for Victims of Crime, "Interviewing the Victim" [data nenurodyta], <http://victimsofcrime.org/docs/dna-protocol/baltimore-interviewing-the-victim.pdf?sfvrsn=0>
- New York State Coalition Against Sexual Assault, "Pocket Guide for Police Response to Sexual Assault" [data nenurodyta], <http://ovc.ncjrs.gov/sartkit/tools/lawenforcement/Pocket%20Guide%20for%20Police%20Response%20to%20Sexual%20Assault.pdf.pdf>
- U.S. Department of Justice, "FirstResponse to Victims of Crime" [2008 m. balandžio mėn.], <http://ojp.gov/ovc/publications/infores/pdf/txt/FirstResponseGuidebook.pdf>

KITOS ŠALYS

- "European Commission Ensures Better Protection of Crime Victims", spaudos pranešimas, Nr. IP/11/585 [2011 m. gegužės 18 d.], Briuselis, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-585_en.htm
- Europos Komisija, „List of Actions by the Commission to Advance LGBTI Equality“ [2015], http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/lgbti_actionlist_en.pdf.
- Europos Komisijos ataskaita pagal 2001 m. kovo 15 d. Tarybos pamatinio sprendimo dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose (2001/220/TVR) 18 straipsnį, Nr. SEC(2009) 476 [2009 m. balandžio 20 d.], <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52009DC0166&from=EN>.
- Europos Komisijos Teisingumo ir vartotojų reikalų generalinis direktoratas, „Guidance Document Related to the Transposition and Implementation of Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 Establishing Minimum Standards on the Rights, Support and Protection of Victims of Crime, and Replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA“ [2013 m. gruodžio mėn.], http://ec.europa.eu/justice/criminal/files/victims/guidance_victims_rights_directive_en.pdf
- European Network of Councils for the Judiciary, "Guidance on Victims" [data nenurodyta], http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1578-budapest2011-JThomas-1.pdf

- Pagrindinių teisių agentūra (PTA), EU LGBT Survey, „European Union Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Survey. Main Results“ [2013], http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-eu-lgbt-survey-main-results_tk3113640enc_1.pdf.
- Prancūzijos Respublikos Teisingumo Ministerija, „EVVI (Evaluation of Victims)“ [data nenurodyta], www.justice.gouv.fr/publication/evvi_guide_en.pdf
- Europos Saugumo ir Bendradarbiavimo Organizacija (ESBO), „Prosecuting Hate Crimes: a Practical Guide“ [2014], <http://www.osce.org/odihr/prosecutorsguide?download=true>
- Swedish Crime Victim Compensation and Support Authority, „Information to Crime Victims“ [data nenurodyta], <http://www.brottsoffermyndigheten.se/Filer/Broschyre/Andra%20spr%C3%A5k/Information%20to%20crime%20victims.pdf>

ĮSTATYMAI IR TEISĖS AKTAI

- Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2011/99/ES dėl Europos apsaugos orderio (EAO) [2011 m. gruodžio 13 d.], <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1421935731241&uri=CELEX:32011L0099>
- Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR [2012 m. spalio 25 d.], <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012L0029&from=lt>
- Europos Parlamento ir Reglamentas (ES) Nr. 606/2013 dėl apsaugos priemonių tarpusavio pripažinimo civilinėse bylose [2013 m. birželio 12 d.], <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1421938843158&uri=CELEX:32013R0606>
- Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000 m. rugsėjo 26 d., Nr. VIII-1968 [suvestinė redakcija 2014-05-22 - 2016-12-31], <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2B866DFF7D43>
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, 2002 m. kovo 14 d., Nr. IX-785 [suvestinė redakcija 2014-07-23 - 2016-12-31], <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EC588C321777>
- Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas dėl rekomendacijų dėl nukentėjusiųjų specialių apsaugos poreikių vertinimo patvirtinimo, Nr. I-63 [2016 m. vasario 29 d.], <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/86bc22f0dfa611e58a92afc65dd68e97>

- Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas dėl baudžiamojo proceso dokumentų formų patvirtinimo, Nr. I-122 [2016 m. gegužės 26 d.], <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/ea3e26401c0311e69e24a0d5d821547a>
- Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas dėl rekomendacijų dėl nepilnamečio liudytojo ir nukentėjusiojo apklausos patvirtinimo, Nr. I-126 [2016 m. kovo 10 d.], <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/b0d6a010eb6811e-58deaaf0783ebf65b>
- Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas dėl rekomendacijų dėl pranešimo apie įtarimą parengimo ir nusikalstamų veikų perkvalifikavimo ikiteisminio tyrimo metu patvirtinimo Nr. I-153 [2014 m. liepos 24 d.], <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/8fbd07e0132711e4adf3c8c5d7681e73>
- Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras, „Metodinės rekomendacijos dėl nusikalstamų veikų, padarytų rasiniais, nacionalistiniais, ksenofobiniais, homofobiniais ar kitais diskriminacinio pobūdžio motyvais, ikiteisminio tyrimo organizavimo, vadovavimo jam ir atlikimo ypatumų“ [2009 m. gruodžio 23 d.], <http://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2015/12/met-rek-del-neap- ykantos-2009-12-23.pdf>
- Tarybos direktyva 2004/80/EB dėl žalos atlyginimo smurtinių nusikaltimų aukoms [2004 m. balandžio 29 d.], <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52009DC0170&from=LT>
- Tarybos pamatinis sprendimas dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose, Nr. 2001/220/TVR, 2001 m. kovo 15 d., <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32001F0220&from=EN>
- Tarybos rezoliucija dėl nusikaltimų aukų teisių užtikrinimo ir apsaugos, ypač baudžiamosiose bylose, gerinimo veiksmų plano, Nr. 2011/C 187/01, 2011 m. birželio 10 d., [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX :32011G0628\(01\)&from=LT](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX :32011G0628(01)&from=LT)

TEISMŲ SPRENDIMAI

- EŽTT, *Y. prieš Slovėniją*, Nr. 41107/10 [2015 m. balandžio 28 d.], [http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-154728#{"itemid":\["001-154728"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-154728#{)
- Teisingumo teismas, *C-267/12, Frédéric Hay prieš Crédit agricole mutuel de Charente-Maritime et des Deux-Sèvres* [2013 m. gruodžio 12 d.], <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=9ea7d0f130d542a81207a bbf479d80b2fd51bd0ca138.e34KaxiLc3eQc40LaxqMbN4Pa3qRe0?text=&doci>

d=147613&pageIndex=0&doclang=LT&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=431869.

Knygos, žurnalai, straipsniai ir mokslinės publikacijos

- Bárd, P., Borbíró, A. "Local and Regional Good Practices on Victims' Rights" [2011], <http://cor.europa.eu/en/documentation/studies/Documents/local-regional-good-practices-victims.pdf>
- Bicanic, I.A., Hehenkamp, L.M. m., van de Putte, E., J. van Wijk, A., Ad de Jongh "Predictors of Delayed Disclosure of Rape in Female Adolescents and Young Adults", *European Journal of Psychotraumatology*, 6, [2015]
- Dunkel-Schetter, C., Blasband, D., Feinstein, L. G., Bennett Herbert, T., "Elements of Supportive Interactions: When are Attempts to Help Effective?", U: S. Spacapan, S. Oskamp (ur.) *Helping and being helped in the real world*, Newbury Park, CA: Sage Publications, [2014]
- Graham-Kevan, N., Brooks, m., Willan, VJ, Lowe, m., Robinson, P., Khan, R., Stokes, R., Irving, m., Karwacka, m., Bryce, J., "Repeat Victimization, Retraumatization and Victim Vulnerability", *The Open Criminology Journal*, 8, [2015]
- Green, D.L., Diaz, N., "Predictors of Emotional Stress in Crime Victims: Implications for Treatment", *Brief Treatment and Crisis Intervention*, 7, [2007]
- Halligan, S.L., Michael, T., Clark, D.M., Ehlers, A., "Posttraumatic Stress Disorder Following Assault: the Role of Cognitive Processing, Trauma Memory, and Appraisals", *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 3, [2003]
- Littleton, H., Radecki Breitkopf, C., "Coping with the Experience of Rape", *Psychology of Women Quarterly*, 30, [2006]
- McQuoid-Mason, D., "Assisting Victims of Sexual Offences: Ensuring a Professional Service by the SAPS – How it Affects Medical Practitioners" in *South African Medical Journal* Vol. 99 No. 10, Cape Town [2009 m. spalio mėn.], http://www.scielo.org.za/scielo.php?pid=S0256-95742009001000008&script=sci_arttext
- Peers, S., "Guidelines for Transposition EU Crime Victims' Directive and Homophobic/Transphobic Hate Crimes" [2013 m. gruodžio mėn.], http://www.ilga-europe.org/sites/default/files/Attachments/guidelines_transportation_2014-5_0.pdf

- Starzynski, L., Ullman, S.E., "Correlates of Perceived Helpfulness of Mental Health Professionals Following Disclosure of Sexual Assault", *Violence Against Women*, 20, [2014]
- Ullman, S.E., Peter-Hagene, L. "Social Reactions to Sexual Assault Disclosure, Coping, Perceived Control and PTSD Symptoms in Sexual Assault Victims" *Journal of Community Psychology*, 42, [2014]

Kita literatūra

- Nacionalinė LGBT* teisių organizacija LGL, Homofobiniai ir transfobiniai neapykantos nusikaltimai Lietuvoje: stebėsenos ataskaita, Vilnius [2013] <http://www.lgl.lt/assets/Stebesenos-ataskaitaLT-internet.pdf>
- Nacionalinė LGBT* teisių organizacija LGL, Neapykantos nusikaltimai: būtina žinoti, Vilnius [2013] <http://www.lgl.lt/assets/Neapykantos-nusikaltimai-internet1.pdf>
- Nacionalinė LGBT* teisių organizacija LGL, Neapykantos nusikaltimai: praktinis vadovas policijos pareigūnams, Vilnius [2014] <http://www.lgl.lt/assets/policijai-leidiny-internet.pdf>
- Nacionalinė LGBT* teisių organizacija LGL, Stabdyk neapykantą (brošiūra), Vilnius [2015] <http://www.lgl.lt/assets/Annex-2.-Flyer-LT..pdf>
- Victim Support Europe, „Handbook for Implementation of Legislation and Best Practice for Victims of Crime in Europe“ [2013], http://victimsupporteurope.eu/activeapp/wp-content/files_mf/1385974688NewVersionVSEHandbookforImplementation.pdf

Apie mus

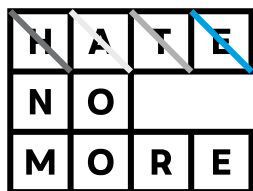
Nacionalinė lesbiečių, gėjų, biseksualių ir transseksualių (LGBT*) asmenų teisių gynimo asociacija LGL – vienintelė išimtinai LGBT* bendruomenės interesams atstovaujanti nevyriausybinė organizacija Lietuvoje. Savo veiklą pradėjusi 1993 metų gruodžio 3 dieną, asociacija LGL yra viena brandžiausių ir stabiliausiai veikiančių pilietinio sektoriaus organizacijų šalyje. Pagrindinis asociacijos veiklą apibūdinantis principas – nepriklausomybė nuo bet kokių politinių ar finansinių interesų, siekiant efektyvios LGBT* bendruomenės įtraukties ir socialinės integracijos Lietuvoje. LGL išimtinai siekia nuoseklaus LGBT* asmenų žmogaus teisių progreso, pasitelkdama per dvidešimt veiklos metų sukauptą patirtį advokacijos, sąmoningumo didinimo ir bendruomenės stiprinimo srityse.

Pagrindinės veiklos sritys:

- Pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių bei lygių galimybių plėtojimas Lietuvoje;
- Veiklos, orientuotos į LGBT asmenų greitesnę integraciją į darbo rinką;
- Veiklos skirtos LGBT žmonių socialinės atskirties mažinimui;
- Šeimų įvairovės skatinimas;
- Narių sutelkimas ir įvairių socialinių grupių pritraukimas dalyvauti organizacijos veiklose;
- Informacijos suteikimas ir konsultavimas lygių galimybių darbe klausimais;
- Seminarų, mokymų, susitikimų ir kitų šviečiamųjų, taip pat labdaros renginių organizavimas;
- Socialinių ir kultūrinių renginių LGBT bendruomenei organizavimas;
- Organizacijos narių kompetencijos ir komandinio darbo ugdymas.

Asociacija LGL yra oficiali „Baltic Pride“ eitynių organizatorė, šiuos renginius Vilniuje suorganizavusi 2010, 2013 ir 2016 m.

Asociacija LGL yra Nacionalinio lygybės ir įvairovės forumo (NLJF, www.nljf.lt) bei žmogaus teisių koalicijos narė. LGL taip pat priklauso šioms tarptautinėms organizacijoms: ILGA (International Gay and Lesbian Association), IGLYO (the International Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, Queer Youth and Student Organization), EPOA (The European Pride Organisers Association), Pagrindinių teisių agentūros pilietinės visuomenės ir pagrindinių teisių platformos narė (FRA, fra.europa.eu), TGEU (The European Transgender Network), ANSO (Association of Nordic and Pol-Balt LGBTQ Student Organizations).

Apie projektą

Projektas „Nuo homofobinių ir transfobinių neapykantos nusikaltimų nukentėjusių asmenų poreikių pritaikymas – teisėsaugos institucijų kompetencijų kėlimas“ yra įgyvendinamas kartu su partneriais iš Kroatijos, Latvijos, Lenkijos ir Vengrijos bei remiamas Europos Komisijos programos lėšomis, šiuo metu yra viena pagrindinių asociacijos LGL veiklų, ties kuria dirbama neapykantos nusikaltimų temos srityje.

Šis projektas siekia nustatyti specifinius neapykantos nusikaltimų aukų poreikius (minėtos Direktyvos kontekste) bei padėti užtikrinti tinkamą ir pagarbų teisėsaugos institucijų pareigūnų elgesį. Šių tikslų siekiama pasitelkiant egzistuojančių teisės aktų analizę bei aukų patirčių ir poreikių bendraujant su policijos pareigūnais, prokurorais, teisėjais, teisininkais ir pagalbos aukai specialistais tyrimą. Kita reikšminga projekto dalis – aukščiau minėtų sričių specialistų mokymai, kurie vyks 2016 metų rudenį. Projekto metu su tarptautinių ir nacionalinių ekspertų bei teisėsaugos institucijų atstovų pagalba sukurti tiek šaliai specifiniai, tiek universalūs įrankiai, skirti kelti specialistų, dirbančių su seksualine orientacija ar lytine tapatybe motyvuotais neapykantos nusikaltimais, kompetenciją (gilinti žinias, įgūdžius, keisti išankstines nuostatas). Tikimasi, kad dėl išaugusios kompetencijos padaugės ir išnagrinėtų neapykantos nusikaltimo atvejų.

Pa 61 Pagalba nukentėjusiems nuo homofobinių, bifobinių ir transfobinių neapykantos nusikaltimų. Praktinis vadovas/redaktorius Tomas Vytautas Raskevičius – Vilnius: asociacija LGL, 2016. – 160 p.

ISBN 978-609-420-520-0

Nacionalinė LGBT* teisių organizacija LGL džiaugiasi galėdama pristatyti leidinį „Pagalba nukentėjusiems nuo homofobinių, bifobinių ir transfobinių neapykantos nusikaltimų. Praktinis vadovas“. Šis leidinys – tai bandymas susisteminti ekspertų ir LGBT* asmenų žmogaus teisių apsaugos srityje dirbančių nevyriausybinių organizacijų patirtį kovos su neapykantos nusikaltimais srityje ir perduoti ją suinteresuotoms šalims paprasta bei suprantama forma. Leidinyje pateikta informacija skirta ikiteisminio tyrimo ir baudžiamojo proceso veiksmus atliekantiems pareigūnams, kurie tiesiogiai susiduria su nuo neapykantos nusikaltimų nukentėjusiais LGBT* asmenimis. Šį leidinį parengė trijų nacionalinių ekspertų grupė, bendradarbiaudama įgyvendinant tarptautinį Europos Komisijos ir JAV Valstybės departamento lėšomis finansuojamą projektą „Nuo homofobinių ir transfobinių neapykantos nusikaltimų nukentėjusių asmenų poreikių pritaikymas – teisėsaugos institucijų kompetencijų kėlimas“, kuris vykdomas kartu su partneriais iš Kroatijos, Latvijos, Lenkijos ir Vengrijos.

364-055.3 (474.5)

PAGALBA NUKENTĖJUSIEMS NUO HOMOFOBINIŲ, BIFOBINIŲ IR TRANSFOBINIŲ NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ. PRAKTINIS VADOVAS

Redagavo Tomas Vytautas Raskevičius
Maketavo Artur Gąsieniec

Tiražas 1000 egz.
Spausdino UAB „Petro ofsetas“
Naujoji Riovonių 25 C, LT-03153, Vilnius

Nacionalinė LGBT* teisių organizacija LGL džiaugiasi galėdama pristatyti leidinį „Pagalba nukentėjusiems nuo homofobinių, bifobinių ir transfobinių neapykantos nusikaltimų. Praktinis vadovas“.

Šis leidinys – tai bandymas susisteminti ekspertų ir LGBT* asmenų žmogaus teisių apsaugos srityje dirbančių nevyriausybinių organizacijų patirtį kovos su neapykantos nusikaltimais srityje ir perduoti ją suinteresuotoms šalims paprasta bei suprantama forma. Leidinyje pateikta informacija skirta ikiteisminio tyrimo ir baudžiamojo proceso veiksmus atliekantiems pareigūnams, kurie tiesiogiai susiduria su nuo neapykantos nusikaltimų nukentėjusiais LGBT* asmenimis .

Šį leidinį parengė trijų nacionalinių ekspertų grupė, bendradarbiaudama įgyvendinant tarptautinį Europos Komisijos ir JAV Valstybės departamento lėšomis finansuojamą projektą „Nuo homofobinių ir transfobinių neapykantos nusikaltimų nukentėjusių asmenų poreikių pritaikymas – teisės saugos institucijų kompetencijų kėlimas“, kuris vykdomas kartu su partneriais iš Kroatijos, Latvijos, Lenkijos ir Vengrijos.

